

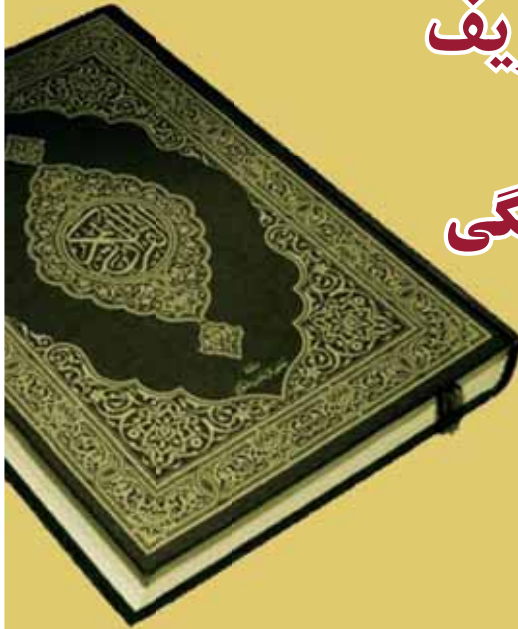
د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

پې اخیستنه او
پري

تفسیر شریف

یوولسم ټولگی

تفسیر شریف - یوولسم ټولگی

Ketabton.com

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش

د پوهني وزارت

د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزني
او د ساينس د مرکز مهيتت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

تفسير شريف

يو ولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

لیکوال

– د کټور عنايت الله خلیل هدف

علمي او مسلکي اېډیټی

– د کټور فضل الهادی وزین

– فضل الله نیازی

د ژبې اېډیټی

– محمد قاسم هیله من

دیني، سیاسي او کلتوري کمیټه

– واکټور عطاء الله واحیدیار د پوهني وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.

– مولوی قیام الدین کشاف

– محمد آصف کوچی

د څارنې کمیټه

– د کټور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین

– د کټور شېر علي ظریفی د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسوول

– د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستانی د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

عنايت الله غفاري

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د نوري هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي پامپریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل خلیږي لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به لکه زره وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهني وزير پېغام گرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختگ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکي دی چې د معاصر علمي پرمختگ او ټولني د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرگنده ده چې علمي پرمختگ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي گټورې موضوعگانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه گرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوفنو او زامنو په باکفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې گډه مرسته وکړي چې د پوهني د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ گران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤليت په ريښتني توگه سرته رسوي.

د پوهني وزارت تل زيار کاږي چې د پوهني تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستي د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولني د څرگندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډگر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لايښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې ښې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملگرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وپس کې ښې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردگ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهني وزير

سړليكونه

- لومړی لوست: په کایناتو کې د الله ﷻ د وجود او وحدانیت دلایل (۱)..... ۱
- دویم لوست: په کایناتو کې د الله ﷻ د وجود او وحدانیت دلایل (۲)..... ۵
- درېم لوست: په قرآن کریم کې د انسان د پیدایښت پړاوونه..... ۱۰
- څلورم لوست: د بني آدم و قار او درنښت..... ۱۶
- پنځم لوست: آیه الکرسی د قرآن لورډه خوکه..... ۲۱
- شپږم لوست: خټکه د انسان د گټې لپاره..... ۲۶
- اووم لوست: الله تعالی سره مینه د پیغمبر ﷺ په پیروي کې ده..... ۳۰
- اتم لوست: اسلام بشپړ او هراړخیز دین دی..... ۳۵
- نهم لوست: لمونځ تل پاتې اونه شلېدونکې فریضه ده..... ۴۰
- لسم لوست: د ظلم د مخنیوي لپاره د جهاد اجازه..... ۴۵
- یوولسم لوست: روژه او گټې یې..... ۴۹
- دوولسم لوست: حج د مؤمنانو د نړېوال یووالي څرگندوی..... ۵۷
- دیارلسم لوست: له خلكو سره ښکې او ښېگڼه..... ۶۲
- خوارلسم لوست: حلاله روزي خوړل او له حرامو ډډه کول..... ۶۶
- پنځلسم لوست: د الله ﷻ په لار کې انفاق (مال لگول)..... ۷۰
- شپاړلسم لوست: په قرآن کریم کې انساني مساوات..... ۷۵
- اوولسم لوست: د الله ﷻ د خاصو بندگانو صفونو..... ۷۹
- اتلسم لوست: د ټولني په تهذيب کې د مؤمنانو رول..... ۸۴
- نولسم لوست: په اسلام کې د معيوبو اوفقيرو مؤمنانو مرتبه..... ۸۹
- شلسم لوست: د مؤمنانو يووالی..... ۹۴

لومړی لوست

په کایناتو کې د الله ﷻ د وجود او وحدانیت دلایل

قال الله تعالى: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْمَلَائِكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَخْبَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ [التقرة: ١٦٤]

د ځينو کلمو معناوي

پرته له مخکيني نموني نه د يو شي پيل کول.	خلق:
د سماء جمع ده، اسمانونه او هر هغه څه چې له ځمکې نه لوړ وي.	السَّمَاوَات:
شبه، هغه تياره چې وروسته له روښنايي منځته راځي.	الْأَيْل:
ورځ، خوره روښنايي.	النَّهَار:
کښتۍ، لويې کښتۍ.	الْمَلَائِك:
خواره بې کرل.	وَبَثَّ:
د ځمکې پرمخ هر خوځېدونکی شی.	دَابَّةٌ:
د باد لگېدنه مختلفو اړخونو ته.	تَصْرِيفِ الرِّيَّاح:
ورېځ، په فضا کې حرکت کوونکې ورېځ.	السَّحَاب:
په خدمت کې لگېدلی، تابع شوی.	الْمُسَخَّر:
	دَابَّةٌ:

پيشکه د اسمانونو او ځمکې په پيدايښت کې، د شپې او ورځې په تگ راتگ کې، په هغې کښتۍ کې چې د خلکو د گټې لپاره په درياوونو کې گرځي او په اوبو (باران) کې چې الله ﷻ له اسمانه را نازلې کړي دي او بيا يې ځمکه وروسته دهغې له مرگ نه په اوبو راژوندي (خړوبه) کړه او په هغې (ځمکه) کې يې هر ډول ژوندي خوځېدونکي خواړه کړل او (هر لوري ته) د بادونو په چلېدو کې او ورېځو کې چې د ځمکې او اسمان ترمنځ ابل کړای شوي دي، يقيناً په دې (ټولو) کې د عاقلانو لپاره (دالله تعالی پر وجود او وحدانيت) څرگند دلایل شته.

پورتني مبارک آيت په کياتو او د نړۍ په موجوداتو کې اته څرگند او روښانه دلايل بيان کړي دي، چې د الله ﷻ په وجود او يووالي دلالت کوي:

۱. د اسمانونو پېدايښت

دغه مبارک آيت د اسمانونو پېدايښت د الله ﷻ د قدرت له نښو نښانو څخه گڼي، چې هوښياران او د عقل خاوندان ددې نښو په ليدو بايد د الله ﷻ په وجود او يووالي ايمان راوړي. په آيت کې د (السموات) لفظ جمع ذکر شوی دی، ځکه اسمانونه گڼي او بېلابېلي طبقې لري، لکه څرنګه چې الله تعالیٰ په بل ځای کې داسې مهرباني کوي ﴿اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ﴾ [الطلاق: ۱۲] ژباړه: الله ﷻ هغه ذات دی، چې اووه اسمانونه يې پېدا کړي دي. دا چې د اسمانونو پېدايښت د الله ﷻ په وجود، يو والي او قدرت دلالت کوي يوه نښه يې داده چې الله ﷻ اسمانونه سره له دومره پراخۍ او لويۍ پرته له ستو درولي دي او هغه يې په ستورو، لمر او سپوږمۍ روښانه کړي، ترڅو له يوې خوا اسمان ته ښايست و ښيي او له بلې خوا د شيطانونو ويشتونکي وي، چې دا ټول ښايست او ټينګښت د واحد او قادر الله په برلاسی او لويۍ څرگند گواه دي.

۲. د ځمکې پېدايښت

د الله ﷻ د قدرت يوه بله روښانه نښه داده، چې ځمکه يې پېدا کړې او هغه يې هواره کړې ده، ترڅو انسان پرې آرام او هوسا ژوند وکړي، هرلور ته يې تگ راتگ او حرکت وکړي، په هغې کې له پرتو زېرمو او پانګو څخه گټه واخلي اود ځمکې پر مخ آبادي او پرمختګ وکړي.

ځمکه او اسمان د انسان لپاره د الله تعالیٰ له لويو نعمتونو څخه گڼل کيږي. لکه چې الله تعالیٰ دا لوی نعمت په انسانانو پيرزو کړی او دوی ته امر کوي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۝ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَوَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ مِنْهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ...﴾ [البقرة: ۲۱-۲۲]

ژباړه: ای خلکو د خپل رب بندګي غوره کړئ، چې ستاسو او له تاسو نه د مخکې تېرو شويو خلکو پيدا کوونکی دی؛ ښايي چې تاسې پر هيزگاران شئ او له عذابه ځانونه وژغورئ.

الله ﷻ هغه ذات دی چې ستاسې لپاره یې ځمکه هواره کړه، اسمان یې چټت جوړ کړ او له آسمانه یې اوبه را واورولې او په هغو سره یې ستاسې د روزنې لپاره هر ډول حاصلات را وایستل.

فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه د انسان لپاره دځمکې او اسمان د ګټو په هکله خپل نظرونه څرګند کړي.

۳. د شپې او ورځې بدلون

په مبارک آیت کې د الله ﷻ د قدرت درسم دلیل د شپې او ورځې منظم حرکت دی، چې پر له پسې ګرځي او یو د بل ځای نيسي. د شپې او ورځې حرکت، د اوږدوالي او لنډوالي، توروالي اوسینوالي، تیارې او رڼا د اختلاف سره، سره د انسان لپاره ډیرې ګټې رامنځته کوي. الله تعالی شپه د انسان د سکون او راحت لپاره، او ورځ یې د کسب او کار او روزني حاصلولو لپاره پیدا کړې ده. که چیرې شپه نه وای، نو ډیر مخلوقات به له خوب او راحت څخه یې برخې وو، همدارنگه شپه د ستر او پردې لپاره ښه او مناسب وخت دی چې انسان ورڅخه په مختلفو حالاتو کې ګټه اخلي. لکه څرنگه چې انسان له ورځې او د هغې له رڼا څخه د ډبرو کارونو په تر سره کولو کې ګټه اخلي، همدارنگه د شپې او ورځې د بدلون او توپیر په نتیجه کې وختونه، ورځې، میاشتي اوفصلونو ټاکل کېږي چې دا ټول د انسان لپاره د الله ﷻ له لویو نعمتونو اود قدرت له نښانو څخه دي.

۴. په سمندر کې روانې کښتۍ

په مبارک آیت کې د الله ﷻ د قدرت څلورمه نښه د لویو کښتیو حرکت دی، چې له سوونو او زرونو ټټو وزن سره د سمندرونو د څپو په سر حرکت کوي او انسانان ورڅخه ګټې اخلي. ځینو مفسرینو دا ويلي دي چې: په دې مبارک آیت کې الله ﷻ په سمندرونو کې د کښتیو د حرکت یادونه د شپې او ورځې له توپیر نه وروسته کړې ده چې دا په یوې ځانګړې باریکۍ دلالت کوي اوهغه دا چې مسافریه دریابونو او سمندرونو کې د شپې او ورځې څارنې ته ډبر اړ وي، ترڅو وختونه وپېژني او خپل لوري وټاکي. له همدې کبله کښتۍ چلونکي د نجوم علم او د شپې او ورځې پیژندلو ته ډبره اړتیا لري.

همدغې موضوع ته په اشارې سره الله تعالی په بل آیت کې فرمایي: ﴿وَمَوْالدی جَعَلَ لَکُمُ الْبَحْرَ مَنَهْجًا یَسْرًا بِهَا فِی ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ [الأنعام: ۹۷] ژباړه: او الله هغه ذات دی چې ستاسې لپاره یې ستوري د وچې او سمندر په تیارو کې د لارې پیژندلو وسیله وګرځوله.

ددې آيتونو د نازلېدو په وخت كې هېرلېر خلك د انسانانو په ژوند كې د كښتۍ په ارزښت او رول خبر ووه، خو د وخت په تېرېدو سره انسانان د بشريت په ژوند كې د كښتۍ په ارزښت وپوهېدل چې دا كار د قرآن كريم يو اعجاز او د الله تعالى په قدرت او وحدانيت ښكاره او څرگند دليل دى.

د لوست گټې اولارښوونې

د دې مبارك آيت ځينې گټې په لاندې ډول دي:

❖ په كلياتو كې د هستۍ نښې نښانې د الله تعالى د وحدانيت او وجود د اثبات لپاره روښانه دلايل دي.

❖ الله تعالى د نړۍ مخلوقات د انسان د خدمت او گټې لپاره پيدا كړي دي.

❖ د الله تعالى په مخلوقاتو كې د هغه د قدرت په نښو نښانو تفكر او تدبير، د ايمان د بشپړتيا او قوت لامل گرځي.

❖ د شپې او ورځې پرله پسې تلل راتلل د الله تعالى په قدرت او وحدانيت دلالت كوي.

❖ د شپې او ورځې بدلون انسان ته لارښوونه كوي چې خپل وختونه منظم كړي او له هغو څخه د خپل پالونكي په اطاعت او پيروي كې مناسبه گټه ترلاسه كړي.

۱. ذكرشوی مبارک آیت په لور آواز تلاوت کړئ.

۲. په دې مبارک آیت کې د الله تعالی پر قدرت او وحدانیت څو دلیلونه ذکر شوي دي؟ بیان یې کړئ.

۳. په دې مبارک آیت کې د (السموات) لفظ په څه دلالت کوي؟ د خپلې وینا د اثبات لپاره په قرآني آیت استدلال وکړئ.

۴. د انسان لپاره د ځمکې څلور گټې بیان کړئ.

۵. د شپې او ورځې له گرځېدنې څخه د وختونو په ټاکنه کې څرنگه استفاده کوو؟

۶. د شپې او ورځې څلور فایده یې بیان کړئ.

۷. په سمندر وونو کې د کښتو گرځېدنه انسانانو ته څه گټه رسولی شي؟

دويم لوست

په کایناتو کې د الله ﷻ د وجود او وحدانیت دلایل (۲)

قال الله تعالى: ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَع النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ آيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ [البقرة: ١٦٤]

۵. له آسمانه د باران اوریدل

د الله ﷻ د قدرت له نښو نښانو څخه بل دلیل له اسمانه د باران د اوبو وریدل دی، چې د هغو په واسطه وچي او مړي ځمکي راژوندی، کوي او د ځمکي په مسخ ډول، ډول بوټي، وښه او ژوي راپیدا کوي او په خوځښت یې راولي. په دې ذکر شوي مبارک آیت کې له اسمان څخه مراد هغه لور لوری دی چې د ځمکي د پاسه دی. په باوري توګه د باران وریدل له ورېځو څخه د الله ﷻ د قدرت له نښو او د هغه د وحدانیت دلیل دی، ځکه یوازې الله ﷻ دی چې دا اوبه له ورېځو څخه را وروي.

۶. د ځمکي ژوندي کول

د ځمکي له ژوندي کېدو څخه مراد دا دی چې الله تعالی د باران د اوبو په را وروولو سره د ځمکي د ودې او رشد طاقتونه- چې د وچوالي او مرګ په حالت کې وي- په خوځښت او حرکت راولي چې له امله یې په ځمکه کې پټ شیان څرګندوي. هر ډول بوټي، ګلونه، میوي اوداسې نور راشنه کيږي اوسمسور کيږي. د ځمکي ژوندي کېدل او د ځمکي پر مخ د ډول، ډول نباتاتو او حیواناتو خورېدنه د الله تعالی د قدرت له لویو نښانو څخه دي. لکه څرنګه چې قرآن کریم په بل ځای کې دا موضوع په ځانګړي بڼایست سره داسې انځور کړې ده:

قال الله تعالى: ﴿وَرَوَى الْأَرْضَ فَيَاقُظًا أَلْوَنًا عَلَيْهَا الْمَاءَ امْتَرَتْ وَرَبَّتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ رَوْحٍ بِهَيْجٍ﴾ [الحج: 5]. ژباړه: او ته وچه مړه ځمکه وښيي، کله چې مورو پر هغې باران وورواوه په ناڅاپي ډول وخوځېده، ډډه شوه او هر راز ښايسته ښيرازه نباتات يې راوتوکول.

۷. د بادونو لگېدل

د الله تعالی د قدرت او وحدانيت بل دلیل دادی چې هغه په خپل لوړ قدرت سره بادونه او هوا پيدا کړي ده، په خپلې ارادې سره يې په حرکت راولي او په خپل حکمت سره يې له يوه لوري نه بل لوري ته اړوي.

د بادونو لگېدنه مختلف ډولونه او شکلونه لري چې قرآن کریم هريو په جلا، جلا نومونو ياد کړی دی. بادونه کله له ختيځ نه لوېديځ لور ته، کله له لوېديځ نه ختيځ لور ته، کله له شمال نه سويل ته او کله هم له سويل څخه شمال لور ته حرکت کوي. همدارنگه بادونه ځانته ډول، ډول حالتونه غوره کوي: طرفاني يا ملايم، گرم يا يخ او تند يا نرم حالت چې په دې توگه بادونه يا **دالله ﷻ** د رحمت ښيي او يا د هغه د عذاب بيلگي وي. د بادونو قوت او چټکتيا په داسې اندازه سخته او ځواکمنه وي چې کله نا کله په ډېرو هيوادونو کې د هيتنا کې ورانی او تباهي لامل گرځي.

ځينو مفسرينو فرمايلي دي: د دې جملې يادونه **﴿وَتَصْرِيفَ الرِّيحِ وَالسَّحَابِ الْمُسْتَبْرِئِينَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾** د باران د اوبو په واسطه د ځمکې د را ژوندي کېدو او د ځمکې پرمخ د ساکبانو له خوځښت نه وروسته، په دې دلالت کوي چې د بادونو او هوا په وسيله د ځمکې پرمخ نباتاتو، حيواناتو او ټولو خوځېدونکو ته ژوند حاصلېږي، که چيرې الله تعالی بادونه له لگېدو څخه منع کړي، نو په ډېره لږه موده کې به هيڅ ژوی د ځمکې پر مخ پاتې نشي.

۸. په فضا کې خوړندي وريځې

د الله ﷻ د قدرت له روښانو دلايلو څخه د اسمان پرمخ خوړندي او ولاړې وريځې دي چې د الله ﷻ د خوښۍ او ارادې تابع او امر منونکې دي. ظاهراً که چيرې دغه وريځې سپکې وي، نو بايد فضا ته پورته شي او ورکې شي او که درزي وي، نو بايد ځمکې ته راوړي شي، خو الله تعالی په خپل قدرت او ارادې سره دغه وريځې په فضا کې خوړي کړي او ساتنه يې کوي، ترڅو د باران اوبه ورڅخه راواوړوي.

د «السَّحَاب» د کلمې راوړل د «الرِّيَّاح» څخه وروسته د دې لپاره دي چې بادونه وریځې په حرکت راوړي او له یوه ځایه یې بل ځای ته لیردوي. د بادونو دا حرکت سره له دې چې د لیدو وړ نه دی، خو په خپل ذات کې داسې قوت او ځواک لري چې ونې له ریښو سره راباسي او آبادۍ نړوي. وریځې هم ډېرې درنې اوبه له ځان سره پورته کوي. کله چې د باران په بڼه ځمکې ته راتویږي له هغو څخه د ځمکې پر مخ ویروونکي سیلاوونه را منځته کیږي چې درې او ناوونه ډکوي او لوی لوی دریاونه جوړوي.

یوازې د عقل او پوهې څښتنان پوهیږي

په دې مبارک آیت کې چې کومې لویې نښې اونښانې ذکرشوي دي، پردې دلالت کوي چې نړۍ او کاینات سره له ټولې پراخۍ او لویۍ، یوحکیم پیداکوونکی او تدبیروونکی لري چې هغه د ټولو مخلوقاتو معبود او پالونکی دی. دا ستر دلائل او څرگندې نښې یوازې د عقل او پوهې څښتنان درک کولی شي څوک چې د الله تعالی د ځواک او عظمت په وړاندې د تسلیمۍ سر ټیټوي.

امام فخرالدین رازی (رح) د الله ﷻ نعمتونه په دوه ډولو - دنیوي او اخروي - باندې تقسیم کړي دي او وایي: هغه اته شیان چې الله تعالی په دې آیت کې بیان کړيدي، ظاهراً دنیوي نعمتونه دي او کله چې د عقل خاوندان په هغو کې فکر وکړي، نو د دې نعمتونو د پیداکوونکي پېژندنې ته لار مومي او په اخروي نعمتونو بدلېږي، خو له دغو نعمتونو څخه د دنیوي نعمتونو په توګه ګټه اخیستل یوازې د سلیم عقل او معنوي بصیرت د څښتنانو لپاره حاصلیدای شي. له دې ګڼه الله تعالی د آیت په پای کې فرمایي، په دې ټولو شیانو کې ښکاره دلائل دي چې د عقل او پوهې خاوندان پرې ښه پوهیږي^(۱)، نو ځکه دعلماءو او پوهانو دنده او مسؤولیت دی چې د الله ﷻ په کایناتو او مخلوقاتو کې فکر وکړي.

امام آلوسي د دې آیت په تفسیر کې لیکي: ابن ابی الدنیا او ابن مردويه له ام المؤمنین حضرت عایشې (رضی الله عنها) څخه روایت کړی دی چې دالله ﷻ پېغمبر ﷺ دا آیت ولوست او ویې فرمایل: ﴿وَبَلِّغْ لَنَا قُرْآنَهُمْ وَمَا يَفْکَرُ فِيهَا﴾ یعنې هلاکت او عذاب دي وي د هغه چا لپاره چې دا آیت ولولي او په هغه کې فکر ونه کړي.

۱-تفسیر کبیج ۴/ص ۲۲۵ دارالفکر ۱۹۸۱م

په طبيعت او کایناتو کې فکر کول د ایمان لور ته لاره پرانیزي

په پوررتني آیت کې الله تعالیٰ په کایناتو کې ځینو مهمو او ارزښتناکو حقایقو ته اشاره کړې ده چې هر انسان یې لیدلی او درک کولی شي. په دغو حقایقو کې فکر کول د دې لامل ګرځي، ترڅو عاقل او هوښیار انسان له خپلو سترګو نه د غفلت پټۍ لرې کړي، د کایناتو د خلقت په اسرارو کې څیر شي او په پایله کې د کایناتو پر خالق ایمان راوړي او د زړه له کومې د هغه عبادت او بندګي وکړي.

سره له دې چې انسان پدغه آیت کې یاد شوي حقایق هره ورځ او هر مهال په خپلو سترګو ګوري، خو بیا، بیا لیدل، نسیان او هیږول د دې لامل ګرځي چې انسان په دغو حقایقو کې له تدبیر او تفکر نه غفلت وکړي. له همدې امله لایزال خالق هوښیار او عاقل انسان د کایناتو د خلقت په بېلګو کې فکر کولو ته رابولي او همدا سبب دی چې د قرآن کریم ډېری آیاتونه په ﴿**لمکم تعقلون، لکمک تشکرون، أفلا تعقلون**﴾ او داسې نورو جملو سره پای ته رسېږي.

د دغو حقایقو له جملې څخه تر ټولو ستر او لوړمړی حقیقت دا دی چې د آسمانونو او ځمکې وجود ازلي نه دی او نه هم هغه په خپله پیدا شوی دی، بلکې د قادر او حکیم ذات له مخلوقاتو څخه دی.

دویم حقیقت چې په دې آیت کې یې بیان راغلی دی هغه د ځمکې او آسمانونو د خلقت په نتیجه کې د شپې او ورځې رامنځته کېدل او بدلون دی چې د شمسي منظومې او افلاکو په پرله پسې او دايمي حرکت، پراخ، منظم او خلل نه منورنګي دقیق نظام او قانون دلالت کوي. دغه منظم او هر اړخيزه دقیق نظام د علمې، خيبر او قدیر ذات پر وحدانیت او یو والي شاهد دی چې په خپل مطلق او بې ساري علم او قدرت سره یې ځمکې، آسمانونه شپه او ورځ پیدا کړي ده.

همدارنگه په دغه آیت کې ډېر نور حقایق هم ذکر شوي دي، لکه: د سمندر د اوبو د څپو پر سر د کښتو حرکت کول، د باران وریدل، د وریځو رامنځته کېدل او حرکت کول، د باد لګېدل، له ځمکې نه د وینو او نباتاتو ټوکېدل، رنگ په رنگ حاصلات او میوي، د ژویو او ساکټانو پیدا کېدل او داسې نور، چې دا ټول له الهي سترو او دقیقو قوانینو سره سم په هستۍ او کایناتو کې رامنځته کېږي او په کایناتو کې د تفکر لپاره ښه

زمینه برابروي او انسان ته پر خپل خالق او پالونکي د ایمان او د هغه د عبادت او بندگۍ لارښوونه کوي.

د دنیا په موجوداتو کې تفکر او تدبیر د علم او ساینس په حقایقو کې څیړنه او پلټنه او د علمي اکتشافاتو په اسرارو پوهېدل دا ټول د الله تعالی د معرفت او پر هغه باندې د ایمان راوړلو او د هغه علیم او قدیر ذات د عبادت کولو تر ټولو لڼه او آسانه لاره ده.

۱. له اسمانه د باران د اوبو اوریدل د الله تعالی د یووالي او قدرت دلیل دی. په دې هکله څرنگه استدلال کولای شئ؟
۲. د باران د اوبو په وسیله د ځمکې له ژوندي کیدو څخه مطلب څه دی؟
۳. د بادونو لگیدنه د وریځو په جوړښت، د باران په وریدو او د نباتاتو او حیواناتو پر ژوندانه څه اغیزه لري؟
۴. وریځې د الله تعالی د قدرت له نښو نښانو څخه بیان شوي دي. په دې هکله توضیحات ورکوئ.
۵. د مبارک آیت وروستی برخې څوک د کایناتو په هکله په فکر کولو مکلف کړي دي؟ په دې هکله د آیت وروستی برخه شرحه کړئ.
۶. د مبارک آیت په باره کې هغه نبوي حدیث بیان او شرحه کړئ چې د الله ﷻ په کایناتو او مخلوقاتو کې په فکر کولو ټینګار کوي.

کړانو زده کوونکو!

په ژوندانه کې د اوبو د ارزښت په هکله یوه پنځلس کرښیزه مقاله ولیکئ.

دریم لوست

په قرآن کریم کې د انسان د پیدایښت پړاوونه

قال الله تعالى: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَبَارَكُ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ [المؤمنون: ۱۲-۱۴]

د ځينو کلمو معناوې

سُلَالَةٍ: خلاصه، نتیجه، سوچه او ثمره.

لُرِيٍّ او حَقِيرِيٍّ او بَه، مَنِي.

قَرَارٍ مَكِينٍ:

خوندي ځای، د مور رحم.

عَلَقَةً:

د ژرول شوي مړۍ په اندازه د غوښې يوه وړه توبه.

مُضْغَةً:

بل مخلوق، د روح له پوکيدو وروسته کامل انسان.

خَلْقًا آخَرَ:

ژباړه
مور انسان له سوچه خټې څخه جوړ کړ. بيا مو هغه په محفوظ ځای کې د اوبو يو څاڅکی وگرځاوه. بيا مو هغه څاڅکي ته د وينې د يوې توبې بڼه ورکړه. بيا مو د وينې توبه بوتې غوښه وگرځوله. بيا مو بوتې غوښه هلووکی جوړ کړ. بيا مو هلووکی ته غوښه ور واغوستله. بيا مو هغه يو بل مخلوق جوړ کړ، الله د ډېر لوړ شان څښتن دی او له ټول پيدا کوونکو نه ښه پيدا کوونکی دی.

تفسير

الله تعالی په دې مبارکو آيتونو کې خپل د قدرت او عظمت دلايل د انسان په خلقت، د هغه د جوړښت د پړاوونو، د هغه د ژوند او مرگ او دويم ځلي راژوندي کيدو په ترڅ کې بيان کړي دي، په داسې توگه چې د انسان د پيدايښت مرحله له خاورو څخه پيلېږي او د انسان په بشپړ بدن پای ته رسېږي.

قرآن کریم په دې مبارک آیت او نورو آیتونو کې فرمایلي دي چې انسان لومړی له خاورې څخه پيدا شوی دی. د انسان پيدايښت له خاورې څخه پيلېږي او د پړاوونو له تېرولو وروسته د

بني تي او بنيابسته صورت لرونکی انسان ورځه جوړېږي. له خاوري څخه د انسان د پيدايښت مراد دا دی چې الله تعالی د لومړي ځل لپاره آدم عليه السلام له خاوري څخه پيدا کړ، ييايې بي بي حوا له آدم عليه السلام څخه پيدا کړه، او بيا د انسانانو خلقت او پيدايښت له حضرت آدم او بي بي حوا څخه د نکاح او تناسل په ډول پيل شو. د انسانانو اصل له خاوري څخه دی، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايي: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ﴾.

د انسان د پيدايښت دويمه مرحله له نطفې څخه ده، الله تعالی فرمايي: ﴿ثُمَّ جَعَلْنَا نُطْفَةَ فِيهِ قَرَارًا مَكِينًا﴾ دلته له نطفې نه مراد د نر او بېخي يوځای شوي اوبه (مني) دی.

د انسان د پيدايښت دريمه مرحله علقه ده، لکه چې الله تعالی فرمايي: ﴿ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً﴾ علقه يوه ټوټه وينه ده چې له نطفې څخه يې بدلون موندلی دی. د جنين پېژندنې طبي پوهان وايي: د جنين حجم د علقې په مرحله کې د يوه غټ مېږي په اندازه وي چې د ۱۲-۱۴ ملی مترو ترمنځ اوږدوالی لري او د رحم په ديسوال پورې نښتی وي. د وينې دا تړلې وړه ټوټه وده کوي او په يوې ژوول شوې ټوټې غوښې بدلېږي چې قرآن ورته د مضعې نوم ورکړی دی. جنين د مضعې په مرحله کې د دريو سانتي مترو په کچه اوږدوالی لري چې د مسخ او پزې نښې په هغه کې د ډېرو نړيو خطونو په بڼه جوړېږي.

دا ټوټه غوښه (مضعه) د الله ﷻ په قدرت او مشيت خپل پرمختګ او بدلون ته دوام ورکوي، ترڅو د هډوکو د هيکل مرحلې ته رسېږي، په دې هکله قرآن کریم فرمايي: ﴿فَخَلَقْنَا الْمَضْغَةَ عِظَامًا﴾ او بيا دا د هډوکو هيکل په غوښو يا عضلي جهاز پوښل کېږي، لکه چې مبارک آيت يې بيانوي: ﴿فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا﴾ يعنې يامو هغه هډوکو په غوښه وپوښل.

دلته قرآني آيت هغه حقيقت ته اشاره کوي چې د ۲۱ پېړۍ انسان حيرانوړي او هغه دا چې هډوکو او د هډوکو هيکل په جنين کې له عضلي جهاز څخه مخکې منځ ته راځي. کوم حقيقت چې د جنين پېژندنې علم په وروستيو کې کشف کړی هغه دا دی چې په بنسټيزه توګه د هډوکو سلولونه له عضلي سلولونو څخه توپير لري او د هډوکو سلولونه له عضلي سلولونو څخه مخکې رامنځته کېږي. اوهيڅ عضلي سلول نه دی ليدل شوی چې د هډوکو د سلولونو له بشپړيدو مخکې جوړ شوی وي. دا حقيقت قرآني نص ۱۴۰۰ کاله دمخه ثابت او تايد کړی دی. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايي ﴿فَخَلَقْنَا الْمَضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا﴾ او بيا مو د غوښې ټوټه په هډوکو بدله کړه او هډوکو يې مو په غوښه وپوښل.

وروسته بيا په جنين کې يو کول کېږي او د هغه غړي وده او پرمختګ کوي او په بشپړ او کامل انسان بدلېږي چې قرآني نص ورته داسې اشاره کړې ده:

﴿وَمِنْ آيَاتِنَا عَلَقًا أَخْرَجْنَاكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ﴾. وروسته له هغه مو د هغه يو بل پيداښت وکړي (چې هماغه کامل انسان دی)، نو پاک او مبارک دی هغه ذات چې تر ټولو غوره پيدا کړونکي دی.

په دې آيتونو کې د قرآن کریم علمي (ساينسي) اصحاژ

پورتنې متبرکه آيتونه د قرآن عظيم الشان د علمي اصحاژ له روښانو دلايلو څخه گڼل کيږي، ځکه چې د قرآن عظيم الشان ويناوي په دې آيتونو او نورو آياتو کې د انسان د خلقت او د هغه د مختلفو مرحلو په اړه داسې دقيقې او حيرانوونکې دي چې د الله تعالی له خوا له وحې پرته بل کوم مصدر او منبع نشي لرلی. هغه څه چې د طب علم او جين پېژندنې په شلمې او يوروشتمې پېړۍ کې له ډېرو څيړنو او د پرمختللو وسايلو له کارولو نه وروسته کشف کړل، قرآن عظيم الشان پنځلس پېړۍ دمخه په ډېر دقت او څرگند ډول دا موضوع بيان کړې ده.

پورتنيو آياتونو د انسان د خلقت او مرحلو ته اشاره کړيده. دغه پړاوونه په اوسني عصر کې د طب له مهمو څيړنيزو موضوعاتو څخه شميرل کيږي.

نوي علمي څيړنې، سره له دې چې د انسان د خلقت د مرحلو په هکله د قرآن عظيم الشان د ويناو چې پنځلس سوه کاله پخوا يې کړيدي، پخلی کوي. د قرآن عظيم الشان له خوا په ډېر دقت سره د هرې مرحلې نومول او د جين د رشد، ودې او د هرې مرحلې لپاره د نويو او حيرانوونکو کلماو کارول او هغه په داسې اوصافو يادول، لکه: نطفه، فرماگين، علقه، مضغه، د هلو کو د هيکل جوړېدل، په غوښو او عضلو د هلو کو پوښېدل او د داسې نورو چارو تاييد کوي.^(۱)

د طب د علم د معاصرو پوهانو له ډلې څخه يوعالم داسې وايي: (د قرآن عظيم الشان د آيتونو له مجموعې څخه چې د انسان د خلقت په هکله دي لاندیني مراحل څرگندېږي:

(د نطفې مرحله – د علقې مرحله – د مضغه او غير مضغه مغزې مرحله – د هلو کو مرحله – په غوښو د هلو کو د پوښېدلو مرحله – د شکل او صورت د بشپړېدلو مرحله (د کامل انسان مرحله) – د روح د پو کولو مرحله).

د نطفې اطلاق پر درې شیانو کيږي: د سړې نطفه يعنې منورې حيوانات، د بښخي نطفه يعنې بويضه يا هگي، مختلطه يا يوځای شوي نطفه چې د نارينه او بښخينه نطفو د يوځای کېدونه توليدېږي او په قرآن عظيم الشان کې ورته د امشاح نطفه ويل شوي ده. ﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ﴾ [الانسان: ۲] يعنې بېسکه مورز انسان له گډې شوي نطفې څخه پيدا کړی.

دا پړاو په خپلو دقيقو بدلونونو سره يوه اوونۍ نيسي او وروسته له هغه بيا دويمه مرحله يعنې د علقې مرحله پيل کيږي.

۱- باحث في اصحاح القرآن اللد کور مصطفی مسلم، ص ۲۳۲ دارالاسلم – رياض ۱۹۹۶م

د علفي مرحله دوه اوونۍ دوام کوي او جنين په دغه پړاوو کې ځان ته د تړلي وينې بڼه غوره کوي او حجم يې يو ملي ميټر وي. د رحم په ديوال پورې نښتې وي او قرآن عظيم الشان ورته په ډېر دقت سره دلفغي نوم ورکړی دی.

له دې وروسته د مضعې مرحله ده. په دې پړاو کې جنين د يوې بدني کليې په بڼه څرگندېږي. د جنين شکل په دې پړاو کې د يوې ټوټې ژول شوي غوښې په څيروي، چې له خولې نه بهر اچول شوي وي، د مضعې کلمه هم همدا معنا ورکوي او قرآن کریم ورته مناسب او دقيق نوم ورکړی دی.

څلورمه مرحله د هلوکو او غوښو د تکوين او جوړښت مرحله ده چې د جنين د عمر په پنځمه شپږمه او اوومه اوونۍ کې بشپړېږي او په ترڅ کې يې د وجود لاندیني او پاسني عضر وني هيکل جوړېږي. د جنين په اندامونو د عضلاتو لومړنۍ نښې د جنين د عمر په اوومه اوونۍ کې څرگندېږي چې دا پر عضلاتو د هلوکو د جوړښت پر تقدم او مخکې والي دلالت کوي... وروسته بيا هلوکي په عضلاتو پوښول کېږي، لکه څرنگه چې قرآن عظيم الشان يې په هکله فرمايي:

﴿فَخَلَقْنَا الْمُهْمِضَةَ عِظَامًا فَكَسَمْنَا الْمِطَامَ لَحْمًا﴾.

وروستی پړاو د جنين د صورت د بشپړېدو او د روح د پوکولو پړاو ده چې په آيت کې ورته د ﴿خالق آخر﴾ يا بل مخلوق نوم ورکړ شوی دی. الله تعالی د قرآن عظيم الشان په بل آيت کې د دې پړاو په هکله داسې فرمايي: ﴿هُوَ الَّذِي يُمَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ [آل عمران: 6] يعنې الله هغه ذات دی چې د ميندو په رحمونو کې تاسې ته د خپلې خوښې صورتونه درکوي.

﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا عَزَاكَ بِرَبِّكَ الْأَكْرَمِ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ﴾ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَبُّكَ ﴿﴾ [الانفال: 6-5] يعنې ای انسان! ته څه شي په خپل مهربان او عزتمن رب تېرېستې، هغه رب چې ته يې پېدا کړي، تو رسم يې کړې ته او ستا هرڅه يې برابر کړل او په کومه څېره چې د هغه خوښه وه ته يې وښلولې.

په دې مرحله کې د جنين د غړو د جوړښت عمليه دوام لري او هره ورځ او هر ساعت په هغه کې بدلون راځي او په دقيقه او منظمه توگه وده کوي.^(۱)

څرنگه چې د پېغمبر ﷺ احاديث د قرآن عظيم الشان د آيتونو تفسير کوي، نو په ځينو احاديثو کې د انسان د خلقت مراحل داسې شرحه شوې دي.

۱- په اختصار سره له - خلق الانسان بين الطب والقرآن - ص ۳۱۵-۳۱۹

په هغه حديث کي چي امام مسلم (رحمه الله) روايت کړی دی په هغه کي رسول الله ﷺ داسي فرمايي: «إِذَا مَرَّ بِالطُّغْيَةِ تَشْتَكُونَ وَأَرْعُونَ قِيْلَةَ بَعَثَ اللَّهُ إِلَيْهَا مَلَكَ فَصَوَّرَهَا، وَخَلَقَ سَمْعَهَا وَبَصَرَهَا وَجَلَدَهَا وَأَعْمَهَا وَعَظْمَهَا، ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ، أَدْرَأَمَ أَلْتِي؟ فَيَقِيضِي رَبِّكَ مَا شَاءَ وَيَكْتُبُ إِلَيْكَ»^(۱) ژباړه: کله چي د نطفې له عمر څخه ۴۲ شپې تېرې شي، الله تعالی ورته پرېښته ورلیري، ترڅو د هغه صورت بشپړ کړي او د هغه اور بندنه، کتنه، پوستکي، غوښه او هډلو کي جوړ کړي. وروسته بيا پرېښته له الله ﷻ څخه پوښتنه کوي: دا جنين هلاک دی که جلی؟ نو الله ﷻ هغه پرېکړه کوي چي څه يې غوښتي وي او پرېښته يې ليکي.

د قرآن عظیم الشان د آيتونو له مجموعي او د نبوي احاديثو نه دا څرگندېږي چي د جنين د اعضاوو جوړښت او د جنس تعين يې د تناسلي غدو په تشخيص سره په څلوېښتو ورځو کي ترسره کېږي.

په دې ترتيب مور، گورو چي د جنين د وېش مراحل چي د علمي څيړنو او اکتشافاتو پر بنسټ حاصل شوي، يوازې دا نه چي له قرآن سره مطابقت لري، بلکې په دې لړ کي د قرآن عظيم الشان تعبيرات او اصطلاحات له ډېر دقت نه برخمن دي.

هغه څه چي مو د قرآن عظيم الشان په آيتونو کي د انسان د خلقت د مراحلو په هکله ولوستل که له يوې خوا د الله تعالی په وجود او وحدانيت شاهدي ورکوي له بلې خوا د ټول بشریت لپاره د الله تعالی له لوري د آخري پيغمبر په توگه د حضرت محمد ﷺ د رسالت او نبوت په رېښتولۍ او د الله تعالی له لوري د بشریت د هدايت او لارښوونې لپاره د هغه د رېښتني کتاب قرآن مجيد په حقايت دلالت کوي.

له نن څخه پنځلس سوه کاله پخوا په ډېر دقت او تفصيل سره د انسان د خلقت د مراحلو په اړه داسي نوي او حيرانوونکي خبرې يوازې او يوازې د الهي وحې له لاري ممکنې وي. هغه مهال نه په مکه، نه په مدينه او نه هم د هغه وخت په پرمختللو ښارونو کي د انسان د خلقت د اسرارو په اړه د طبي زده کړو او څيړنو کوم مرکز شتون درلود. نه داسي وسايل وو چي د هغو په کارولو سره د جنين د ودې، رشد او خلقت پټ اسرار کشف کړای شي، نه هم هغه څوک چي قرآن کریم پرې نازل شوی و، يعنې حضرت محمد ﷺ د طب او جنين پيژندنې کوم سبق ويلی و. الله تعالی په دې اړه څه ښه او رښتيا فرمايلي دي: ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ [الرعد:۳۱] ژباړه: بيشکه په دې ټولو کي د هغو خلکو لپاره پوره دلايل دي چي له غوراو فکر نه کار اخلي.

۱- رواه مسلم - کتاب القدر، ج ۸/ص ۴۵

د لوست گټې او لارښوونې

له ذکر شویو آیتونو څخه ځینې لارښوونې دا دي:

- ❖ په دې مبارکو آیتونو کې د الله ﷻ د قدرت، علم او حکمت د لیلونه او نښانې بیان شوي دي.
- ❖ قرآن کریم د انسان د پیدایښت مراحل بیان کړي دي.
- ❖ د انسان پیدایښت تصادفي او بې فایدي نه دی. له لومړي جوړښت نه وروسته د پیدایښت تر پایله د الله تعالی تر بشپړ رعایت او توجه لاندې دی.
- ❖ قرآن کریم د انسان خلقت او جوړښت په دقیقه توګه بیان کړی. په داسې حال کې چې د طب علم په خپلو پرمخ تلو وسایلو سره په دې وروستیو وختونو کې دې حقیقتونو ته لار موندلې ده.

❖ قرآن کریم جنین د پیدایښت په مختلفو مرحلو کې په داسې نومونو ستایلی چې د جنین له واقعي حالت سره کامل او بشپړ سمون لري. حال دا چې طبي څیړنو د قرآن کریم له نازلېدو څخه په پېړیو وروسته دا حقایق کشف کړي او یوازې د هغه مرحلې بې ذکر کړي دي.

❖ په یادو شویو اوصافو باندې د انسان د جوړښت او خلقت پړاوونه د قرآن عظیم الشان په اصحاژو او د الله ﷻ په قدرت او وحانیت دلالت کوي.

۱. د جنین د جوړښت د مرحلو نومونه په هغه ترتیب راځي چې په ذکر شویو آیتونو کې راځي دي.
۲. د جنین د جوړښت د هغو مرحلو معنا چې قرآن کریم بیان کړې ده څرګنده کړی.
۳. د قرآن کریم علمي اصحاژ په ﴿فَخَلَقْنَا الْمُهَيَّيَّةَ عِظَامًا فَكَمَسْنَا الْوِطَامَ لَحْمًا﴾ آیت کې د طبي علومو د اکتشافاتو او د نوي عصر د جنین پېژندنې په اړوند تشریح کړی.
۴. قرآن کریم په ذکر شویو مبارکو آیتونو کې د انسان خلقت او جوړښت په څو مرحلو کې بیان کړی؟ څرګند یې کړی.
۵. د جنین د جوړښت، ودې او بشپړتیا په اړه مو چې د بیالوژۍ په مضمون کې څه لوستلي دي، د قرآن عظیم الشان د هغو آیتونو په رڼا کې سره مقایسه کړی چې د انسان د خلقت او پیدایښت په هکله دي.

د قرآن عظیم الشان د آیتونو په رڼا کې او د تازه علمي اکتشافاتو نه په استفادې سره د انسان د خلقت په اړه یوه مقاله ولیکئ چې له شلو کرښو نه ګټه نه وي.

د بني آدم وقار او درنښت

قال الله تعالى: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْوَبْرِ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾ [الإسراء: ۷۰]

ژباړه

او پيشکه مورن بني آدم ته عزت ورکړ او هغو ته مو په وچه او لمده کې سپرلی وړکړي او هغو ته موله پاکو شیانو څخه روزي ور په برخه کړه او پر خپلو زیاترو مخلوقانو مو بیکاره لور تیا وروښه.

تفسیر

الله تعالی په ذکر شوي مبارک آیت کې پر ټولو مخلوقانو باندې د بني آدم فضیلت او غوره والی بیان کړی دی او د خپلو څینو نعمتونو چې پر انسان بې پیرزو کړي دي یادونه کوي. الله تعالی انسان ته په نظم، بیان، عقل، علم، توازن او د بدن او صورت په ښکلا د ځمکې د سربر نورو مخلوقانو لکه، بیریان او حیواناتو برترې او غوره والی ورکړی دی.^(۱) ځینې مفسرین د انسانانو د هدايت او لارښوونې لپاره د پیغمبرانو رالیول د انسان د عزت او تکریم مثال او نمونه بولي.^(۲) په ځینو تفاسیرو کې د انسان د لیک او لوست قوت د انسانانو د تکریم او عزت نښه ګول شوي ده.^(۳) هغه څه چې مفسرینو د انسانانو د فضیلت او غوره والی په هکله یاد کړي دي یوازې د مثال او نمونې په ډول دي، ځکه د انسان د عزت او تکریم انواع او بیلګې دومره زیاتې دي چې له شمیره وتلي دي.^(۴)

باید وپوهیږو چې د الله ﷻ لورې د انسان تکریم او عزت د انسانانو بني نوعي ته شاملېږي،^(۵) او یوازې یوې ډلې او یا خلکو ته ځانګړي نه دي، ځکه په دې آیت کې د (بني آدم) لفظ مطلق ذکر شوی دی او د ټولو انسانانو (نارینه او ښځینه) جنس ته شاملېږي.

په دې مبارک آیت او د قرآن عظیم الشان او نبوي سترو په نورو نصوصو کې د انسان او انساني حقوقو په اړه لیدل کېږي چې د اسلام دین د الهي اخري، دايمي او شامل دین او قانون په حیث، په یو مناسب وخت او زمان کې د انسان د تکریم او عزت اعلان وکړ او د هغه حقوق

۱- اسر التفاسیر - د ابوبکر الجرايزي تالیف، ص ۲۵۷

۲- التفاسیر المیسر - ص ۶۴

۳- تفسیر البحر المحیط - ج ۶ - ص ۸۵

۴- تفسیر البحر المحیط - ج ۶ - ص ۸۵

۵- تفسیر ابن عجبیه - ص ۲۴۹

بي هغه وخت له تېري او تعرض څخه وژغورل او خوندي يې كړل. كله چې بيوزلي انسان د ظلمونو، تېريو او بندگي، بېكارو او ډېر ځله له هغه سره د څارويو په څېر او يا تر هغې هم بده او ناوړه معامله ترسره كېدله، په داسې حال كې د بشر د حقوقو او د هغې د نړيوالې اعلاميې كومه پته نه وه، او نه هم د بشر د حقوقو د ساتنې لپاره كوم قانون او يا اداري شتون درلود.

د انسان د عزت او كرامت څښتنې نمونې په لاندېنيو مثالونو كې په تفصيل سره بيان شوي دي.

۱. توازن او د شكل او صورت بېكلا

الله تعالى انسان ته د عزت، كرامت او فضيلت په نعمت سره په خپلو نورو مخلوقاتو لوړتيا او غوره والي ورسېښلى دى.

د انسان د عزتملى او غوره والي نمونې د نورو مخلوقاتو او څارويو په پرتله زياتې دي چې څينو ته يې اشاره كوو. د انسان عزتمندى په دې معنا چې هغه يې په بڼايسنه او مناسب شكل او بڼه پيدا كړى دى. لكه څرنگه چې الله تعالى فرمايي دى: ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ [التين: 4] يعنې موز انسان په ډېره بڼه پيدا كړ.

پرته له شكه توازن او د شكل او صورت بېكلا د الله ﷻ له لوري د انسان د تكريم او عزت څرگنده نښه ده.

د انسان په پېدايښت كې د عزت او غوره والي بله نښه داده چې نور حيوانات پاكې او نظافت نه پېژني، د ځان په پټولو نه پوهېږي، د خوب، استراحت او د خوراك او څښاك كړنلاره نه پېژني، گټې نشي لاس ته راوړلى او د ضرر او تاوان مخنيوى نشي كولاى، ټول حيوانات له عقلي او فكري ځانگړتياوو، پوهې، پرمختگ او تمدن څخه محروم دي. يوازې انسان دى چې له ټولو امتيازاتو څخه برخمن دى. عبدالله ابن عباس (رضي الله عنهما) د انسان عزتملى او غوره والي ډېر بڼايسنه تمثيل كړى دى او داسې فرمايي: د حيواناتو پر خلاف انسان خپله خوله د ډوډو، خورلو لپاره ځمكې ته نه ښكته كوي، بلکې په خپلو گوټو خوراك پورته كوي. همدارنگه د څښلو لپاره خپله خوله او بڼه نه ښكته كوي، بلکې د گيلاس يا لوښي په واسطه او بڼه را اخلې او څښتي يې.^(۱)

۲. د وچې تسخېرول

د انسان د عزت او لوړتيا له نښو څخه بله نښه داده چې الله تعالى د طبيعت قوتونه او هغه څه چې په ځمكه كې دي د انسان تابع گرځولي دي. همدارنگه په ستورو او افلاكو كې يې د هستې قوتونه د انسان د خدمت او هوساينې لپاره پيدا كړي دي. په دې آيت كې الله تعالى پر انسان احسان او بېرزوينه كړې ده او دى يې په وچه كې پر مختلفو حيواناتو برلاسه كړي دي.

۱- تفسير النجيب والتوير - لابن عاشور - ج ۸ - ص ۲۴۹

ده ته يې ټول تابع کړي دي، چې له هغو څخه د خپلې گټې او نېغېگي لپاره کار واخلي. همدارنگه انسان ته يې قدرت وربښلی چې د ننگ راتگ او انتقال له وسايلو څخه په فضا، وچه او سمندر کې لکه، څاروي، موټر، اورگاډي، کښتۍ او الوتکو څخه د خپلې گټې او موساښي لپاره کار واخلي. الله تعالی فرمايي: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمْ الْأَنْهَارَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمْ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمْ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ﴿٣٣﴾ وَأَتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعْلَمُوا بِغَيْمَتٍ آلَاءِ اللَّهِ لَا يُخْفِيهَا إِلَّا الْإِنْسَانُ أَنْظَلْنَاهُمْ كَفًّا ۗ﴾ [الإبراهيم: ٣٢-٣٤]

ژباړه: الله هغه ذات دی چې آسمانونه او ځمکه يې پيدا کړل او له اسمان څخه يې اوبه راواورولې، يايې د هغو په وسيله تاسې ته د روزۍ لپاره ډول ډول ميوي پيدا کړي، او بيړۍ يې ستاسو لپاره تابع او ايل کړي چې په سمندر کې د الله په حکم روانې شي او سيندونه يې ستاسې لپاره جاري کړل او کټور يې وگرځاوه ستاسې لپاره لمر او سپوږمۍ چې د دنيا تر پايه په نه ستړي کيدونکې توگه چليري او شپه او ورځ يې ستاسې لپاره په کار اچولې ده.

هغه څه چې تاسو غوښتل هغه يې درکړل، که تاسې وغواړئ چې د الله ﷻ نعمتونه وشميرئ، نو شميرلی يې نشئ. حقيقت دا دی چې انسان ډېر يې انصافه او ناشکره دی.

٣. له سمندرونو څخه گټه اخيستل

د الله ﷻ له لوري انسان ته د عزت وړ کولو بله نښه دا ده چې په سمندرونو باندې يې ورته د تسخير قدرت ورکړی دی. الله تعالی انسان ته د بيړۍ جوړولو وس او توان ورکړی چې د هغې په واسطه خپلې اړتياوې پوره کړي او ډول ډول گټې ورڅخه واخلي، سمندر د انسان لپاره يوه بله نړۍ ده چې د وخت په تېرېدو سره په هغه کې نوي رازونه برسيره کيږي، له سمندر څخه اوس مهال په ډول ډول طريقو گټه اخيستل کيږي چې په پخوا زمانو کې د انسان علم له هغونه عاجز وه.

فعاليت

زده کوونکي دې له سمندرونو څخه د گټې اخستلو صورتونه تر بحث او څيړنې لاندې ونيسي او بيا دې څو تنه په دې هکله د ټولگيوالو په وړاندې خبري وکړي.

٤. پاکه او حلاله روزي

انسان ته د الله تعالی د عزت وړ کولو بله نښه دا ده چې ده ته يې الهام کړی ، له هغو حلالو شيانو څخه چې يې غوښتي وي خپل خوراک لاس ته راوړي. انسان د الهی نعمتونو سره د عادت له امله کله، کله دغه نعمتونه هيروي او هغه وخت يې په ارزښت پوه شي، چې ورڅخه محروم شي. کله چې انسان په غريبو سترگي او وينن زړه وگوري ، نو د الله ﷻ نعمتونه په ټولو ځايونو او په ټولو شيانو کې کتلې شي. لمر، هوا، اوبه، روغتيا، د کرځېدو وړتيا، حواس،

عقل، او د خوړلو او څښلو ډېر شیان، دا ټول الهي نعمتونه دي چې انسان ته يې ور په برخه کړي دي. الله تعالی انسان ته د خوړلو او څښلو بې شمیره ډول، ډول نعمتونه ورکړي دي. کوم شیان چې انسان ورڅخه د خوړلو او څښلو لپاره گټه اخلي هغه په خو، خو برابره له هغه څه نه چې نور حیوانات ورڅخه گټه ترلاسه کوي، ډېر دي. له همدې کبله الله تعالی د پاکي او حاللي روزی، احسان پر انسان باندې کړی دی او فرمایي: ﴿وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ﴾ کوم پاک او مزه دار خوړه چې الله تعالی پر انسانانو پیرزو کړي دي. هغه ډېر زیات دي چې هېڅکله یې شمیرلای نشو او هر ډول گټه اخیستلو ته شاملېدی شي. الله تعالی دغه نعمتونه په ځانگړي ډول خپلو مخلصو او مؤمنو بندگانو لپاره خاص کړي دي، خو دا یې پرې لازم کړی دي چې د دغو نعمتونو په وړاندې د الله ﷻ شکر ادا کړي او له اسراف او د الله تعالی په وړاندې له سرغړونې څخه ځان وژغوري.

۵. پر نورو مخلوقاتو دانسان فضیلت او غوره والی

انسان ته د الله ﷻ د عزت وړ کولو بله بیلگه دا ده چې هغه ته یې د عقل، فکر او پوهې له امله پر نورو مخلوقاتو فضیلت او لوړتیا ورکړې ده. د انسان تر ټولو لوی فضیلت او غوره والی د ځمکې پر مخ د هغه خلیفه گرځول دي چې هغه یې په وړتیاوو او ځانگړتیاوو سمبال کړی او پر نورو مخلوقاتو یې غوره گرځولی دی. ټول مسلمان علماء او پوهان په دې آند او نظر دي چې بنی آدم په مطلقه توگه له پیرانو او نورو مخلوقاتو څخه لوړ او ډېر غوره دی. ځانگړي بني آدمان له پرېنتو څخه غوره دي، خو په عامه توگه پرېنتي له عامو انسانانو څخه غوره گڼل کېږي.

امام رازی (رح) د تکریم او تفضیل ترمینځ د توپیر په هکله چې په تکریم سره دا مبارک آیت شروع شوی او په تفضیل پای ته رسیدلی داسې وايي: انسان ته پر نورو حیواناتو غوره والی او عزت د طبیعي او ذاتي امورو لکه عقل، نطق، بڼه او بڼه قد او قامت له مخې بېتل شوی دی، خو د رېښتینو عقایدو او غوره اخلاقو حاصلول انسان ته فضیلت وربښي.^(۱)

د لوست گټې او لارښوونې

- ❖ پر ټولو ځمکنيو مخلوقاتو باندې د انسان د کرامت او غوره والي اعلان.
- ❖ الله تعالی پر انسان احسان کړی، پر هغه یې د خپلو نعمتونو پیرزوینه کړې ده او هغه یې د عزت او تکریم په لوړو مرتبو نازولی دی.

(۱) تفسیر مفتاح الغیب - لفخرالدین الرازی ج ۲۱/ص ۱۷.

❖ الله تعالی انسان په وچه او سمندر کې د طبیعت پر څواکونو مسلط ګرځولی، ترڅو له هغو نه ګټه ترلاسه کړي.

❖ الله تعالی د طبیعت قوتونه په کایناتو کې د انسان د خدمت او ګټې لپاره تابع کړي دي.

❖ الله تعالی د انسان لپاره تر ټولو غوره او سپیڅلي خواږه برابر کړي دي او د ده خوراک او څښاک تر ټولو حیواناتو، مرغانو او خزندګانو غوره دی.

❖ څرنگه چې انسان د الله تعالی معزز او مکرم مخلوق دی، نو پر هغه لازمه ده، ترڅو خپل دغه عزت او منزلت ته متوجه وي او داسې عمل ونه کړي چې د هغه د انساني کرامت او عزت خلاف وي.

❖ د الله تعالی له اوامرو نه سرغړونه، لکه: کفر اختیارول، له الله ﷻ سره شریک نیول او ګناه کول د انسان له مقام سره چې د ځمکې پرمخ د الله تعالی غوره مخلوق دی، مناسب کار نه دی.

❖ د انسان کرامت او د هغه شرعي او بشري حقوق له تېرې نه محفوظ دي او هېڅوک دا حق نه لري چې د هغه پر ځان، مال، وقار او عزت تېری وکړي.

❖ د انسان د حقوقو رعایت او د هغو ساتنه د هر مسلمان وچیه او شرعي مسؤلیت دی. په اسلامي ټولنه کې وګړي، کورنۍ، ټولنه او دولت د بشر د حقوقو د ساتنې او مراعاتولو دیني مکلفیت لري.

پوښتنې

1. په تېر شوي مبارک آیت کې د انسان لپاره د پنځو عزتونو او فضیلتونو یادونه شوې ده، هغه بیان کړئ.
2. د انسان لپاره په وچه کې د الهي نعمتونو نمونې په لنډه توګه څرګندې کړئ.
3. د انسان او نورو ژویو او ساکینو د رزق او روزی ترمنځ توپیر څه دی؟
4. انسان د دې ټولو عزتونو او نعمتونو په وړاندې، چې الله ﷻ ور په برخه کړي دي، څه مکلفیت لري؟
5. (د بنی آدم له ځانګړتیاوو دا دي چې حتی له ملایکو څخه هم غوره والی لري) دا مطلب شرحه کړئ.
6. د انسان د تکریم او فضیلت ترمنځ توپیر څه دی؟

زده کوونکي دې د قرآني آیتونو او نبوي احادیثو نه په استفادې سره د انساني کرامت او د بشر د حقوقو د ساتنې او پر هغې د تېرې نه کولو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له شلو کرښو څخه ګټه نه وي.

آية الكرسي د قرآن لوره څوکه

قال الله تعالى: ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾
[البقرة: ٢٥٥]

د کلمو معناوي

تل ژوندى.

الْحَيُّ:
الْقَيُّومُ:

پرکالي، پریشاني.

وَأَلَّا يَئُودَهُ:

هغه نه ستړی کوي، پر هغه دروندوالی نه راوړي.

ژباړه

الله ﷻ يو ذات دى، له هغه ژوندى ابدى ذات نه پرته چې ټول کاینات يې سمبال کړي دي، بل هيڅ اله (معبود) نشته؛ هغه نه ویده کيږي او نه پرکالي پري راځي. په اسمانونو او ځمکه کې چې هر څه دي، د هغه دي. څوک دى چې د هغه په وړاندې د هغه له اجازې پرته سپارښت و کړاى شي؟ څه چې د بندگانو په وړاندې دي پر هغو هم خیر دی او څه چې له هغوی نه پټ او د هغوی تر شا دي پر هغو هم خبر دی او د الله ﷻ له معلوماتو څخه هيڅ شی د هغوی (بندگانو) په ادراک کې نشي ایساریدای مگر دا چې د کوم شي علم ورکول هغه په خپله وغواړي. د هغه د کړسې، پراختیا له اسمانونو او ځمکې نه لویه ده او د هغو (اسمانونو او ځمکې) ساتنه د هغه لپاره کوم ستومانوونکى کار نه دی. یوازې هماغه، یو، لوی او لوړ ذات دی.

تفسیر

د قرآن لوره څوکه

آية الكرسي په لسو مستقلو او خپلواکو جملو مشتمله ده چې هره جمله یې د الله ﷻ له یووالي او بنیاسته او جلیله صفتونو څخه بحث کوي.^(۱) په دې آیت کې انلس څخه د الله ﷻ نومونه د

۱ - دابن کثیر د تفسیر مختصر ج ۱/ص ۲۳۰

ظاهر اسم او يا د ضمير په بڼه ذکر شوي دي. د غه مبارک آيت د قرآن کریم له ډبرو لویو آيتونو څخه دی چې د فضیلت په هکله يې ډېر احاديث نقل شوي دي. په يو صحيح حديث کې د الله ﷻ له پيغمبر ﷺ څخه نقل شوي چې فرمائي: آية الکرسی د قرآن له لویو آيتونو څخه گڼل کيږي ^(۱). په بل حديث کې راغلي دي: د الله تعالی اسم اعظم به همدې آيت کې ^(۲). په يو بل حديث کې راغلي دي: د هر شي لپاره لوړه څوکه وي او د قرآن لوړه څوکه د بقرې سورت دی. په هغه کې يو داسې آيت دی چې د قرآن امام او لارښود دی او هغه آية الکرسي ده.

آية الکرسي د الله ﷻ د وحدانيت په صفت سره پيل شوي ده: ﴿اللَّهُ نَا إِلَهُ أَبَا مُرٍ﴾، نو الله ﷻ هغه يوازینی ذات دی چې د عبادت او لمانځني وړدی او د الله ﷻ دا صفت د دين بنسټ دی. انسان يوازي د الله ﷻ بنده دی او له هغه پرته د بل چا عبادت نه کوي اونه هم پرته له الله ﷻ څخه بل چاته مخ اړوي او نه هم له چاته مرسته غواړي.

بل صفت چې په آية الکرسي کې ذکر شوی هغه د الله ﷻ د حيات او قيوميت صفت دی: ﴿الحي القيوم﴾. د حيات(ژوند) صفت چې الله ﷻ ته ثابت شوی، تل او همیشنی ذاتی ژوند دی چې فنا او زوال نه لري دا حيات د هغه ژوند په څېر نه دی چې بشر يې پيژني.

د الله ﷻ د قيوميت صفت: الله تعالی هغه ذات دی چې د ټولو کارونو د تل لپاره تدبير کوونکی او اداره کوونکی دی. الله ﷻ په خپل ذات قايم دی خو د الله ﷻ نه پرته هر څه چې دی د الله ﷻ په ارادې قايم دی.

په آية الکرسي کې د الله تعالی لپاره بل ذکر شوی صفت دا دی چې په الله تعالی خوب او پرېشاني نه راځي او له هر ډول خوب څخه يې پروا او بې حاجته دی: ﴿لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ﴾، او الله ﷻ له دې ټولو اړتياوو څخه پاک او سپېڅلی دی.

الله تعالی د آسمانونو او ځمکې يوازينی مالک او متصرف دی او هر څه چې په اسمانونو او ځمکه کې دي ټول د الله ﷻ په واک او اختيار کې دي. هر چاته يې چې وخواړي وربښي يې او چاته يې چې ونه غواړي له هغه نه يې منع کوي. ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾. دا مبارک آيت مطلق ملکيت د الله ﷻ لپاره ثابتوي. او د الله ﷻ ربښتني بندگان پردي ټينگ ايمان لري چې ټول شيان د الله ﷻ په واک کې دي او د الله ﷻ په اراده منځ ته راځي د همدې ايمان له مخې د رضایت احساس کوي او خپل ژوند په قناعت سره تېروي.

۱-المعجم الکبير للطبرانی - ۸۵۳۵ حديث .
۲-د امام احمد بن حنبل مستدرک - ۴۶۱/۴

د الله تعالیٰ بل صفت په مبارک آیت کې د الرهیت او معبودیت د مقام تثبیت او توضیح ده په دې ډول چې الله تعالیٰ یوازینی برحق معبود او ټول مخلوقات د هغه بندگان دي چې د ده له عبودیت څخه نشي وتلی. ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾. یعنې هیڅوک د الله له اجازې پرته شفاعت نشي کولای. په دې مبارک آیت کې له بتانو او نورو ناحقو معبودانو څخه هر ډول مرسته او شفاعت، چې مشرکان او کفار د هغو دعویٰ لري، رد شوی دی. د ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ مبارک آیت د الله تعالیٰ د علم صفت او بشپړ حاکمیت ټیټوي. د الله تعالیٰ علم مطلق دی چې تېرې، موجودې او راتلونکې زمانې ته شاملېږي، همدارنگه هغه په ظاهر، باطن، پټه، ښکاره او د دنیا او آخرت په ټولو چارو خبر دی.

انسان په خپل لږ علم او پوهې سره په لږو شیانو پوهېدلی شي ﴿وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ﴾. الله تعالیٰ د خپل علم یوه ډېره لږه برخه خپلو بندگانو ته ظاهروي چې د هغه په واسطه څه شیان پېژندلی او کشفولی شي. په دې مبارکه جمله کې د الله بشپړ علم او د مخلوق د علم او پوهې نیمګړتیا او کمې ثابتېږي. الله تعالیٰ انسان ته د لږ علم په ورکولو څه شیان ښکاره کوي: ﴿سَتَرْنَاهُمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ لَبِثُوا لَيَالٍ يَوْمَ تَكْفُ بِرَبِّكَ أَكْثَرَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ [فصلت: ۵۳].

ژباړه: ډېر ژر به موره دوی ته خپلې نښانې په آفاقو (کایناتو) کې او هم د دوی په نفسونو کې وښيي، تردې پورې چې دوی ته دا خبره څرګنده شي چې دغه قرآن په رښتیا سره په حقه دی، آیا دا خبره کافي نه ده چې ستا رب پرهر څه شاهد دی.

خو انسان پر خپل لږ علم مغرورېږي او د حقیقي علم څښتن هیروي. بیا مبارک آیت د الله تعالیٰ عظمت او د ملاک پراخي بیانوي او فرمائي: ﴿وَرِيعٌ كَرِيمٌ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾. د کرسی په تفسیر کې د علماو او مفسرینو دوه مشهور قولونه دي: یو د سلف او د امت د مقدماتو علماوو نظر، چې هغوی د دې مبارک آیت د ظاهر نص پر بنا الله تعالیٰ ته د کرسی په وجود معترف دي، خو وایي چې موره د هغې په حقیقت نه پوهېږو، ځکه په هغې پوهېدنه او د هغې درک زموږ د توان او قدرت څخه بهر دی، خو په دې بشپړ ایمان لرو چې د الله تعالیٰ کرسی پر اسمانونو او ځمکې احاطه لري. دمفسرینو دویم نظر د امت د متاخرو علماؤ نظر دی چې هغوی کرسی په علم، قدرت او د الله تعالیٰ په ساطعي او ظاهري سره تفسیر کړې ده او هغه پر کایناتو د الله تعالیٰ د بې ساری علم او حاکمیت نه ګناه ده. ځینې مفسرین له عبدالله بن عباس رضي الله عنهما څخه روایت کوي، فرمائي: (د الله ﷻ د کرسی نه مطلب د هغه علم دی) (۱۱) چې په ټولو شیانو احاطه لري.

(۱) تفسیر الوسيط للسيد طنطاوي، ج ۱، ص ۴۸۱

کله چې قرآن کریم ویلي دي چې د الله ﷻ کرسی اسمانونه او ځمکه راگیروي، معنا یې دا ده چې د الله ﷻ کرسی د اسمانونو او ځمکې په پرتله لویه ده. لکه له ابوذر غفاری رضی الله عنه څخه روایت شوی چې فرمایي یې دي. له نبی کریم صلی الله علیه و آله څخه مې د کرسی په هکله پوښتنه وکړه. وېې فرمایل: ای ابوذر! اووه اسمانونه او اووه طبقي ځمکه د کرسی په پرتله، په بیدیا کې د یوې لویدلې حلقې څخه زیات نه دي، بیا د الله ﷻ د عرش حیثیت د کرسی په مقایسه داسې دی، لکه په بیدیا کې د هغې حلقې وړو کوالی د بیدیا په پرتله ^(۱).

اوس بشریت سره له ټولو علمي پرمختګونو یوازې سپوږمۍ ته چې د ځمکې له اقصا رو څخه ده او یوازې څو نوري ثانیې له ځمکې څخه فاصله لري، رسیدلی دی. همدارنگه لمر له ځمکې څخه په ۹۳ ملیونه میله فاصلې او واټن سره یوازې اته (۸) نوري دقیقې او څو ثانیې وخت نیسي. په داسې حال کې چې ستوري، افلاک او کهکشان چې د الهی کایناتو په منځ کې ځای لري په سلګونه نوري کلونه واټن لري. دا چې نور په یوه ثانیه کې درې سوه زره کیلومتره فاصله وهي. دا ټول کشفیات یوازې د دنیا په اسمان کې رامنځته شوي. د الله ﷻ د نورو اسمانونو او ملکوتو په هکله به څه وویلی شو؟!

بل صفت چې مبارک آیت د قادر الله ﷻ لپاره ذکر کړی، دا دی چې دا ټول اسمانونه او ځمکه او اسماني ملکوت د الله ﷻ تر ارادې، تدبیر او ادارې لاندې دي چې ساتنه یې د الله ﷻ لپاره هیڅ ډول دروند والی، ستړیا او ستونزه نه رامنځته کوي او یوازې الله تعالی دی چې دا ټول کاینات او نړۍ یې په خپل مشیت او قیومیت سره ساتلې ده.

دغه مبارک آیت په **﴿وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾** سره پای مومي چې د لویۍ او عظمت صفتونه یوازې د الله ﷻ لپاره ثابتوي او دا یو منطقي او بنیایسته پای دی، ځکه کوم صفتونه چې د الله تعالی لپاره په آیه الکرسي کې بیان شوي او اسمانونه او ځمکه سره له دې پراخې او لوی والي، پر دې روښانه او څرګند دلیل دی چې پیداګونګي، تدبیرونګي او ساتونګي یې باید هغه ذات وي چې ټول د عظمت او لویې صفتونه د هغه خاصه او ځانګړتیا وي. که څوک د داسې لویۍ دعوه وکړي الله تعالی یې هلاکوي، لکه څرنګه چې فرعون یې هلاک او تباه کړ.

فعالیت

زده کوونکي دې په خپلو کې په دې اړه خبرې او څېړنه وکړي چې انسانانو سره له علمي پرمختګونو او اکتشافاتو بیا هم د الله تعالی ډېر لږ مخلوقات پېژندلي دي.

(۲) صحیح ابن حبان، ج ۲، ص ۷۱

د لوست گټې او لارښوونې

له دې لوست څخه لاندیني گټې تر لاسه کولای شو:

- ❖ آیت الکرسي د الهي کتاب تر ټولو عظیم آیت دی چې د الله تعالی په اتلسو نومونو مشتمل دی. ټولې کلمې یې پنځوس او په لسو جملو کې خلاصه شوي دي.
- ❖ آیت الکرسي ټوله بندگي او عبودیت الله تعالی لره ځانگړی کوي او حاکمیت یوازې د الله ﷻ له شان سره مناسب گڼي.
- ❖ د کایناتو او مخلوقاتو د چارو تدبیر او اداره د الله تعالی په لاس کې ده او د هغه علم په ټوله هستی، او موجوداتو احاطه کوي. پر انسان لازمه ده، ترڅو الله تعالی په ټولو وختونو او کارونو کې خپل څارونکی وگڼي.
- ❖ عظمت او لوږي د الله تعالی ځانگړتیا ده. په هره اندازه چې انسان په ځمکه کې لوږي وکړي، ستاینه یې الله تعالی ته ده، هغه به یې ذلیل کړي او سرا به ورکړي.
- ❖ د آیه الکرسي لوستل وروسته له فرضي لمونځونو او د ویده کیدو پرمهال ډېر زیات اجر او ثواب لري او په کورونو کې یې لوستل، له کورونو څخه د شیطانانو د شلږو او رټلو لامل گرځي.

۱. د لاندینو کلاناتو معنا واصله کړئ:
﴿الحي، القیوم، ستم، ولا یبوءده﴾
۲. د ﴿الحي القیوم﴾ جملي مفهوم واضح کړئ؟
۳. د الله تعالی په دې وینا کې ﴿لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ د جار او مجرور تقدیم په څه دلالت کوي؟
۴. د دې الهي وینا ﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ﴾ مقصد څه دی؟
۵. له کرسۍ څخه په دې الهي وینا کې ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ څه مراد دی؟

د آیه الکرسي د فضیلت او مرتبې په هکله لس کرنيې مقاله وليکئ او په نبوي حدیث استدلال وکړئ.

ځمکه د انسان د گټې لپاره

قال الله تعالى: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلًّا فَامْسُوا فِي مَنَاجِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾ أَمْثَلْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْثَلْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٌ ﴿١٧﴾ [الملك: ١٥-١٧]

د ځينو کلمو معناوي

ذُلًّا لاً: تابع شوی، آسان شوی، ایل شوی.

مَنَاجِب: د منکب جمع ده چې د اوږو په معنا ده، خو دلته ترې د ځمکې

اړخونه مراد دي.

يَخْسِفُ: پښخېدل، پرمخې کېدل، ظاهر په باطن کې او باطن په ظاهر کې ننوتل.

تَمُورٌ: په لږزه راځي.

حَاصِبًا: شدید باد چې شگې او چتوي.

ذُبَابُهُ

الله هغه ذات دی چې ستاسو لپاره یې ځمکه اېل (تابع) کړې ده، نو وگرځئ د هغې په اړخونو کې او د الله له روزی و خورئ او بیرته مو د هغه حضورته ور تگ دی. ایا تاسې له دې نه ډاډه یئ چې هغه ذات چې په اسمان کې دی تاسې په ځمکه کې ښایسي او دغه ځمکه په ناڅاپي ډول ولږزېږي.

ایا تاسې له دې څخه بې ضمه یئ، هغه ذات چې په اسمان کې دی، پر تاسې تېږي او روڼکی طوفان و الوړوي، بیا به تاسې ته څرگنده شي چې زما ډارول څرنگه وي؟

تفسیر

د الله ﷻ د فضل او انعام یوه نمونه پر خپلو بندگانو داده چې ځمکه یې هغوی ته غوړولې او نرمله کړې ده، ترڅو د ځمکې دپاسه حرکت وکړي او دگرځېدني او حرکت له لارې، د آبادیو او ودانیو او یا د کښت او زراعت له لارې ورڅخه گټه واخلي او د ځمکې له حاصلاتو او زېرمو څخه روزي ترلاسه کړي. له همدې کبله الله تعالی په دغه مبارک آیت کې مسلمانانو ته امر کوي چې په آرامه مه کینی د ځمکې په شا او خوا کې وگرځئ او د ځمکې له خزانو څخه د ژوندانه په چارو کې، لکه د خوراک، پوښاک او نورو اړتیاوو پوره کولو په شمول استفاده وکړئ، ترڅو نورو ته اړ ونه اوسی. په هره اندازه چې مسلمان له الهی نعمتونو

څخه د گټې اخستلو او له ځمکې څخه د پیداوارو او حاصلاتو په لاس ته راوړلو کې سستي او ناراستي وکړي، په هماغه کچه به نورو ته اړ او محتاج وي چې دا کار د ذکر شوي آیت نه په څرگند مخالفت دلالت کوي.

د مبارک آیت ځینې علمي دلالتونه

علماوو او مسلمانو لیکوالانو د دې آیت ﴿فَمَنْ الذی جَمَلَ الْأَرْضُ دَلْسَلاً...﴾ په هکله مفصلي خبرې کړي دي، چې د قرآن علمي اصجاز ثابتوي. مورن دلته د دې نظریاتو لنبیز د گرانو زده کوونکو د لازياتې گټې لپاره بیانوو:

قرآن کریم په بنایسته تعبیر د انسان ذهن د الله تعالی قدرت او د هغه زیاتو نعمتونو ته متوجه کوي. په مبارک آیت کې د ﴿ذلولاً﴾ صفت یعنی رام او تابع شوی د ځمکې لپاره ذکر شوی، حال دا چې اصلاً دا کلمه د سرکش حیوان لپاره استعمالیږي چې انسان هغه رام کوي، ترڅو د خپلو گټو په لاس ته راوړلو کې له هغه څخه کار واخلي. علماوو ویلي چې دلته د دې لفظ اطلاق د ځمکې لپاره مقصود دی؛ ځکه همدا ځمکه چې مورن خوږېدلې او آرامه وینو په حقیقت کې د یوه داسې سرکش حیوان په څېر ده چې په ډول، ډول هیټاکو او حیرانوونکو حرکاتو سره په حرکت کې ده. علمي نظریات او فضايي اکتشافات وايي د ځمکې کره چې مورن په هغې کې په آرامۍ او هوساینې سره ژوند کوو او د هغې له پریمانه نعمتونو څخه گټه اخلو، په خپل وضعي حرکت سره خپل محور کې د یو ساعت په ترڅ کې د ۱۶۶ کیلومتر په تیزوالي څرخېږي. همدارنگه په خپل انتقالي حرکت سره په یوه دقیقه کې تقریباً د ۱۸۰۰ کیلو مترو په تیزی د لمر په محور څرخېږي. خو سره له دې ټولو حرکاتو او هیټاکو خوزښتونو او لړزېدو، انسان په هغې کې پرته له دې چې د نا کړاۍ او پرېشانی احساس وکړي خپل کارونه سرته رسوي.

د ځمکې د حرکتونو گټې او رازونه

البته دا ډول، ډول حرکتونه د انسان او د ځمکې په منځ د ژوند کولو لپاره ډېر حکمتونه او گټې لري. چې په ځینو بې پوهیرو او د ځینو نورو له درک او فهم څخه عاجز یو. مورن پوهیرو چې د ځمکې د خپل محور په شاوخوا له حرکت څخه شپه او ورځ پېدا کېږي. د لمر په شاوخوا د ځمکې له حرکت څخه د کال څلور فصلونه منځ ته راځي چې دا ټول د انسان لپاره د الله تعالی د قدرتونو او نعمتونو نښې دي، ځکه که دنیا د تل لپاره شپه وای نوتول شیان به د یخۍ له امله کنګل کېدل او که دنیا د همیش لپاره ورځ وای بیا به ټول شیان د سختي گرمۍ له امله سوځېدل.

په همدې ترتيب که چيرې د لمر په شاو خوا کې د ځمکې انتقالې حرکت نه وای او کال يوازې يو فصل درلودلی، نو د ځمکې پر مخ به ژوند په اوسني بڼه ناممکن و. خو د ځمکې د درېيم حرکت او د لمر او لمريز نظام د حکمت په هکله لا تر اوسه علم او علمي اکشافتات په څه نه پوهېږي.

د ځمکې په نسبت د ذلول د کلمې ځينې دلالتونه

د ځمکې په کړي د (ذلول) د کلمې اطلاق ډير دلالتونه لري چې الله تعالی هغه د انسان لپاره تابع او نرمله گرځولې ده. د انسان لپاره د ځمکې رام کېدل او د هغې گټې مختلف اړخونه لري چې دا لوست يې د تفصيل جوگه نه دی، مثلاً د انسان لپاره د ځمکې مناسبوالی او د ځمکې د جاذبې قوې له حيثه د هغې پرمخ ژوند تيرول.... او د خاورينې کرې هوارې سطحې د جوړښت او ترکيب له حيثه.... او د جوي (فضايي) پوښ، د هوار د کثافت، پر ځمکه د ژوند لپاره د محيطي هوار دقيق ترکيب (۲۱٪ اکسيجن، ۷۸٪ نايټروجن، ۱٪ څو نورو عنصرونو) له حيثه... د ځمکې د حجم او له لمر او سپوږمۍ نه د هغې د واټن له حيثه... ځمکې ته د لمر د تودوخې درجې د رسيدو له حيثه... د ځمکې په ترکيب کې د اوبو او وچې د نسبت له حيثه... او ځمکې ته د سپوږمۍ د فاصلې او د سمندر ونو د مد او جذر د توازن له حيثه... او په سلاگونو نور داسې توافتات چې دا کره يې د انسان د ژوند لپاره چمتو کړې ده، تر څو انسان پرې ژوند وکړي او د هغې د مختلفو ظاهري او باطني زيرمو او پانگو څخه گټه ترلاسه کړي. خو دا هوسايي او له ډول، ډول نعمتونو څخه استفاده به د تل لپاره نه وي، بلکې دا به د يوې ټاکلې او معني مودې لپاره وي چې د دې مودې له تېرېدو وروسته انسان ازمورو د خپل خالق او منعم په لورې راگرځي، (و اليه النشور) نو پر انسان لازمه ده چې د دې لويو نعمتونو په وړاندې د الله ﷻ شکر ادا کړي. انسان لره دا نه ښايي چې د خپل منعم پالونکي په لور له ستېدو او د هغه له محاسبې څخه غافل او بې پروا وواسي.

د تابع شوي ځمکې سرکشي او اضطراب

بيا الله تعالی انسان ته خبر ورکوي، دغه ځمکه چې تاسې ورباندې په آرامۍ او ډاډينې ژوند تېروئ، آيا نه پوهيږئ کله چې داد الله تعالی په مشيت ولرزيږي او تاسې په خپله خپته کې دښه کړي، نو هغه وخت به وپوهيږئ چې زما وپړول څرنگه وي!

بشر چې د دې ابل شوي خاورينې کرې پرمخ ژوند تېروي او د هغې له زيرمو او خزانو څخه گټه اخلي، ښه پوهيږي چې کله د زلزلو، اورغورځيدنې، طوفانونو او نورو طبيعي پيښو په اثر ځمکه يوازې د يوې ثانيې اوبيا د محدودو دقيقو لپاره په خوزېدو او اضطراب شي او سرکشي غوره کړي، نو ټول شيان پانگوي او هغه څه چې انسانانو پرې جوړ کړي له خاورو سره يو شان کوي او انسان سره له ټول کبر، غرور، خواک او ټکنالوژي بې وسه او ناتوانه او حيران پاتې کيږي. همدا وجه ده چې قرآن کریم هغه انسان ته، چې د ځمکې پرمخ ژوند تېروي او د هغې

د نعمتونو په وړاندې غفلت او بی پروایی، کوي، اخطار ورکوي چې د دې لویو نعمتونو په وړاندې په خپل خالق او پالونکي ایمان راوړي او د دې ټولو نعمتونو په وړاندې شکر ادا کړي، ترڅو د عذاب وړ ونه ګرځي.

د لوست ګټې او لارښوونې

د ذکر شویو آیتونو څخه لاندې ګټې لاس ته راځي.

- ۱- الله تعالیٰ ځمکه او څه چې په ځمکه کې دي د انسانانو د ګټې لپاره پیدا کړي دي.
- ۲- که چېرې انسانان د الهی نعمتونو شکرانه برخای نه کړي، دوی به په دردناک عذاب اخته شي.
- ۳- انسانانو ته جواز لري چې خپل عقل او فکر د ځمکې د هغو پټو او څرګندو نعمتونو په برسيره کولو کې وکاروي، چې د ځمکې په تل کې دي او خپل ژوند پرې نیکمرغه او سو کاله کړي.

۱. لاندې کلمې معنا کړئ:

﴿ذُرًّا، مَّا كَيْهًا، طَسْف، تَمْرًا﴾

۲. د «ذلول» کلمه اصلا د څه شي لپاره استعمالېږي او په مبارک آیت کې د ځمکې لپاره یې استعمال څه مناسبت لري؟ توضیح یې کړئ.

۳. د ځمکې درې ګوني حرکات د هریوه د تیزوالي سره په لنډه توګه شرحه کړئ؟

۴. د انسان د ژوندانه او هوساینې لپاره د ځمکې د ګرې د مناسباتي پنځه صفونو د «ذلول» د مبارکې قرآني کلمې په رڼا کې شرحه کړئ.

۵. د دې الهي وینا ﴿فَأَمْسِرَافِي مَّا كَيْهًا وَكَلْرًا مِّن رَّزْقِهِ﴾ په وړاندې مسلمانان څه مکلفیت لري؟ په لنډه توګه یې واضح کړئ.

۶. په دې مبارک آیت کې د ځمکې ګره د اضطراب او خوځښت په حالت کې د «ذلول» (رام- ابل شوي) د وصف پرعکس څرنگه ستایل شوي ده؟ د «ذلول» مقابله کلمه واضحه کړئ.

د مبارکو آیتونو د تفسیر په رڼا کې او د جغرافیه او بیالوژی د علم نه په استفادې سره د ځمکې د حرکتونو او د هغې د ګټو په اړه یوه مقاله ولیکئ چې له شلو کرښو نه کمه نه وي.

اووم لوست

الله تعالی سره مینه د پیغمبر ﷺ په پیروی کې ده

قال الله تعالى: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝ قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ۝﴾
[آل عمران: ۳۱-۳۲]

ژباړه

(ای پیغمبره): خلکو ته ووايه: که چیرې تاسې په رښتیا له الله سره مینه لرئ، نو زما د پیروۍ لاره غوره کوئ، الله به له تاسې سره مینه وکړي او ستاسې گناهونه به تاسو ته وپښي، هغه ډېر پښونکی او مهربان دی.

ای پیغمبره! هغو ته ووايه چې د الله اود هغه د رسول اطاعت وکړئ، بیا که هغوی ستا بلنه ونه منله، نو بیشکه الله له کافرانو سره (چې د هغه او د هغه د رسول له پیروۍ څخه انکار کوي) مینه نه کوي.

د نازلېدلو سبب

ابن المنذر له حسن بصری رحمه الله څخه روایت کړی، فرمایي: د پیغمبر ﷺ په زمانه کې داسې خلک وو، چې ویل به یې: ای محمده! په الله ﷻ سوگند دی چې مور خپل پروردگار سره مینه لرو، نو دا الهي وینا نازله شوه: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي﴾. همدارنگه محمد بن اسحاق له محمد بن جعفر بن الزبير څخه روایت کړی چې د نجران د نصار اوو استازینو وویل: مور د الله ﷻ د دوستۍ په خاطر د عیسی بن مریم او د هغه د مور تعظیم او عبادت کوو، نو الله ﷻ د دې آیتونو په نزول سره خپل آخري پیغمبر ﷺ ته وویل، چې دوی ته ووايه: که چیرې تاسې له الله ﷻ سره مینه لرئ او غواړئ چې الله ﷻ له تاسو سره مینه وکړي، نو زما پیروي وکړئ او د الله ﷻ سره شریک مه نیسی. په دې ترتیب یې د دوی دصوه چې د حضرت عیسی تعظیم او تقدیس د الله ﷻ د مینې په خاطر کوي، رد او باطله وگرځوله.^(۱)

۱- تفسیر الجامع لاحکام القرآن- ج ۵/ص ۹۲

تفسیر

په دې دوه آیتونو کې الله تعالیٰ خپل پیغمبر ﷺ ته امر کړی چې خلکو ته له الله ﷻ سره د دوستۍ سمه او صحیحه لاره وښيي، ترڅو ټولو انسانانو ته روښانه شي چې کوم خلک د الله ﷻ د دوستۍ او مینې دعوه کوي. باید د دې لارې او کرښې په مطابقت عمل وکړي، ترڅو دوی الله ﷻ ته ګران شي او الله ﷻ له دوی سره مینه ولري.

امام ابن کثیر د دې مبارک آیت په تفسیر کې ويلي دي «دا مبارک آیت حکم کوي که هر څوک د الله ﷻ د محبت او مینې دعوه کوي، خو د محمدی لارې پابند نه وي، هغه په خپله دعوه کې دروځن دی او د هغه دعوه د قبول وړ نه ده، تر هغه چې د محمدی شریعت او نبوی دین د ټولو ویناوو او کرښو پیل او اطاعت ونه کړي»^(۱) د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د مینې او محبت دعوه د هغوی د اوامرونه د سرغړونې په صورت کې د قبول وړ نه شي ګرځېدلې، لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ په صحیح حدیث کې فرمایي دي: «مَنْ عَمَلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرًا فَهُوَ رَدٌّ»^(۲) یعنې که څوک داسې عمل ترسره کړي چې زما د امر (دین) پر بنسټ ولاړ نه وي، هغه مردود دی.

په دې هکله په یو عربي شعر کې څومره ښایسته ویل شوي دي:

تَعْصَى الْإِلَاهَ وَأَنْتَ تُظْهِرُ حُبَّهُ هَذَا لَعْمُورِي فِي الْفِيَّاسِ بَدِيْعُ
لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهُ إِنَّ الْمَحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيْعُ

یعنې: د الله د محبت او مینې دعوه کوي، په داسې حال کې چې ته د هغه په معصیت او ګناه اخته یې! قسم دی چې دا کار د عقل او قیاس خلاف دی. که ستا دوستي رښتینې وای، نو د هغه اطاعت به دې کولای، ځکه دوست د خپل دوست او محبوب اطاعت کوي.

أزهری د دې آیت په تفسیر کې وایي: د الله ﷻ او د هغه د رسول سره د بنده مینه د هغوی د اوامرو اطاعت او فرمانبرداری ده او د خدای تعالیٰ مینه له بنده سره، بنده ته د الله تعالیٰ مغفرت او ښښه ده.^(۳)

د الله ﷻ د مینې نښې

په دې مبارک آیت کې لیدل کېږي چې د الله ﷻ سره د بنده د مینې او محبت لومړنۍ نښه د الله د رسول ﷺ پیروي او د هغه د امر منل دي چې د الله ﷻ د مینې او د ګناهونو د بښنې لامل

۱- د ابن کثیر تفسیر - ج ۳/ص ۳۶۱
۲- مفتی علیہ - البخاری - ۲۵۷۱ المسلم - ۳۳۲۸
۳- د قرطبي تفسیر ج - ۵ - ص - ۹۲

کړځي. الله تعالی ډېر ښوونکی او پر هغه چا ډېر مهر پاته دی چې د پیغمبر ﷺ د پیروۍ او اوامرو د مننې له لارې الله تعالی ته نژدېوالی غواړي.

بیا هم الله تعالی پر خپل پیغمبر ﷺ د امر په صیغه ټینګار کوي چې خلک د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ پیروۍ او د امر مننې ته وهڅوي ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ﴾ ترڅو په ټولو حالاتو، اوامرو او نواهیو کې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ پیروۍ او اطاعت وکړي. که څوک د الله ﷻ د مننې او دوستۍ دعوه کوي او بیا د خدای د رسول ﷺ پیروۍ نه کوي، په حقیقت کې هغه دروغجن دی. مفسرین وايي: د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ اطاعت یوازې یو اطاعت دی او هیڅکله جدایي نه مني. د پیغمبر ﷺ پیروۍ د الله ﷻ پیروۍ ده. لکه چې الله تعالی په رسول حضرت محمد ﷺ پیروي کوي، په حقیقت کې یې د الله ﷻ پیروي کړې ده.

سهل بن عبدالله فرمائي: له الله تعالی سره د مننې ښه د قرآن سره مینه ده، د قرآن سره د مننې ښه د پیغمبر ﷺ سره مینه ده، د پیغمبر ﷺ سره مینه د هغه د طریقو او سنتو پیروي ده او د پیغمبر ﷺ د سنتو سره مینه د آخرت سره مینه ده...^(۱)

لکه څرنگه چې د قرآن او سنتو له نصوصو نه څرګندېږي د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ سره مینه کول د ایمان د غوښتنو او اساساتو څخه ګڼل کېږي د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ سره مینه د نیکو اعمالو د ترسره کولو باعث کړځي او انسان دې ته هڅوي، ترڅو د الله ﷻ د رضا د حاصلولو لپاره نیکه، غوره او وړ اعمال ترسره کړي.

له دې مبارک آیت څخه په څرګند ډول جو تیري چې له الله ﷻ سره د مننې لړلو له شروطو څخه د پیغمبر ﷺ متابعت اود هغه پیروي ده. د پیغمبر ﷺ پیروي په دې کې ده چې مسلمان د هغه ﷺ د سنتو او طریقو متابعت او فرمانبرداری وکړي. د پیغمبر ﷺ سنت د هغه د قول فعل اخلاقو او د ژوند د طریقو څخه عبارت دي. په دې اساس که څوک غواړي چې د الله ﷻ سره مینه او محبت ولري او الله ﷻ له ده سره مینه ولري، نو باید د پیغمبر ﷺ او د هغه د سنتو اطاعت او فرمانبرداری وکړي. په یوه حدیث کې له رسول ﷺ نه روایت شوی دی چې فرمائي: «عَلَيْكُمْ بِسُنَّةِ الْخَلْفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمُهَيَّبِينَ مِنْ بَعْدِي»^(۲) یعنې پر تاسو لازمه ده چې زما د سنت او له ما وروسته د راتلونکو هدايت شویو راشدینو خلفانو د سنت او طریقو متابعت وکړئ.

۱- تفسیر القرطبي ج ۵ ص ۹۲
۲- الاواسط لابن المنذر، حدیث ۱۲۸، والسنه للرموزی، حدیث ۵۷، وشرح معانی الآثار للطحاوی، حدیث ۳۱۱

باید و پورهیرو چي د قرآن له نظره د الله ﷺ او د هغه د پیغمبر ﷺ د محبت دعوا یوازې شعراو او ژبنۍ دعوه نه ده بلکهې د ژوند په فردې او ټولنیزو چارو کې د پیغمبر ﷺ د نکلارې، منهج او نظام خپلول او عملي کول دي.

د پیغمبر ﷺ له اطاعته د نافرمانۍ پایلي

الله تعالی د دویم آیت پای کې په ډېر تند خطاب سره په رسول الله ﷺ باندې د ایمان د سرخړونکو او د هغه له اطاعت او پیروۍ څخه د مخ اړوونکو د پای او عاقبت په هکله داسې فرمایي: ﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾ یعنی: که چیرې هغوی مخ واړوي، نو الله تعالی کافران نه خوښوي.

امام قرطبي ددې آیت په تفسیر کې داسې فرمایي: د ﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا﴾ شرطیه جمله ده او د دې جملې موقعیت ته په کتو سره دهغې معنا داسې ده: که چیرې هغوي د کفر په حالت کې سرخړونه وکړي او د الله ﷺ او د هغه د رسول له پیروي نه اعراض وکړي ﴿فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾، نو الله کافران نه خوښوي، یعنی الله تعالی د هغوی له کړنو څخه ناراضه وي او هغوی ته بېبته نه کوي.

دغو مبارکو آیتونو په خپلو لوړو او ځلانده لارښوونو سره د مسلمان د ژوند منهج او کړنلاره بیان کړیده چې پر هغو باندې دعمل کولو پایلي، په اخلاص سره د الله ﷺ عبادت، له عذاب څخه خلاصون، د اجر او ثواب حاصلول د نیکو اعمالو د ترسره کولو لپاره هڅه او هاند او د الله تعالی د رضا او محبت حاصلول دي.

د لوست گټې او لارښوونې

د ذکر شویو آیتونو څڼې گټې او لارښوونې دا دي:

❖ له الله تعالی سره مینه او محبت واجب او د ایمان له لوازمو او مقتضیاتو څخه گڼل کیږي. لکه څرنګه چې د الله پیغمبر ﷺ فرمایلي دي: "لا يؤمن أحدكم حتى یكون الله ورسوله أحب إليه مما سواها" یعنی: هېڅ یو له ناسو نه مؤمن نه دی، ترڅو الله او پیغمبر یې له نورو ټولو نه دوست ونه گڼي.

❖ د الله ﷺ مینه د بنده لپاره هغه اصلي موخه او هدف دی چې د علم او پوهې څښتنان په ژوندانه کې د هغه لپاره هلې ځلې کوي.

❖ د مؤمن بنده لپاره د الله ﷻ د مینې او محبت ترلاسه کولو لاره د الله ﷻ په رسول حضرت محمد ﷺ باندې ایمان راوړل او په آسانی او سختۍ کې د هغه د شریعت منل او پیروي ده.

❖ د الله ﷻ او د هغه د رسول د مینې او محبت دعوي کول په داسې حال کې چې دعوه کوونکی د الله ﷻ او د هغه د رسول له اوامرو او نواهیو څخه مخالفت او سرغړونه کوي، باطله ده او د دې دعوي څښتن به یقیناً له زیان او تاوان سره مخ وي.

❖ د الله تعالیٰ او د هغه د رسول ﷺ د رینیتې مینې او محبت غوره نمونه داده چې د اسلام سپیڅلی دین په کامله بڼه نافذ شي، یعنې د قرآن او ستو احکام او ارزښتونه د ژوند په ټولو فردي او ټولنیزو اړخونو کې په عملي توګه پلي شي.

پوښتنې

۱. دغه مبارک آیت د نصاراوو دعوه د حضرت عیسیٰ ﷺ د تعظیم او لمانځنې په باره کې څرګه رد کړې ده؟ واضح بې کړۍ.
۲. ابن کثیر رحمه الله د دې آیت **﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي﴾** په تفسیر کې څه فرمایلي دي؟ په لنډه توګه بې شرحه کړئ.
۳. د الله ﷻ د مینې او محبت د دعوي تر ټولو غوره نښه په څه کې ده؟
۴. ددې مبارکې جملې **﴿فاتبعوني﴾** په رڼا کې د پیغمبر ﷺ له محبت څه مراد دی؟ واضح بې کړۍ.
۵. ددې لوست مبارک آیتونه مسلمانان کومو لارښوونو او آدابو ته متوجه کوي؟

د لوست د موضوعاتو په رڼا کې د الله ﷻ سره د مینې او د پیغمبر ﷺ د پیروي په هکله دوه مخه مقاله ولیکئ.

اتم لوست

اسلام بشپړ او هوار خيز دين دى

قال الله تعالى: ﴿إِنَّم تَرَأَى الَّذِينَ يَرْجُمُونَ أَهْلَهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا نُزِّلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ صَوَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتُ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾ [النساء: ٦٠-٦١]

د ځينو کلمو معناوي

يَرْجُمُونَ: گومان کوي، دروغجنه دعوه کوي.

الطَّاغُوت: هر هغه څه چې پرته له الله يې عبادت او لمانځنه کيږي او حکم وټاکلی شي.
يَصُدُّونَ: مخ اړوي، او نور منع کوي.

ژباړه

ای پیغمبره، ایا تا هغو خلکو ته نه دي کتلې چې گمان کوي چې مورز ایمان راوړی دی په هغه کتاب چې تاته راغلی دی او په هغو کتابونو چې له تا څخه مخکې نازل شوي دي. هغوی غواړي چې خپلې چارې د فیصلې لپاره د طاغوت لوري ته یوسي. حال دا دی چې هغو ته له طاغوت نه د منکریدو حکم شوی ؤ، شیطان غواړي چې هغوی گمراه کړي او د سمې لارې نه یې ډېر لري وړیسي او کله چې هغوی ته وویل شي چې د الله ﷻ نازل شوي کلام او رسول ته راشئ، نو ته وینې چې منافقان له تا څخه مخ اړوي په مخ اړولو سره.

د نازلېدلو سبب

مفسرینو ددې مبارک آیت ﴿إِنَّم تَرَأَى الَّذِينَ يَرْجُمُونَ...﴾ د نزول په هکله مشابه روایتونه نقل کړي چې یو سبب یې دا دی: تعلیې او ابن ابی حاتم له ابن عباس رضی الله عنهما څخه روایت کړی د بشر په نامه یو تن منافق له یوه بهوردي سره دعوا درلوده. یهودي وغوښتل چې پیغمبر ﷺ ته د فیصلې لپاره مراجعه وکړي، خو منافق ټینگار کاوه چې کعب بن اشرف ته چې د یهودیانو مشر ؤ، د پرېکړې لپاره ولاړشي. په پایله کې د الله پیغمبر ﷺ ته ورغلل او د الله پیغمبر ﷺ د جنجالي قضیې له اوریدلو وروسته د یهودی په گټه حکم وکړ، خو (منافق بشر) د الله د پیغمبر ﷺ پرېکړه ونه منله او له یهودي سره د حضرت عمر رضی الله عنهما حضور ته ولاړل، ترڅو

هغه د دوی ترمنځ حکم وکړي. عمر بن الخطاب رضي الله عنه د موضوع له اوريدلو وروسته دوی ته وويل، تاسو دلته ايسار شئ. زه ستاسو ترمنځ فيصله کوم. حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه کور ته ننووت، خپله توره ټپي راواخيسته راووت او د مناقق سړيې غوڅ او اعلان يې وکړ، دا ده زما فيصله، د هغه چا په هکله چې د الله او د هغه د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په حکم او فيصله نه راضي کېږي. دا مبارک آيت په همدې وخت کې په همدې اړوند نازل شو. پيغمبر صلى الله عليه وسلم حضرت عمر بن الخطاب رضي الله عنه ته «فاروق» يعنې د حق او باطل بيلوونکي لقب ورکړ.

په بل روايت کې د دې مبارک آيت په شان نزول کې داسې راغلي چې دا متبرکه آيت د مناققينو د يو ټولې په باره کې نازل شوی دی چې هغوی به خپلې فيصلې د جاهليت د رسمونو پر بنسټ کولې.^(۱)

د آيت د نزول سبب چې هرڅه وي مگر دقاعدي پر بنسټ (العبرة بعموم اللفظ لا بخصوص السبب) يعنې د قرآن عام لفظ معتبر دی نه د آيت د نزول ځانگړی سبب، د دې آيت نص د هغو کسانو عمل ردوي چې په خپلو فيصلو کې د اسلام له احکامو څخه تېری کوي او خپلې قضیې او شخړې د شيطان يا باطلو او غير اسلامي قوانينو پر بنسټ کوي.

تفسير

امام ابن کثير رحمه الله د ذکر شوي آيت په تفسير کې ويلي دي، الله تعالی پر هغه چا، چې په الله او پيغمبر صلى الله عليه وسلم او په پخوانيو انباوو د ايمان دعوا کوي، خو د دعوو او جگړو حل او فصل د الله د کتاب او د رسول صلى الله عليه وسلم له سنتو پرته د نورو په فيصلې او قضا باندې راضي کېږي او هغوته مخه کوي، شديداً رد کړی، هغه يې باطل او د طاغوت فيصله بللې ده.

په دې مبارک آيت کې د مناققانو له نينو څخه يوه لويه او څرگنده نښه ذکر شوي، ترڅو يې مؤمنان وپېژني او له هغې څخه ډډه وکړي. د مناققانو دا لويه نښه ده، چې هغوی په اسلام او په هغه څه چې پر پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندې نازل شوي دي، د ايمان دعوه کوي، خو هر کله چې د الله صلى الله عليه وسلم او رسول صلى الله عليه وسلم حکم او فيصلې ته وغوښتل شي، مخ اړوي او سرغړونه کوي او په دې توگه خپل منافقت او دروغ ښکاره کوي.

فعاليات

ولي يهودي ونه غوښتل چې د فيصلې لپاره کمب بن اشرف يهودی ته ولاړ شي، بلکې د الله د رسول حکميت يې غوره وباله؟ زده کوونکي دي د خپل ښاغلی ښوونکي په لار ښوونه په دې هکله بحث او څېړنه وکړي.

۱- تفسير ابن کثير ج ۱۳/۴

د الله او د رسول حاکمیت

حاکمیت او فیصله یوازې الله ﷻ لره ده او د الله او پیغمبر د حکومونو منل د ایمان او اسلام شرط دی. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ [النساء: ۵۹] یعنی: ای مؤمنانو! د الله اطاعت وکړئ او د رسول اطاعت وکړئ او د هغو کسانو پیروي وکړئ چې پر تاسې آمران دي. که ستاسې ترمنځ په کومه چاره کې شخړه پېښه شي، نو هغه د الله او رسول لوري ته محوله کړئ، که تاسې په رښتیا سره پر الله او د آخرت په ورځ ایمان لرئ.

د الله او پیغمبر ﷺ اطاعت او د امر مننه واجب او قطعي ده، نو کوم کسان چې د ایمان دعوا کوي باید په خپلو ټولو چارو کې د الله ﷻ د حکم او د الله ﷻ د پیغمبر ﷺ د حکم پیروي وکړي، ځکه نه یوازې دا چې د الله د حکم او د پیغمبر ﷺ د حکم پیروي واجب ده، بلکې که کوم مؤمن د الله د رسول په فیصله د زړه له کومې راضي او خوشحاله نشي او په بشپړه توګه ورته غاړه کښېږدي، د ایمان په دعوا کې رښتني نه دی. لکه چې قرآن کریم په څرګنده توګه په دې هکله فرمایي: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَخَّرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ [النساء: ۶۵] یعنی: نه ده داسې ای محمده، ستا په رب قسم چې دوی هېڅکله مؤمنان کېدای نشي، ترڅو چې تا په خپل منځي شخړو کې حکم او فیصله کوزلکې ونه مني بیا چې ته څه فیصله وکړي پرهغې باندي په خپلو زړونو کې څه تنګي هم احساس نه کړي، بلکې سرترپایه یې ومنې.

اسلام تجزیه نه مني

د پورتنۍ مبارک آیت او د قرآن او سنتو د نورو نصوصو پرنښتې، فیصله باید د الهي احکامو پر بنسټ وي. چې دا حکم شامل دی او ټولې قضیې او شخړې که وړې وي او که غټې، هغو ټولو ته شاملېږي او هېڅکله تجزیه او استثنا نه قبولي.

اسلام د الله ﷻ کامل او پوره دین او د ټولو ادیانو بشپړ وونکی دی. الله تعالی د اسلام دین د وروستي دین په توګه د بشریت لپاره غوره کړی دی. هرڅوک چې له اسلام څخه پرته بل دین قبولي هېڅکله به ونه منل شي. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمایي دي: ﴿إِنَّ السَّيِّئِينَ غِنَاةَ اللَّهِ أُولِي الْأَسْبَابِ﴾ [آل عمران: ۱۹]: د الله په وړاندي دین همدا اسلام دی.

په بل آيت کې الله فرمايي: ﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ خَيْرَ الْأَسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقِيلَ مِثْقَالَ مِثْقَةٍ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ [آل عمران: ۸۵]

يعنې: له اسلامه پرته چې هر څوک کوم بل دين غوره کړي هيڅکله به ورڅخه قبول نه شي او په آخرت کې به هغه ناکام او زيانمن وي.

اسلام داسې دين دی چې ثابت او ښکاره بنسټونه او قواعد لري. بايد په بشپړه او کامله توګه عملي شي، ټولې لارښوونې او احکام يې ومنل شي، په ټولنه کې تطبيق شي او مثبتې او ګټورې پايلې يې معلومې شي. هېڅوک حق نه لري چې اسلام تجربه کړي يا په بله وينا يو حکم يې ومني او بل يې بربړي دي. الله تعالى فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَافَّةً﴾ [البقرة: ۲۰۸] يعنې اى مؤمنانوا! تاسې په بشپړ ډول په اسلام کې ننو ځئ او په بل آيت کې الله تعالى د هغو کسانو مډمت او بدې بيانوي څوک چې ځينې احکام قبلوي او د ځينو نورو له مننې نه سرغړونه کوي، داسې فرمايي: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بَعْضَ الْكُتُبِ وَكَفَرُوا بِبَعْضِهَا جَزَاءٌ مِّنْ يَّعْمَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خَيْرٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَنَوْمٍ أَقْيَمًا يَوْمَ الدُّنْ أَلَيْسَ الْأَمَنَاءُ الْكَمَلَاءُ...﴾

[البقرة: ۸۵] يعنې: آيا تاسې ځينې کتاب مننې او له ځينې نورو څخه بيا انکار کوئ؟ نو د هغو خلکو جزا چې دارنگه کارونه کوي پرته له دې بل څه نه ده چې په ديناوي ژوند کې به له رسوايې سره مخ وي او د قيامت په ورځ به د خورا سخت عذاب په لور وروستل شي.

د اسلام د سپېڅلي دين د احکامو تجربه او د هغه د ارزښتونو او تعليماتو نيمګړی تطبيق په فردي او ټولنيز ژوند کې مطلوبې او ټول اړخيزې پايلې نه ورکوي او د اسلام د کامل، شامل او هراړخيزه دين له طبيعت سره په تضاد کې دی ځکه اسلامي احکام او ارزښتونه د يو ماشين او يا لويې کارخانې د پرزو په څېر يو ترله تړاو لري. که چيرې هدف دا وي چې دغه نظام په سمه توګه کار وکړي او د بشر د نيسوي او اخروي نېکمرغيو مطلوبه نتايج ورڅخه ترلاسه شي لازمه ده چې دغه نظام په ټولو اړخونو لکه د اعتقاداتو، عباداتو، معاملاتو، اخلاقو، قضا، سياست، اقتصاد او نورو برخو کې فعال او عملي شي.

د لوست ګټې او لارښوونې

د لوست ځينې ګټې او لارښوونې په لاندې ډول دي.

- ❖ حکمت او فيصله د الله ﷻ له کتاب او د رسول الله ﷺ له سنتو پرته حرامه ده او جواز نه لري.

❖ مسلمان مکلف دی، ترڅو د طاغوت په وړاندې چې ترهر نوم او نښان لاندې وي، تسلیم نشي او هغه رد کړي.

❖ پر مسلمان لازمه ده چې د شخص و او دعوو د حل لپاره د الله کتاب او د رسول ﷺ سستو ته مراجعه وکړي او د الله او د هغه د رسول ﷺ له حکم څخه د زړه له کومې رضایت څرگند کړي.

❖ اسلام هراړخیز دین دی، تجزیه نه مني. د اسلام احکام او قوانین باید په هر اړخیزه توګه د مسلمانانو په فردې او ټولنیز ژوندانه کې عملي شي، ترڅو هغه پایلې چې الله تعالی یې د بشریت د اصلاح او نیکمرغۍ لپاره اراده کړې، ترلاسه شي.

❖ د اسلام د ځینو احکامو منل او د ځینو پرېښودل په خپل ذات کې له اسلام سره دښمني او مخالفت دی، لکه چې حضرت ابوبکر صدیق د مسلمانانو لومړني خلیفه د لمانځه او زکوٰة ترمنځ د توپیر کونکو پر ضد د جنگ اعلان وکړ چې د ردت د جنگونو په نامه یادېږي.

پوښتنې

1. «د طاغوت» معنا او مفهوم بیان کړئ.
2. ولې هغه بهودې ونه غوښتل د فیصلې لپاره کعب بن اشرف ته، چې د بهودیانو لوی مشر و، مراجعه وکړي؟
3. د الله ﷻ او د الله د پیغمبر ﷺ له حکم پرته د بل چا د حکم منلونه څه ویل کېږي او څه حکم لري؟
4. مبارکو آیتونو د منافقانو یو اساسي او بنسټیز صفت بیان کړئ. دا اساسي صفت کوم دی؟ واضح یې کړئ.
5. څوک چې یوازې د الله ﷻ حکم قبول کړي او د پیغمبر په حکم عمل نه کوي څه حکم لري؟ په قرآني آیتونو او احادیثو استدلال وکړئ.
6. که څوک د اسلام په ځینو احکامو عمل وکړي او ځینې نور قصداً پرېږدي، څه حکم لري؟

د قرآن انځورې احادیثو په رڼا کې د اسلامي احکامو د تجزیې د منفي نتایجو په هکله یوه مقاله ولیکئ چې له شلو کرښو نه ګڼه نه وي.

راشي، چي (لا تراوسه بي) لمونځ نه دی کړی اوله تاسره دي لمونځ وکړي او هغه دي هم تياره او په وسله سنباله اوسي، ځکه کافران د دي (خارنه کوي) چي که تاسي له خپلو وسلو او خپلو تجهيزاتو نه لر شان غافله شي هغوی به پرتاسي يو نا خپايي يرغل وکړي. البته که و و پر تاسي ضرر له باران څخه يا ناروغان اوسي، نو په وسلي اېښودلو کي څه باک نشته، خو بيا هم خارنه وکړئ، بي شکه الله ﷻ کافرانو ته رسوا کړونکي عذاب تيار کړی دی.

بيا کله چي له لمانځه څخه وزگار شي، نو په ولاړي او ناستي او ملاستي په هر حالت کي الله ﷻ يادوي. او کله چي ډاډه شي، نو پوره لمونځ اداء کړئ، بي شکه چي لمونځ پرمؤمنانو په ټاکلو وختونو کي فرض کړای شوی دی.

د دېمني ډلي په تعقيبولو کي سستي مه کوئ، که تاسو کړاو کالي، نو ستاسو په شان هغوی هم کړاو کالي، خو تاسي له الله ﷻ نه د هغه څه هيله من ياست چي هغوي بي هيله من نه دي. الله ﷻ پر هر څه پوهيږي او الله ﷻ د پوهي او حکمت خاوند دی.

تفسير

په اسلام کي د لمانځه مقام او منزلت

لمونځ (صلاة) د دعا په معنی دی او په شريعت کي د الله تعالی په دربار کي هغه ځانگړی عبادت دی چي په قيام، رکوع، سجده او مخصوصو دعاگانو مشتمل دی. لمونځ د اسلام دويم رکن دی. الله تعالی په خپلي دي وينا سره چي فرمايي: ﴿الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ...﴾ [البقرة: ۱۷۷] د لمونځ ادا کول وروسته له ايمان بالغيب څخه د متقي او پرهيزگارو بندگانو دويم صفت ښودلی دی او د هغوی مدحه او ستاينه يي کړي ده. لمونځ هغه فريضه ده چي د مؤمن لړيکي له الله تعالی سره په ورځ کي پنځه ځله ټينگوي. په قرآن او حديث کي د لمانځه د اداکولو يادونه د اقامت په تعبير سره د دغې فريضې په دوام او ثبات دلالت کوي، په دي معنا چي دغه فريضه بايد هيڅکله هم ترک نه شي.

له دي امله قرآن عظيم الشان حتی د جنگ او جگړي پر مهال هم د دي فريضې په اداکولو ټينگار کړی دی او د ويري د لمانځه د اداکولو طريقه يي بيان کړي ده، ځکه چي لمونځ د مؤمن لپاره د جگړي پر مهال د ارزښتناکي وسلي په څېر دی، ځکه به د پيغمبر ﷺ ملاکري او رښتيني مؤمنان په دغې وسلي سمبال د جگړي ډگر ته ننوتل او پر خپلو دښمنانو به بريالي کېدل.

په دې مبارکو آيتونو کې د سفر احکام، د لمانځه د لښووالي مشروعت، د ډار او خطر په وخت کې د لمانځه د ادا کولو څرنگوالی، د لمانځه د وختونو فرضيت او نور احکام بيان شوي دي چې په دغو ټولو حالاتو کې د الله ﷻ په عبادت د مؤمنانو پابندي، د لمانځه ادا کول، وخت پېژندنه، له وخت څخه ښه گټه اخيسته او په کارونو کې د مسلمانانو د زيار او جدیت څرگندونه کوي.

کوم احکام چې علماوو له دې آيتونو څخه را ايستلي هغه دا دي:

۱. جمهور علماء په دې آند دي چې مبارک آيت په سفر کې د لمانځه د لښوون(قصر) مشروعت ثابت کړی او له لښوون څخه مراد د رکعتونو په کميت او عدد کې دی، يعنې څلور رکعتي فرض لمونځ دوه رکعته ادا کيږي، توپير نه کوي چې د ډار او خطر سفر وي او که مسافر د امن او آرامۍ په حالت کې وي.

۲. د قصر د لمانځه د مودې په هکله علماء مختلفي ويناوي لري، د حنفي مذهب مطابق دا موده د درې ورځو او درې شپو عادي بلي تک ټاکل شوی دی.

۳. د سفر د ډولونو په هکله هم د علماوو رأيي مختلفي دي. په داسې حال کې چې ټول علماء د جهاد، حج، عمري او نيکو مقصدونو او د صله رحمې او خپلولۍ پاللو په سفرونو کې متفق دي. جمهور علماء په دې نظر دي، چې په مباح سفر لکه تجارت او داسې نورو کې د لمانځه لښوون جواز لري، خو د معصيت او گناه په سفر، لکه بغاوت، لاري شکرل او داسې نورو کې جواز نه لري.

۴. د اقامت او اوسيدني د مودې په هکله له پنځلسو ورځو څخه د زياتو اوسيدلو نيت اقامت گڼل کيږي، نو لمونځ به پوره کوي خو د پنځلسو ورځو څخه کم د قصر موجب دی.

۵. په دې مبارک آيت ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾ کې د لمانځه فرضيت په بلاغي او بياني ډېرو تاکيداتو سره راغلی، ترڅو مسلمانان په هر راز حالاتو او شرايطو کې د دې فريضې له ادا کولو څخه غفلت او تبلي ونه کړي. د لمانځه ادا کول پر مسلمانانو په ټاکلو وختونو کې فرض شوي چې بايد د اقامت، سفر، امن خطر او په هر حالت کې ادا شي.

۶. په مبارکو آيتونو کې راغلي دي چې مؤمنانو ته نه بنياني د خپلو دښمنانو په وړاندې سستي او بيوسي ښکاره کړي، ځکه دښمنان يې تل د زيان او نابودولو په تکل کې دي، ځکه د عقل په حکم او د سترو مطابق د حق او باطل ترمنځ مقابله او مفاعله، لکه څرنگه چې مؤمنان د ستونزو، رنځونو او دردونو سره مخ کيږي، دښمنان يې هم د دې رنځونو او دردونو څخه

خلاصون نه لري، بلکې د مومنانو په څېر دوی هم له زياتو ستونزو، رنځونو او دردونو سره مخ کېږي. خو د دې کړاوونو په وړاندې مومنان د الله ﷻ رضا، د دين لوړوالی او اخروي اجر حاصلوي، په داسې حال کې چې دښمنان يې پرته له دې چې د نفس او شيطان غوښتنې يې تر سره شي او د آخرت له زيان او نقصان سره مخامخ شي، بل څه نه شي حاصلولی.

د ويرې(خوف) لمونځ او د ادا کولو کیفیت يې

په ذکر شويو مبارکو آيتونو کې د ويرې د لمانځه مشروعت او کیفیت په داسې توگه بيان شوی دی چې هرکله مسلمانان د جنگ يا خطر په حالت کې وي، نو الله تعالی خپل پيغمبر ته امر کړی چې صحابه په دوو ډلو ووېشي. لومړۍ ډله له وسلې سره د اسلام له پيغمبر ﷺ سره د جماعت لمونځ پيل او دويمه ډله دې د حفاظت لپاره د دښمن په وړاندې څارنه او نظارت وکړي. کله چې يو رکعت لمونځ ادا شو، لمونځ کوونکي ډله به د ساتونکي ډلې ځای ته ولاړه شي او ساتونکي ډله به د الله په پيغمبر(د جماعت کوونکو امام) پسې له خپلې وسلې سره ودرېږي او دويم رکعت به ادا کړي د امام له سلام ګرځولو وروسته به دا ډله پرته له سلام ګرځولو د ساتنې او حفاظت ځای ته ولاړه شي او لومړۍ ډله به راشي، پاتې يو رکعت به د لاحت په توگه ادا کړي بيا دويمه ډله به راوګرځي او پاتې يو رکعت به د مسبوق په توگه له قرائت سره ادا کړي او د تشهد او درود له ويلو څخه وروسته به سلام وګرځوي. البته دا ذکر شوي طريقه د احنافو له مذهب سره سمون لري او نورو مذهبونو په لير توپير سره د ويرې د لمانځه ترتيب بيان کړی دی چې تفصيل يې د فقهي په کتابونو کې ذکر شوی.

فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي تر لارښوونې لاندې د ويرې د لمانځه د ادا کولو طريقه د ځينو نورو مذهبونو له نظره وڅېړي.

د لوست گټې او لارښوونې

دا مبارک آيتونه ډېرې لارښوونې لري چې څښتن يې په دې ډول دي:

❖ الله تعالی مسلمانانو ته د جماعت د لمانځه په ادا کولو امر کړی آن تردې چې که هغوی له دښمن سره د جگړې د تيارۍ په حالت کې هم وي.

❖ لمونځ د بنده او الله ﷻ ترمنځ اړيکه ده. له همدې امله اسلام خپل پيروان د جنگ په ميدان کې هم د لمانځه په ادا کولو ملزم کړي دي؛ ځکه هر کله چې د مجاهد او الله ﷻ ترمنځ رابطه او اړيکې ټينگې شي، الله ﷻ له هغه سره مرسته کوي او بری وربښي.

❖ په داسې حال کې چې د اسلام مقدس دين د بنده او پروردگار ترمنځ د اړيکو په ساتلو امر کړی، په عين حال کې يې د خوف د لمانځه پر مهال په څارنه، هرډول وسله اخیستنه، پاڼلنه، احتياط او چمتو والي هم ټينگار کړی دی.

❖ اسلام خپل پيروان په روحي، عقلي او جسمي روزنه پالي، که هغوی د دې پالنې پر بنسټ عمل وکړي، نو په دنيا کې به کاميابي، برلاسي او نیکمرغي او په آخرت کې لوړې درجې تر لاسه کړي.

❖ لمونځ په ټولو ارکانو، شروطو او آدابو کې د سپېڅلتيا، نظم، وخت پېژندنې، پابندۍ او جدیت مظهر دی.

پوښتني

1. د لاندنيو کلمو معنوي واضحې کړئ:
(إِذَا صُرِّتُمْ أَنْ تُلْبَسُوا - وَكُلَّ نَهْرًا - يَا أَيُّهَا الْمُنُونَ)
2. د سفر هغه موده چې د لمانځه د لنډه ادا کولو موجب گرځي د احنافود مذهب له نظره څومره ده؟
3. د لمانځه په لنډه ادا کولو او په سفر کې د روژې خوړلو حکمت د اسلام د مقدس دين له نظره څه شی دی؟
4. په کومو حالاتو کې مسلمانان د ویرې د لمانځه په ادا کولو مکلفیږي؟
5. د ویرې د لمانځه ادا کول د اسلامي شریعت له مخې په څه دلالت کوي؟

زده کوونکي دي د آيتونو او احاديثو نه په استفادې سره د لمانځه د گټو په اړه يوه مقاله وليکي چې له پنځلسو کرښو نه کمه نه وي.

د ظلم د مخنيوي لپاره د جهاد اجازه

قال الله تعالى: ﴿أَذِنَ الَّذِينَ يَقَاتِلُونَ بَأْسَهُمْ ظُلْمًا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ أَلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبَّنَا اللَّهُ وَكَوَلَا دَفَعَ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَهْتَدُوا صَوَابًا وَيُبَيِّنَ وَصَلَوَاتٍ وَمَسَاجِدَ يُذَكِّرُ فِيهَا اسْمَ اللَّهِ كَثِيرًا وَلِيُنْصِرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿الَّذِينَ إِذَا مَكَتَهُمْ فِي الْأَرْضِ الْمَسَاةَ وَاتُّمِرَ الرِّكَاءَ وَأَمُرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَرُوا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ [الصحج: ٣٩-٤١]

د ځينو کلمو معناوي

بَأْسَهُمْ ظُلْمًا:

بِغَيْرِ حَقٍّ:

صَوَابًا:

يُبَيِّنَ:

صَلَوَاتٍ:

مَسَاجِدَ:

لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ:

إِنَّ مَكَتَهُمْ فِي الْأَرْضِ:

په سبب د دې چې دوی د ظلم مورد وگرځېدل.
په ناحقه، په ناروا.

د صومعه جمع، د راهبانو ځانگړي عبادت ځایونه.
د بعه جمع - د نضار او و کلیساوي.

د پهور د یانو عبادت ځایونه.
د مسلمانانو عبادت ځایونه.

بر لاسی او غالب دی.
که چېرې دوی بريالي کړو او قدرت وروښو په ځمکه کې.

ژباړه

هغو کسانو ته (د جهاد) اجازه ورکړل شوه (چې د هغوی پر خلاف په تېري او جگړه لاس پورې کېږي) ځکه هغوی مظلومان دي او الله ﷻ په يقيني ډول د هغو د ملاتړ ورس او توان لري. دا هغه کسان دي چې له خپلو کورونو څخه په ناحقه وايستل شول، يوازې په دې جرم، چې هغوی وايي زموږ رب الله ﷻ دی. که الله ﷻ خلک يو ډبل په واسطه دفع نه کړي او مخه يې ونه نيسي، نو د راهبانو خانقاوي، د عيسويانو کليساگانې او پهور ديانو د عبادت ځایونه او جوماتونه چې په هغو کې د الله ﷻ نوم ډېر زيات اخيستل کېږي، دا ټول به نړول شوی وای.

الله ﷺ به هرور و د هغو کسانو ملا تړی وی خوځک چې د هغه د دین ملا تړی وی، الله ﷺ
ډېر زورور او بر لاسی دی.

دا هغه کسان دي چې که مور دوی ته په ځمکه کې وس او واک وړکړو، نو لمونځ به قایم
کړي، زکات به ورکړي، په ښو چارو به امر وکړي او د بدو مخه به نیسي او د ټولو چارو
پای د الله ﷺ په لاس کې دی

تفسیر

په اسلام کې د جهاد مشروعیت

مفسرین ويلي دي ذکر شوي آیتونه هغه لومړني آیتونه دي چې د جهاد د مشروعیت او روا
والي په اړه نازل شوي دي. کله چې د اسلام پیغمبر ﷺ په مکه کې و، مشرکانو د مسلمانانو
کوچنی ډله ډېره ځورول، د پیغمبر ﷺ یاران او ملګري به وهل شوي او ټپي شوي د ده
حضور ته راتلل او خپل مظلومیت به یې د الله رسول ته وړاندې کاوه، خو پیغمبر ﷺ به دوی ته
وبال: د صبر او زغم نه کار واخلي ځکه چې زه به جنګ نه یم مامور شوی، تردې چې
پیغمبر ﷺ هجرت وکړ او دغه آیت نازل شو.

په دې مبارک آیت کې د مسلمانانو لپاره د جنګ د اجازي علت د دوی مظلومیت بیان شوی،
نو ځکه الله ﷺ دوی ته امر وکړ چې د خپل ځان، مال او وطن د دفاع لپاره جهاد وکړي، نو
الله ﷺ جهاد په خپل مناسب وخت کې فرض کړ. که چېرې مؤمنان په مکه مکرمه کې په
جنګ مامور شوي وای او دا هغه وخت و چې مشرکان له ډېرېست او قوت نه برخمن وو، نو
د مسلمانانو لپاره جهاد یو ستونزمن کار و. کله چې مسلمانان په مدینه منوره کې ځای پر ځای
شول او یو مرکز یې جوړ کړ، نو الله تعالی د جهاد حکم نازل کړ. مؤمنانو ته یې اجازه ورکړه
چې له خپلو ځانونو څخه دفاع وکړي او دوی ته یې د بریالیتوب او بر لاسی وعده هم ورکړه.

د ځمکې پر مخ د فساد مخه نیول

یا الله ﷺ مؤمنان جهاد ته ترغیب او وهڅول او دا یې ورته وښوده چې د ظالمانو په وړاندې
جهاد، مقابله او له ځانه دفاع داسې الهي سنت او طریقه ده چې د نړۍ نظام اومصلحت یې
ضربښته کوي، ځکه که چېرې پر مظلومانو باندي د ظالمانو لاسونه له ظلم او تېری څخه لنډه
نشي، د ځمکې پر مخ فساد خپرېږي. نو که مؤمنان د مشرکانو د ظلم او تېری په وړاندې جهاد
ونه کړي مشرکان نور هم سرکشی او فساد ته مخه کوي، د عبادت، خیر او ښېګڼې ځایونه

نړوي. نو د ظالمانو په وړاندې جنگ او جهاد د نړېوال نظام د وړانديدو او د ځمکې پر مخ د فساد مخه نیسي.

په ذکر شوي مبارک آیت کې د جهاد مشروعیت د ټولو انسانانو او ټولو ادیانو له حقوقو څخه د دفاع لپاره ذکر شوی. الله تعالی د نورو ادیانو د عبادت ځایونه د مسلمانانو په عبادت ځایونو مقدم کړي، ترڅو څرگنده شي چې جهاد په اسلام کې یوازې د مسلمانانو د حفاظت لپاره نه دی بلکه د ټولو مظلومو انسانانو د دفاع لپاره او د نورو ادیانو د مغوي او دیني حقوقو د حفاظت لپاره هم دی.

د ټولني د اصلاح بنسټونه

ذکر شویو مبارکو آیتونو د اسلامي ټولني د اصلاح او قوت تر ټولو غوره بنسټونه بیان کړي دي او هغه دا چې د الله ﷻ مومن او رېښتیني بندګان هغه څوک دي چې د الله ﷻ عبادت کوي او د ظلم او تېري په صورت کې هغوی ته دا حق ورکړ شوی دی چې د ظلم او تېري پر خلاف پاخون وکړي او د خپل ځان او مقدساتو نه دفاع وکړي. د دې آیت او د قرآن عظیم اللئان او د نبوي سترو نورو نصوصو پر اساس د مسلمانانو جګړې او جنگونه د شخصي گټو او ضررښتو د لاسته راوړلو لپاره نه دي بلکه د دې ټولو ترشا لوړ او ستر اهداف او موخې لکه د حق او عدالت له اړخه ښتونو نه دفاع، د مستضعفو او بې وزلو مظلومانو مرسته، د قوت برابرول او پرمختګ وکول او زیاتي مخنیوی او داسې نور شتون لري. کله چې مسلمانان د الله ﷻ په مرسته او توفیق پر یوې ځمکې حاکم شي او برلاسي پرې حاصله کړي، نو په ټولنه کې د اصلاح د بنسټونو د عملي کولو او تطبیقولو مسؤلیت په اوږو اخلي، ترڅو ټولنه د خیر او کامیابي په لور روانه کړي. الله تعالی په دې آیتونو کې مؤمنان خپلو اصلاحي مسؤلیتونو ته متوجه کوي او فرمایي: کوم مؤمنان چې د الله ﷻ د دین مرسته کوي، الله ﷻ له هغوی سره مرسته کوي. کله چې هغوی پر خپلو دښمنانو برلاسي شي او پر ځمکه حاکم وګرځي، د الله ﷻ شکر ادا کوي او د خپلې عقیدې او اخلاص څرګندونه کوي، لومړنۍ کوي، محتاجانو او مسکینانو ته د خپلو مالونو زکات ورکوي، خلک نیکو او ښېګڼو ته رابولي او له بدو او ناوړو کارونو څخه یې ژغوري، د ټولو ستاینه او رجوع یوازې الله ﷻ ته ده او الله تعالی به هرچا ته د خپلې وړتیا مطابق بدله ورکوي.

د لوست ګټې او لارښوونې

له ذکر شویو آیتونو څخه لاندې مطالب تر لاسه کیري:

- ❖ د جنگ او جهاد مشروعیت د الله ﷻ د دین د سرلوری لپاره دی، ترڅو انسانان یوازې د واحد الله عبادت وکړي او د الله ﷻ مؤمن بندګان او دوستان د ظلم او تیري ښکار ونه ګرځي.
- ❖ الله تعالی په دې مبارکو آیتونو کې رښتینو مؤمنانو ته د کامیابۍ او برلاسی وعهده ورکړې ده.
- ❖ الله تعالی د کافرانو، خیانتګرو او ظالمانو سره د ناکامۍ وعهده کړې ده او دوی یې د خپل عذاب او غوسې وړ بللي دي.

❖ جهاد له مظلومانو څخه د دفاع او ملاتړ په خاطر فرض شوی دی، ترڅو انسانان د خپلې عقیدې او عبادت له امله ونه خورول شي.

❖ د اسلامي حکومت مسؤلیت دی چې په ټولنه کې اسلامي بنسټونه تطبیق کړي، چې د دې دندو په سر کې: د لمانځه ادا کول، د زکات ورکول، په نیکو امر او له بدو څخه منع کول دي.

۱. لاندې کلمې معنا کړئ:

(بَأْتِهِمْ ظُلْمًا - صَوْرَاعٌ - بَيْعٌ - صِلَاتٌ - مَكْتَاهُمْ فِي الْأَرْضِ)

۲. د جهاد د مشروعیت (روا والي) دلیل د مسلمانانو لپاره د مبارکو آیتونو په رڼا کې واضح کړئ.

۳. د مسلمانانو او غیر مسلمانانو د آزادۍ د دفاع لپاره د جهاد وظیفه څه ده؟ د دې لوست د آیتونو په اساس یې شرحه کړئ.

۴. د اسلامي حکومت دندې او مسؤلیتونه د ټولني په اصلاح کې څه دي؟ په ذکر شویو آیتونو سره استدلال وکړئ.

۵. د امر بالمعروف او نهي عن المنکر فریضه د ټولني په اصلاح کې څه رول لوبوي؟ واضحې یې کړئ.

د ټولني په اصلاح کې د امر بالمعروف او نهي عن المنکر د رول په هکله دوه مخه مقاله ولیکئ.

خواړه وړكول دي. خو ك چې په خپله خوښه څه زياته نيكي وكړي نو دا د هغه لپاره غوره ده، خو كه تاسې پوهيرئ، نو ستاسې لپاره ښه همدا ده چې روژه ونيسئ.

رمضان هغه مياشت ده چې په هغې كې قرآن نازل كړاى شو چې د انسانانو لپاره له سره ترپايه هدايت دى او داسې څرگندي لارښوونې پكې دي چې د سمې لارې ښوونكي او د حق او باطل يو له بله په ډاگه بېلوزنكي دي. له دې كبله خو ك چې دا مياشت ومومي پر هغه لازمه ده چې دا ټوله مياشت روژه ونيسي او كه خو ك ناروغ يا مسافر وي، نو هغه دې په تورو ورځو كې د روژو شمېر پوره كړي. الله ﷻ پر تاسې آسانتيا راوستل خواږي، سختي راوستل درناښدي نه خواږي. له دې امله تاسې ته دا طريقه ښودله كيږي چې تاسې د خوړلو روژو شمېر پوره كړاى شئ او په كوم هدايت سره يې چې تاسې سر لوړوي كړي يئ په هغه سره د الله ﷻ لويې وسايئ او شكر كوونكي اوسئ.

كله چې زما بندگان له تا (محمد) نه زما په باب پوښتنه وكړي، نو هغوى ته ووايه چې زه ورته ډېر نژدې يم. بلونكي چې كله ما وپوړي، زه دهغه بلنه اورم او خواب يې وركوم، نو هغوى ته ښايي چې زما بلني ته ليك ووايي او پرما ايمان راوړي. ته دا خبره هغوى ته واوروه. كيداى شي چې هغوى سمه لاره ومومي.

تفسير

د روژې فرضيت

روژه د شرعي په اصطلاح كې له ځانگړو شيانو څخه، په ټاكلي وخت او ځانگړې طريقې او صفاتو اسماك او ځان ساتنې ته روژه ويل كيږي.

روژې د يوه عبادتي ركن او د نفس د تركې لپاره د تربيتي طريقې په توگه په ټولو پخوانيو الهي اديانو كې په مختلفو كيفيتونو شتون درلود، مثلا كله په مطلقه توگه له خوراك څخه د ډوې كولو په بڼه او يا له ټاكلو خوراكونو څخه د ځان ژغورنې په توگه، لكه د نصار اوو روژه يا په تورو ښو چې په تفصيل يې موز نه پوهيرو څكه په صحيحو نصوصو كې د تېر شويو امتونو د روژو په اړه تفصيلات نه دي بيان شوي. د شرايطو او آدابو په رعايت د رمضان د مياشتې روژه ښول د اسلام په مقدس دين كې له هر چيڅه د روژې تر ټولو كامل شكل دى چې الله تعالى پرې د وروستي پيغمبر امت غوره گرځولى دى. الله تعالى موز ته په پخوانيو اديانو او امتونو كې د روژې له شتون او فرضيت څخه خبر راكړى دى، ترڅو د وروستي پيغمبر امت د اخري او غوره امت په توگه د دې الهي حكم په ادا كولو كې په قوي عنم او ارادې عمل وكړي او د خداى ﷻ څخه د وېرې او تقوى په غوره كولو سره عالي درجې او د الله ﷻ رضا حاصله كړي.

مفسرينو ويلي دي: روژه د نورو ډيرو اسلامي احكامو په څېر په تدريج فرض شوي ده. د اسلام گران پيغمبر ﷺ په پيل كې مسلمانانو ته لارښوونه وكړه، ترڅو په هره مياشت كې دري ورځي روژه ونيسي، دا روژه فرضي نه وه، بيا د هجرت په دويم كال د روژي د فرضيت په هكله ذكر شوي مبارك آيتونه نازل شول، خو په هغو كسانو چي روژه سخته تماميده، د هغوي رعايت پكې وشو او دوي كولاى شول د هري روژي پر ځاى يو فقير ته خوپاوه وركوي. بيا د روژي نيولو قطعې حكم نازل شو، ترڅو ټول مسلمانان د رمضان د مباركي مياشتې روژه ونيسي خو په دين كې د آساني پر بنسټ يې ناروغانو، مسافرو، اميدوارو او شپې وركوونكو ښځو او نورو عذر لرونكو ته د روژې نه نيولو اجازه وركوي چي په نورو ورځو كې به يې قضا راوړي.

روژه د اسلام له اركانو څخه يو ركن دى. رسول الله ﷺ فرمايلي دي: «بني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله، وإقام الصلاة وإيتاء الزكاة، وحج البيت، ورموم رمضان»^(۱). ژباړه: د اسلام دين پنځه بناوي لري: په دې گواهي وركول چي له الله پرته بل هيڅ برحق معبود نشته او محمد ﷺ د هغه رسول او پيغمبر دى، لمونځ قايمول، زكات وركول، د بيت الله حج ته تلل او د رمضان د مياشتې روژه نيول.

په مباركو آيتونو كې د قرآن كريم د نزول د مياشتې په توگه د روژي د مياشتې په فضيلت ټينگار شوى. بيا الله پاك د خپل رحمت له مخې او پر مومنانو د اساني په بنسټ ناروغانو او مسافرو ته د روژي خورولو اجازه وركوي چي تفصيلي احكام يې د فقهي په كتابونو كې بيان شوي دي. په دې مباركو آيتونو كې ټول مسلمانان د روژې په نيولو مكلف شوي دي او پرته له شرعي او معقول عذر څخه د روژې له نيولو غفلت او سترگې پټول د دنيا او آخرت د زيان او تباهي موجب گرځي.

لكه څرنگه چي په يوه حديث شريف كې د ابوهريره رضي الله عنه په روايت نبي كريم ﷺ فرمايلي دي: «من أفطر يوماً من رمضان من غير رخصة ولا مرض لم يقضه صوم الدهر كله وإن صامه»^(۲). يعنې: څوك چي له رخصت يا ناروغي پرته د رمضان يوه روژه وخورى، كه ټوله زمانه هم روژه ونيسي د هغې ورځې اجر او ثواب به ونه مومي.

د اسلامي شريعت په حكمونو كې آسانتيا په مبارك آيت كې داسې تصريح شوي: «يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ» يعنې الله پاك پر تاسې آسانتيا راوستل غواړي، سختي راوستل درباندي نه غواړي.

۱- صحيح البخاري، كتاب الايمان ، حديث ۸
 ۲- صحيح ابن خزيمة، كتاب الصيام، حديث ۱۸۵۴.

په دې مبارکو آيتونو کې مهربان خداى ﷻ ناروغ، مسافر او عمر خورلو کسانو ته د روژې په احکامو کې آسانتيا راوستې، ناروغ او مسافر ته يې اجازه ورکړې چې د ناروغۍ او د سفر د سختو له امله روژه وخورې او وروسته يې قضايي راوړي. همدا راز هغو زړو او عمر خورلو کسانو ته يې هم د روژې خورلو اجازه ورکړې چې د زوړوالي له امله روژې نه شي نيولای، دا کسان به د هرې روژې په مقابل کې فديه (يو فقير ته خړاوه) ورکوي.

دا ډول احکام چې مکلفينو ته په کې آسانتيا راغلې وي په شريعت کې د (رخصت) په نامه يادېږي او د دې په مقابل کې هغه عادي حکمونه چې د تخفيف اړتيا په کې نه وي د (عزيمت) په نامه يادېږي. بايد وپوهېږو چې په شرعي احکامو کې رخصت او عزيمت دواړه د شارع يعنې الله پاک له لوري دي. له رخصت څخه گټه اخيستل په عزيمت باندې د عمل کولو په څېر يو شرعي کار دی او کورنکى يې د اجر وړ دی. پېغمبر عليه السلام په هغه حديث کې چې عبدالله بن عمر رضي الله عنه روايت کړى په شرعي مسايلو کې له رخصت څخه د گټې اخيستلو په اړه فرمايي: «**إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رِخْصَةٌ، كَمَا يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى عَرَامَةٌ**»^(۱) ژباړه: الله پاک د رخصت څخه گټه اخيستل داسې خوښوي لکه په عزيمت عمل کول چې خوښ گڼي.

د شرعي رخصتونو احکام، قران کریم او نبوي ستو بيان کړي چې شرطونه او اړوند مسایل يې د فقهي په کتابونو کې په تفصيل سره موجود دي.

په شرعي احکامو کې د رخصت شتون د اسلامي شريعت په اعتدال او آسانتيا دلالت کوي او دا څرگندوي چې اسلام د فطرت دين دی، په شرعي احکامو کې داسې څه نشته چې د انسانانو د طبيعت، فطرت يا جسمي او روحي جوړښت سره ټکر ولري او د بشر له توان څخه پرته وي يا انسان په سختې کې واچوي، لکه چې الله پاک د طهارت او پاکۍ د احکامو په ترڅ کې فرمايي: «**مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ**»^(۲) [التوبة: ۳] ژباړه: الله پاک نه غواړي چې پر تاسو سختي راوړي. په همدې ډول په بل ځای کې فرمايي: «**وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ**»^(۳) [الحج: ۲۷۸] ژباړه: الله پاک په دين کې پر تاسو هيڅ سختي نه ده ايښي.

په فقه کې يوه قاعده شته چې وايي: «**المصلحة تجلب اليسر**» يعنې سختي آسانتيا راولي. معنا يې دا ده چې هر کله پر مکلف باندې د کوم شرعي حکم په تطبيقولو کې سختي وي، نو همدا سختي له ځان سره رخصت او آسانتيا راولي.^(۴) د روژې په مبارکه مياشت کې ناروغانو، مسافرو او زړو افرادو ته د روژې خورلو اجازه او په سفر کې د قصر لمونځ کولو اجازه هر يو

۱- مسند امام احمد ابن حنبل، حديث ۵۷۰۳، صحيح ابن حبان، حديث ۳۵۵ او ۲۷۸۷، مصنف ابن أبي شيبة، حديث ۲۵۹۲۲.
 ۲- حاشيه رد المحتار ج ۸ ص ۲۰۴ و ص ۲۲۳، الأشباه والنظائر للمصنف ج ۱ ص ۹۱۷.

د دي قاعدې غوره مثالونه دي. فقهاء وايي چې د ذکر شويو آيتونو تر څنګ دا آيت: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ﴾ د دي فقهي قاعدې بنسټ دی چې: **المشقة تجلب التيسير**. رسول الله ﷺ په خپل پياوړي تعبير سره اسلام د اسانه دين په توګه راپېژندلی او فرمائي: «الدين يسر»^(۱) دين اسانتيا ده. همدا راز په هغه حديث کې چې انس بن مالک روايت کړی داسې امر کوي: «يسروا ولا تعسروا، ويسروا، ولا تنفروا...»^(۲) ژباړه: آسانتيا وکړئ او سختي مه کوئ، خلکو ته د دين په کارونو کې زېږی وړکړئ او هغوی له دين څخه مه زړه تورن کوئ. په بل روايت کې راغلي چې پېغمبر ﷺ دا حديث دري ځله تکرار کړ. د دي حديث تکرارول په دين کې په اسانتيا، په شرعي احکامو کې په سختۍ او غلو نه کولو، خلکو سره په نېکه معامله او ډيني کارونو کې په زېږی وړکولو او د هغو کارونو او ويناوو څخه په ډوه کولو دلالت کوي چې له دين څخه د خلکو د متفرګېدو لامل کېږي^(۳).

د رسول الله ﷺ له سيرت څخه هم څرګندېږي چې هغه مبارک به په کارونو کې اسانتيا ته ترجيح ورکوله. په متفق عليه حديث کې ام المومنين عايشه رضي الله عنها د رسول الله ﷺ د خوی په اړه داسې روايت کوي: «ما خير رسول الله ﷺ بين امرين الا اخذ اليسرهما، ما لم يكن إقفا، فان كان إقفا كان أبعد الناس منه...» ژباړه: هيڅکله رسول الله ﷺ ته په دوو کارونو کې اختيار نه دی ورکړل شوی مګر هغه به اسانه غوره کاوه، ترڅو به چې ګناه پکې نه وه، که ګناه به پکې وه، نو د هر چا نه به يې زيات خپل ځان ترې لرې ساته.

له پورتنيو مبارکو آيتونو او هغو حديثونو څخه چې په تفسير کې ذکر شول، دا څرګندېږي چې اسلام يو فطري او اسانه دين دی، د اسلام د نورو ځانګړتياوو تر څنګ دا ځانګړتيا دې لامل شوې چې اسلامي ارزښتونه هيڅکله نه زېږيږي او د قيامت تر ورځې په هر وخت او هر ځای کې د ټولو بشري نسلونو لپاره يو شان د ملو او تطبيقولو وړ دی.

د الله ﷻ په وړاندې د روژه لرونکو مرتبه

الله تعالی رښتينو او مؤمنو روژه لرونکو ته چې د روژې له نيکمرغۍ څخه برخمن شوي او د الله ﷻ د اوامرو او فرائضو التزام او له نوايسو څخه يې ډوه کړي ده، زېږی وړکوي چې که دوی الله ﷻ ته رجوع وکړي او خپلې اړتياوې له هغه څخه وغواړي، نو مهربان الله ﷻ دوی ته نژدې دی او د دوی هيڅ غوښتنه او دصا به رد نه کړي. لکه څرنګه چې الله ﷻ فرمايي دي:

﴿وَأِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ...﴾

۱- صحيح البخاری، حديث ۳۹، صحيح ابن حبان، حديث ۲۵۲
 ۲- صحيح البخاری، کتاب العلم، حديث ۶۹، صحيح مسلم، حديث ۱۳۵۱ د امام مسلم په روايت کې د (بشروا) پرځای (سکروا) لفظ راغلی دی.
 ۳- مصنف ابن أبي شيبة، حديث ۲۴۸۵۸.

په دې مبارک آیت کې الله تعالیٰ خپل پیغمبر ته خطاب کړی چې هر کله مؤمنان زما د لریوالي او نژدېوالي په هکله له تا څخه پوښتنه کوي، نو زه دوی ته نژدې یم، هره دعا قلموم چې له سالم زړه او پاک نفس څخه صادره شي.

د تفسیر ځینو علماوو ویلي دي: په مبارک آیت کې د قرآن کریم د جاری اسلوب پر خلاف د (قل) (روایه ای محمده!) کلمه د مؤمنانو د سوال په خواب کې ساقطه شوي ده او الله تعالیٰ خپل پیغمبر ته د (قل) په ټکي سره له امر کولو پرته خپلو بندگانو ته د ﴿فَإِنِّي قَرِيبٌ﴾ (زه نژدې یم) په جملې سره ځواب ویلی، ترڅو خپلو بندگانو ته خپل وېر نژدېوالی ونښي چې د مؤمن بنده د دعا او الله ﷻ ترمنځ هېڅ واسطه او پرده نشته.^(۱)

په پورتني آیت کې بندگانو ته د الله نژدېوالی د مکاني نژدېوالي په معنا نه دی ځکه بندگانو ته د الله پاک مکاني نژدېوالی محال دی. بندگانو ته د الله پاک نژدېوالی په علم، قدرت، رحمت او د دعا په قبولو سره دی، لکه چې الله پاک په بل ځای کې فرمائي: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعَلِمَ مَا نُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسَهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾ [سوره ق: ۱۶] ژباړه: موږ انسان پيدا کړی دی او آن د هغه په زړه کې راييما کېدونکو وسوسو باندي پوهیږو او موږ د هغه له شهرگ نه هم زیات هغه ته نژدې یو.

د ﴿فَإِنِّي قَرِيبٌ﴾ جمله د انسان په کړو او وینا باندي د الله پاک بشپړ علم ښيي، په دې معنا چې د انسان هېڅ کار او وینا له الله ﷻ څخه پټه نه ده.

روژه او د دعا قبلېل

د دې لوست وروستی آیت چې خواړو تفسیر یې کړو دا دی: ﴿وَأِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ﴾

مشهور مفسر امام بیضاوي له مخکینيو آيتونو سره، چې د روژې په اړه دي، د دې آیت تراو داسې څرگندوي: څرنگه چې په مخکینيو آیتونو کې الله پاک مومنانو ته د رمضان د بشپړې مياشتې په روژې نیولو، د الله پاک د شکر په وپستلو او د هغه پر لویۍ د اقرار کولو امر کړی و، په دې آیت کې یې دې ته متوجه کړل چې الله پاک د بندگانو له حالاتو خبر دی، د هغوی خبرې اوري او دعاګانې یې قبلوي.^(۲)

۱- التفسیر الوسیط للاططاوی، تفسیر آیت ۱۸۶ سوره البقره
۲- حاشیة شیخ زاده علی تفسیر البضاوي، ج ۱/۹۵۱.

د روژې د آيتونو په منځ کې د دعا د آيت راتللو دليل امام ابن کثير داسې رابښي: الله پاک غواړي چې بندگانو ته د رمضان د روژې له بشپړولو وروسته او د روژه ماتې پر مهال د دعا کولو لارښوونه وکړي.^(۱)

د روژې په جريان کې او د روژه ماتې پر مهال د روژې د دعا قبلېدو په اړه له خورږ پيغمبر څخه زيات احاديث را نقل شوي دي.

عبدالله بن عمر رضي الله عنهما روايت کوي: سمعت رسول الله ﷺ يقول: «للمصائم عند إبطاره دعوة مستجابة. فكان عبد الله بن عمر إذا أفرج أهلها وولده ودعا»^(۲). ژباړه: له رسول الله ﷺ څخه مې واورېدل: د روژه ماتې پر مهال د روژې دعا قبوله ده. عبدالله بن عمر ﷺ به د روژه ماتې پر مهال خپله مېرمن او کوچنيان رايوځای کول او په گډه به يې دعا کوله. په يو بل حديث کې له رسول الله ﷺ څخه روايت شوی چې فرماني: «إن للمصائم عند فطره دعوة ما ترد»^(۳). ژباړه: د روژه ماتې پر مهال د روژې داسې دعا ده چې نه ردېږي. په بل حديث کې پيغمبر ﷺ فرماني: «ثلاثة لا ترد دعوتهم: الإمام العادل، والمصائم حتى يفطر، ودعوة المظلوم...»^(۴). ژباړه: درې کسانو دعا نه ردېږي: د عادل پاچا دعا، د روژې دعا، ترڅو روژه ماته کړي او د مظلوم بنده دعا.

له دې امله روژې بايد د روژې د مياشتې له برکتونو څخه په گټې اخيستلو سره په دعا او زاری کولو کې زيار وباسي او له الله پاک څخه چې فاضي الحاجات (د حاجتونو پوره کوونکي) دی د خپلو روا مقصدونو په غوښتلو کې سستي ونه کړي.

فعاليت

زده کوونکي دې د ښوونکي تر لارښوونې لاندې د روژې د روحي او روغنيايي گټو په هکله خپل نظريات وړاندې کړي.

د لوست گټې او لارښوونې

امام فخرالدين رازي رحمه الله د رمضان د مبارکې مياشتې په هکله د الله ﷻ د فضل او رحمت دلايل په لاندې توگه بيان کړي دي:

❖ دا فريضه يوازې د اسلام د پيغمبر د امت لپاره فرض شوې نه ده، بلکې په پخوانيو امتونو هم فرض شوې وه، نو هر حکم چې عموميت ولري د هغه ترسره کول هم عام او آسانه وي.

۱- تفسير ابن کثير، ج ۲/ ص ۱۹۳.

۲- مسند أبو داؤد الطيالسي، حديث ۲۲۱۲.

۳- سنن ابن ماجه، کتاب الصوم، حديث ۱۷۵۳. والمستدرک للحاکم ج ۱/ ص ۴۲۲.

۴- المسند للإمام أحمد بن حنبل، ج ۲/ ص ۴۴۵، سنن الترمذي، کتاب الدعوات، حديث ۳۵۹۸، سنن النسائي، حديث ۱۷۵۲.

- ❖ د روژې فريضة د تقوى د حاصليدلو لامل ده. كه دا فريضة نه واى ، نو د تقوى د لورى فضيلت حاصلول به هم له منځه تللي و.
- ❖ الله تعالى دا لويه فريضة په ټاكلو او معلومو ورځو پيوري محدوده كړې ده، كه دا فريضة د تل او يا ډېرې مودې لپاره واى، نو د مؤمنانو لپاره ستونزمنه وه.
- ❖ الله تعالى د روژې مياشت له ټولو مياشتو نه ضوره گړخولې ده او په دې مياشت كې بې قرآن كريم نازل كړ.
- ❖ الله تعالى د مسافرو او ناروغانو لپاره د روژې نيولو تكليف او ستونزه لري كې ده او د دوى لپاره يې د روژې نيول د راحت او هوساينې په ورځو كې روا گړخولې ده.

پوښتنې

۱. د روژې د مباركې مياشتې د مرتبې او فرضيت په هكله د لوست په رڼا كې معلومات وركړئ.
۲. د اسلام په مقدس دين او نورو امتونو كې د روژې توپير په لنډه توگه شرحه كړئ.
۳. د رمضان د مياشتې د روژې د نه نيولو له رخصت نه كوم كسان گڼه پورته كولى شي؟
۴. كوم كسان چې د رمضان د مياشتې روژه په شرعى عذررونو خوري، بايد څه وكړي؟
۵. كه څوك پرته له شرعى عذره روژه پرېږدي، پر هغه باندي څه حكم مرتبېږي؟
۶. د لوست وروستى آيت په څه دلالت كوي؟ په لنډه توگه بې واضح كړئ.
۷. د رمضان د مياشتې په روژه كې د مؤمنانو لپاره د الله ﷻ د فضل او رحمت نښې او دلايل شرحه كړئ؟

د رمضان د روژې د ټولنيزو او فردي اغيزو په هكله يوه مقاله وليكئ چې له شلو كرښو كمه نه وي.

حج د مؤمنانو د نړيوال يووالي څرگندوی

قال الله تعالى: ﴿وَرَادَ بَرَاءَتَنَا لِابْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي شَيْئًا وَطَهَّرَ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ۖ وَأَذَّنَ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ۖ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقْتَهُمْ مِنْ بَهِيمَةٍ ۗ وَالْأَنْعَامَ فَلَكُوا مِنْهَا وَإِطْعَمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ۖ ثُمَّ لِيُقْضَىٰ لَهُمْ أَقْبُسًا فَهُمْ فِي حَيْرٍ ۗ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامَ إِلَّا مَا يُنْتَلَىٰ الْعَرَبِيَّةِ ۗ ذَٰلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُ حَيْرٍ ۗ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامَ إِلَّا مَا يُنْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَرْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الرُّورِ﴾ [الحج: ۲۶-۳۰]

د ځينو کلمو معناوي

- بَرَاءَتًا: ومو ټاکنه، چمتو مو کړ.
- وَأَذَّنَ: اواعلان و کړه.
- رِجَالًا: پیاده - پلي.
- ضَامِرٍ: د سفر او لوږي له امله وننګر او ضعیف.
- فَجٍّ عَمِيقٍ: لږي او ژورې لارې، ګوټې، او اړخونه.
- لِيُقْضَىٰ لَهُمْ أَقْبُسًا: پاک کړي، لږي کړي.
- تَلَّتْهُمْ: خپله ناپاكي او خیرۍ.
- الْعَرَبِيَّةِ: پخوانۍ، د زورورولو له غلبي څخه آزاد او خوندي.

ژباړه

یاد کړه هغه وخت چې موزد د ابراهیم علیه السلام لپاره د دغه کور(د کعبې د خونې) ځای ټاکلی و(له دې هدایت سره) چې له ما سره هېڅ شی مه شریکوه او زما کور د طواف کوونکو او قیام او رکوع او سجده کوونکو لپاره پاک کړه. او خلکو ته د حج لپاره عمومی اعلان وکړه چې هغوی تاته له هر لږي ځای څخه پلي او پر او بښانو سپاره راشي.

ترخو هغه گڼي وړينې چې دلته د هغو لپاره موجودې دي او په خو ټاکلو ورڅو کې په هغو څارويو باندې د الله ﷻ نوم واخلي چې هغه تعالی دوی ته ورکړي دي، په خپله يې هم وڅوري او تنگ لاسو محتاجانو ته يې هم ورکړي.

بيا دې خپل خبرې او گردونه ليرې کړي، خپل نذر ونه (واجبات) دې پوره کړي او د لرغونې خونې طواف دي وکړي.

خبره همدا ده او څوک چې د الله ﷻ د وضع کړای شويو حرمونو درناوی وکړي، نو دا ورته د هغه د رب په وړاندې ډېره غوره ده او ستاسې لپاره څاروي حلال وگرځول شول، پرته له هغو شيانو څخه چې تاسې ته بنودل شوي دي، نو د بتانو له بېلتې نه ځان وساتئ او له دروغو ويناوو څخه ډډه وکړئ.

تفسير

د کعبې شريفې د جوړښت اساس او مقصد

مبارک آيتونه بيانوي چې کعبه شريفه د توحيد پر بنسټ جوړه شوې ده او د هغې د جوړښت مقصد د يو الله ﷻ عبادت او بندگي ده. الله پاک له لومړۍ شيبې څخه خپل خليل ابراهيم عليه السلام ته د کعبې د جوړولو ځای معلوم کړ او ده ته يې امر وکړ، ترڅو د کعبې تهاب د سوچه توحيد او دده د عبادت پر بنسټ کېږدي. دا کعبه د شرک او کمرهڼي له شکو کو او له ظاهري او معنوي پلټيو څخه پاکه کړي. لکه څرنگه

چې يې فرمايلي دي: ﴿أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي شَيْئًا﴾

بيا الله تعالی خپل نبي حضرت ابراهيم ﷺ ته امر وکړ چې د کعبې د ودانۍ له جوړولو وروسته د الله ﷻ بندگانو ته اعلان وکړي چې د کعبې شريفې حج ته راشي. هغه وخت به هغوی وړينې چې د الله ﷻ مومن بندگان د ځمکې له هرې گوښې او کنارې څخه پلي او سپاره او په هره زمانه کې به په خپلو موجودو وسايلو سره د الله ﷻ د کورد حج او زيارت په نيت ډله ډله راځي او تر قيامته پورې به دا خوځښت، کوښښ او هلې ځلې دوام لري.

ابن کثير په خپل تفسير کې ليکلي دي: کله چې ابراهيم ﷺ کعبه شريفه جوړه کړه، نو الله ﷻ ورته امر وکړ چې خلک د بيت الله شريف د حج لپاره راوغواړي. ابراهيم ﷺ وويل: ای زما پالونکيه: زه څرنگه خلک ستا د کورد حج ته راوغواړم حال دا چې آواز به مې د ټولو غوږونو ته ونه رسېږي؟ نو ورته وويل شول چې ته اعلان وکړه او رسونه يې

ماتنه پریږده. ابراهیم عليه السلام اعلان وکړ، خلک یې د بیت الله الحرام حج ته راوبلل. الله تعالی د ابراهیم عليه السلام دا اعلان د ځمکې ټولو سیمو ته ورساوه او ټولو موجوداتو د **لیک اللهم** **لیک** غږ پورته کړ چې د الله جل جلاله د دې وعدې مطابق د ملیونو انسانانو زړونه، د نړۍ په گوټ، گوټ کې د کمې شریفې په لوري هو سټېږي او د هغې په لیدو او طواف روښانه کېږي او دا خوښت به تر قیامته پورې جاري وي.

حج د خیر، برکت او گټې موسم

پورتنی آیتونه د حج او اړوندو شعایرو په هکله دي. حج د اسلام پنځم رکن او د دې ستر انسان جوړوونکی دین له مهمو شعایرو څخه دی. حج په هر هغه مکلف مسلمان باندې فرض دی چې د ادا کولو جسمي او مالي توان یې ولري. ملیونونه مسلمانان په کابل کې یو ځل د نړۍ له گوټ گوټ څخه د حج په ایسني غونډه کې سره راټول او د اسلامي امت د یووالي څرگندونه کوي. د احرام په سیتو جامو کې له اخلاص او ایمانه به د کو اوازونو په یوه وخت او یوه ځای کې دا جملي تکراري چې: «**لیک اللهم لیک**، **لیک لاشریک لک لیک، ان الحمد والنعمة لک والاک، لاشریک لک**» (مور حاضر یواږه سنا مور حاضر یواږه ته شریک نه لري! مور حاضر یواږه بشکه ثنا او نعمتونه ستا دي، پاچاهي ستا ده، ته سیال او شریک نه لري.)

د حج عبادت د انسانانو تر منځ د برابرۍ او مساوات څرگندوی دی. په دې انسان جوړوونکي عبادت کې ملیونونه نارینه او ښځینه، د نړۍ له بیلابیلو سیمو څخه، په بیلابیلو ژبو، بیلابیلو رنگونو، د مختلفو قومونو او توکمو څخه په یو رنگ جامو، یوه غیر، یوه وخت او ځای کې واحد الله جل جلاله ته په عبادت مشغولېږي او په بې ساري ستره غونډه کې د انسانانو برابري نندارې ته وړاندې کوي.

حج د گناهونو د مغفرت لامل گرځي او بدله یې جنت ته ننوتل دی. پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم فرمایي: «**الحج البرور لیس له جزاء الا الجنة**»^(۱). د قبول شوي حج بدله جنت دی. په بل حدیث کې خوز پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم فرمایي: «**من حج فلم یرفث ولم یفسق، رجع کیم ولده آمنه**»^(۲). یعنې چا، چې حج ادا کړ او په هغه کې یې د جماع او د جماع له مقدماتو څخه (چې په حج او عمره کې د احرام

۱- مسند امام احمد بن حنبل، حدیث ۷۱۹۳ و مسند الحمیدی، حدیث ۹۲۸.
 ۲- متفق علیه، صحیح البخاری، حدیث ۱۷۳۳، و صحیح مسلم، حدیث ۲۶۸۱.

له ممنوعاتو څخه دي) ډوډه وکړه او د فسق (د حرامو ارتکاب او د فرايضو پرېښودلو) مرتکب نه شو، له گناه څخه داسې پاکيږي لکه له مور څخه چې نوى زير بدلى وي.

همداغسې چې په مبارک آيت کې راغلي: **﴿فاجتنبوا الرجسَ مِنَ الْاَوْثَانِ﴾**؛ حج د يو الله په وحدانيت اقرار او د هغه څخه د شريک نفى کول دي، حج له ټولو درواغجنو خدايانو او باطلو معبودانو څخه د کرکې څرگندونه ده. حج له ظالمو او ستمگرو قوتونو څخه د بيزارۍ اعلان دى، حج د بندگانو د اسارت له منگولو څخه د انسانانو پر آزادۍ ټينگار دى.

د مبارک آيت بله ټينگه غوښتنه داده چې څرنگه چې حقيقي لويوالى يوازې الله ﷻ لره دى، بايد د هغه د شعارو و حرمت وساتل وشي **﴿وَمِنْ بَعْظِهِمْ خُرُمَاتُ اللَّهِ فَهُوَ بَعْدَ رَبِّهِ﴾**.

بل ټکى چې الله تعالى په ذکر شوي آيت کې بيان کړى دا دى چې مؤمنان د بيت شوي حج ته په راتگ سره خپلې گټې لاس ته راوړي. قرآنکريم د «منافع» لفظ په ذکر شوي آيت کې د نکړي په توگه ياد کړى چې د منفعت ټولو ډولونو ته شامليږي او شمير يې ممکن نه دى. دا هم د قرآن کريم له معجزو څخه يوه معجزه او د کعبې شريفې بښگڼه او برکت دى چې د تاريخ په اوږدو کې مؤمنان او الله پالونکي انسانان هر کال د ځمکې له گوټ گوټ نه مکې مکرمې ته راتوليږي او يوه نړيواله غونډه جوړوي او د خپلو ديني او دينوي گټو شاهدان وي. د مؤمنانو له ديني گټو څخه يوه داده چې الله تعالى يې گناهونه بښي او دعاگانې يې قبولي او له هغوى څخه راضي کيږي. دينوي گټې يې دا دي: په دې مقدس او پاک ځاى کې د مسلمانانو راغونډېدل، يو له بل سره پېژندگلوې، مرسته او په خپلو کې يو بل ته د بښگڼې لاس غځول، بې وزلو ته د خوړو ورکول، مالي گټې، لکه: د حلال او روا تجارتي مالونو تبادله او نورې بېلابېلې هغه بښگڼې چې د زمانې په تېرېدو رامنځته کيږي او مسلمانان به يې په راتلونکې کې شاهدان او سي.

همدارنگه الله تعالى په ذکر شويو مبارکو آيتونو کې په دې مقدس او پاک ځاى کې د انسانانو تر منځ مساوات او برابري ته اشاره کړې او د پاک الله په يووالي او له شرک او بت پالنې څخه په ډوډه کولو يې ټينگار کړى.

فعاليت

زده کوونکي دې د بيت الله الحرام د حاجيانو د گټو په باره کې، چې د عموم لپاره د نکړي په صيغه ذکر شوي دي، بحث او څېړنه وکړي او خپل نظريات دې په ترتيب سره بيان کړي.

د لوست گټې او لارښوونې

په ذکر شویو مبارکو آیتونو کې ډېرې گټې او لارښوونې پرته دي، چې ځینې یې دا دي:

❖ د کعبې شریفې د ودانولو وډوب، کله چې له نړیدو سره مخ شي.

❖ کعبه او بیت الله الحرام باید پاک او ستره وساتل شي او د طواف کونکو او لمونځ کونکو لپاره چمتو واوسي او باید له هر ډول شرک، گناه، جگړو او شخړو څخه خوندي وي.

❖ د بیت الله الحرام د حاجیانو لپاره د آسانتیاوو د چمتو کولو په خاطر د دفترانو او موسسو جوړولو مشروعت.

❖ د حج په سفر او د حج په موسم کې مشروع تجارت جواز لري.

❖ مسلمانان د حج د فریضې په ادا کولو کې گټې دیني او دنيوي لویې گټې لاس ته راوړي.

۱. لاندې کلمې او لغات معنا کړئ:

(بِرَّانًا - وَأَدْن - رَجَالًا - ضَائِرٍ - فَحٍّ عَمِيٍّ - يُفَضُّوا)

۲. کعبه شریفه چا جوړه کړې ده؟

۳. کعبه شریفه د کومو مقصدونو لپاره جوړه شوې ده؟

۴. د حج د ارکانو نومونه واخلئ.

۵. د حج ځینې دیني او دنيوي گټې بیان کړئ.

په حج کې د انسانانو د مساوات او برابری په هکله دوه مخه مقاله ولیکئ.

له خلكو سره نيكې او ښېگڼه

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿لَا وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالَّذِينَ إِخْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَالنَّسِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ مِنْكُمْ مَخْطَاةٌ فَخُورًا ﴿۳۹﴾ الَّذِينَ يَخْلُونِ وَيَكُفُّونَ أَمْرَهُمْ رَأْيَهُ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِمًّا ﴿۴۰﴾ وَالَّذِينَ يُتَّقُونَ أَمْرَهُمْ رَأْيَهُ النَّاسِ وَلَا يُؤْفِكُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِاللَّهِ بِالْبُرْءِ الْأَخْرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿۴۱﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿۴۲﴾﴾ [النساء: ۳۹-۴۲]

د ځينو کلماتو معنوي

- د خپلوی، لرونکي (خپلوان).
مسافر.
ذو الجار ذي القربى: اوښار او نژدې کسان چې خپلوان نه وي.
والصاحب الجنب: د سفر ملګری، همیشنی دوست، ميره يا ښځه.
میان او وینزې.
په تکبر او غرور سره په لاره تلوونکی.
په نسب، چوکۍ او مال فخر او ویاړ کوونکی.
تړدې ملګری، یو له بل سره تړلی.
ژباړه
مختالا: فخوراً: قریباً: ژباړه

او تاسو تېرل د الله بندګي وکړئ، له هغه سره هېڅ شی مه شریکړئ، له مور او پلار سره غوره چلن وکړئ، له خپلوانو، یتیمانو او مسکینانو سره نیک چلن وکړئ او له خپلوانو کارونکو یانو سره، پر ديو کارونکو یانو سره، د څنګ له ملګري او مسافر سره او له هغو وینزو او غلامانو سره چې ستاسې په لاس کې وي، د احسان چال چلن وکړئ. یقیناً الله داسې څوک نه خوښوي چې کبر کوونکی، مغروره او په خپله لوړتیا ویاړي.

او داسې کسان هم د الله ﷻ نه خوښیږي چې بخیلي کوي او نورو ته هم د بخیلي کولو لارښوونه کوي او هغه څه(شتمني) پټوي چې الله ﷻ په خپله پیرزوينه هغو ته ورکړې ده. د دغه راز نعمت منکوو خلکو لپاره مود رسوا کوزنکي عذاب تیار کړی دی.

او هغه خلک هم د الله ﷻ نه خوښیږي چې خپل مالونه صرف خلکو ته د ښودلو(ریا) لپاره لگوي او په حقیقت کې نه پر الله ﷻ ایمان لري او نه د آخرت په ورځ. رښتیا داده چې شیطان د چا ملگری شي د هغه ډېره بده ملگریا په برخه شوه.

په دغو خلکو به څه شوي وای که دوی پر الله ﷻ او د آخرت په ورځ ایمان راوړی وای او څه چې الله ﷻ ورکړي دي له هغونه یې لگولي وای؟ که دوی داسې کولای، نو له الله ﷻ څخه د دوی د نیکي حال پټ نه پاتې کيږي او هغه ورباندې پوهیږي.

تفسیر

له نورو سره احسان او ښېگڼه

الله تعالیٰ په دې ذکر شویو مبارکو آیتونو کې مؤمنانو ته شرعي احکام بیان کړي دي چې عمل پرې وکړي او د دنیا او آخرت نیکمرغي یې په برخه شي. په لومړني آیت کې الله تعالیٰ خپلو بندگانو ته امر کړی چې خاص د ده عبادت وکړي او شریک ورسره ونه نیسي. همدارنگه له خپل مور او پلار سره ښېگڼه وکړي او د دوی له پیروی نه سرغړونه ونه کړي. همدارنگه له خپلوانو، یتیمانو، فقیرانو او خپلو او پړدیو ګاونډیانو او دوستانو، لکه مېړه او میرمن، د سفر ملگری، ټولګیوال او د دفتر همکار، مسافرو، نوکرانو او نورو سره ښېگڼه او احسان وکړي. البته له ذکر شویو خلکو سره احسان او نیکي یو ټاکندي او ضروري امر دی، که نه احسان او ښېگڼه په اسلام کې په هر حالت کې د مسلمان وجیبه او مسؤلیت دی، لکه چې الله تعالیٰ په بل آیت کې فرمایي دي: ﴿وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾ [البقره: ۱۹۵]

یعنې نیکي وکړئ؛ یقیناً الله نیکي کوزنکي خوښوي.

فعالیت

زده کوونکي دي د خپل ښوونکي په لارښوونه د ګاونډیانو د ډولونو په باره کې او د دوی د هډونه د حقوقو په هکله د اسلام له نظره بحث او څېړنه وکړي او د ټولګیوالو په منځ کې دې شرحه کړي.

د بخل او تکبر بدوالی

په دویم آیت کې الله تعالی بخل او تکبر د دوو ناوړو صفتونو په توګه یاد کړي دي او په ډاګه کړې چې ده چې هغه تعالی د دې دواړو صفتونو لرونکي نه خوښوي. مبارک آیت په مال او علم کې بخل کول دواړه ناوړه کارونه ښودلي دي. اهل کتابو چې د اسلام د پیغمبر صفتونه په خپلو کتابونو کې ښه پېژندل، خو پتول یې، د هغوی دا کار تر ټولو ناوړه بخل شمېرل کېږي.

همدارنگه د مدینې یهودیانو به انصارو ته ویل: له محمد او یارانو سره یې مالي مرستې مه کوئ چې تاسو به د فقر او بېوزلۍ سره مخ شئ، الله تعالی د دې بخل او شومتیا په وړاندې دوی ته د ډېر سخت عذاب زبیری ورکړ او فرمایي: ﴿وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّبِينًا﴾.

الله تعالی د منافقانو ډله چې په الله او د آخرت په ورځ ایمان نه لري، خو د خلکو د غولونې او ریا په خاطر څه مالونه صدقه کوي، ملائمه کوي او د شیطان دوستان یې معرفي کړي دي. په پای کې یې دوی ته د بدو پایلو او دردناک عذاب وعده ورکړې. بیا هم مبارک آیت منافقان د ایمان تصحیح ته رابللي، ترڅو د نفاق او د الله ﷻ د لعنت له دايرې څخه ووځي. لکه چې د دوی په هکله فرمایي: ﴿وَمَذَابًا عَلَيْهِمْ أَنْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ﴾. یعني څه زیان به دوی ته رسېدلی وای، که چیرې یې په الله او د آخرت پر ورځ ایمان راوړی وای او له هغه څه نه چې الله دوی ته ورکړي یو څه یې نفقه کولای؟!

د لوست ګټې او لارښوونې

د ذکر شویو آیتونو څښتنی ګټې او لارښوونې په دې ډول دي:

- ❖ عبادت یوازې او یوازې د الله پاک حق دی او هېڅ شی باید ورسره پکې شریک نه شي.
- ❖ په دې آیت او نورو آیتونو کې له مور او پلار سره ښېګڼه کول د الله پاک د توحید او عبادت پسې متصل ذکر شوي چې د مور او پلار سره د ښېګڼې او درناوي کولو په اهمیت دلالت کوي.
- ❖ له نورو سره ښېګڼه کول د مسلمان دنده او مکلفیت دی.
- ❖ فخر او ویاړ چې له غرور او تکبر نه پیدا کېږي د الله ﷻ په وړاندې یو ناوړه او کرکجن عمل دی.
- ❖ بخل او په هغه امر کول حرام کار دی، همدارنگه د علم او پوهې پتول هم حرام دی.

❖ د ریا حرمت او دا چي ریا کاران تر ټولو زیات بد دي.
❖ د نا اهلو ملګرو بدې، چي یو بل بدو او ناوړو کارونو ته رابولي.

۱. لومړي مبارک آیت د لسو حقونو په اداء کولو امر کړی، هغه لس حقونه کوم دي؟
۲. په علم او پوهه کې له بخل څخه مراد څه شی دی؟ دیوه مثال په ترڅ کې یې څرګند کړئ.
۳. په پورتنی آیت کې د ریا کارانو بدې بیان شوي ده. له ریا کارانو څخه په دې آیت کې کوم کسان مراد دي؟
۴. په تېر شوي آیت کې شیطان د کومو خلکو ملګری ښودل شوی او د شیطان د ملګرتیا پالې څه دي؟

د آیتونو او احادیثو په رڼا کې (د علم په خپرولو کې د بخل کولو زیانونه) تر سرلیک لاندې پینځس کرښې مقاله ولیکئ.

حلاله روزي خورل او له حرامو ډډه کول

قال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ
يَآيَا تَعَالَىٰ تَعْبُدُونَهُ ۗ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَيْزِيرِ وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَن
اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ [البقرة: ۱۷۲-۱۷۶]

د ځينو کلمو معناوي

- طَيِّبَات: د طيب جمع ده، حلال شيان.
- لَه ذَبْحِي پرته مو شوی حیوان.
- د ذبحي په وخت کي روانه وينه
- وَالدَّم: هغه چي د الله له نامه پرته د بل چا په نوم ذبحه شوی وي.
- أَهْلٌ بِه لِغَيْرِ اللَّهِ: اړايستل شو. د لورې يا وهلو په وسيله.
- بِغَاوَتِ او تېری کورنکي نه وي.
- لَه حَدَّ نه تېرېدونکي نه وي.

ژباړه

ای مؤمنانو که تاسې په رښتیا سره د الله بندگي کوونکي یاست، نو کوم پاک شیان چې موز د درکړي دي، هغه په ډاډه زړه خوړئ او د الله شکر وباسئ. د الله له لوري که پر تاسې څه بندیز لگول شوی، نو هغه دا دی چې مرداره مه خوړئ، د وینې او خنزیر د غوښې له خوړلو ډډه وکړئ او داسې کوم شی مه خوړئ چې پر هغه له الله نه پرته د بل چا نوم اخیستل شوی وي. هو، که څوک د اړتیا په حالت کې وي او له دغو شیانو څخه کوم شی، پرته له دې چې د الهی حکم د ماتولو اراده ولري یا له حده تېری وکړي، وخورې، نو پر هغه څه وبال او گناه نشته. الله بښونکی او رحم کوونکی دی.

تفسیر

د جاهلیت په زمانه کې د عربو مشرکانو د خپلو پلرونو او نیکونو په پیوچ او بی مفهومه تقلید سره هغه حیوانات چې الله ﷻ حلال کړخولي وو، په مختلفو بڼو د بتانو په نامه نذر

کول او په ځانزونو يې حرام کړي وو. همدارنگه اهل کتابو، په تيره نصارو او ځينو نورو ملتونو، په خپل باطل گومان خپل نفس ته په عذاب ورکولو او له مختلفو نعمتونو څخه د ځان په محرومولو الله ﷻ ته نژدېوالی غوښته.

الله تعالی محمدي امت ته په ټولو ملتونو او امتونو غوره والی وپاښه او هغه يې وسط او منځگړی امت وگرځاوه. په تېر شویو آيتونو کې الله تعالی مومنانو ته خطاب کړی کوم څاروي او نور پاکيزه شيان چې الله ﷻ د روزی په عنوان تاسو ته حلال کړي دي، هغه وخورئ، خو د دې نعمتونو په وړاندې د خپل پروردگار په الوهيت او ربوبيت اعتراف وکړئ، د الله ﷻ شکر او ستاينه ادا کړئ او دغه الهي نعمتونه د مشرکانو او نورو ملتونو په څېر په ځانونو مه حراموئ، ځکه الله تعالی وپه، د خنزير غوښه، د هغه حيوان غوښه چې پخپله مړ شوی وي او يا پرې د الله تعالی له نوم پرته د بل چا نوم اخيستل شوی وي، حرام گرځولي دي. خو سره له دې هم که څوک مجبور او ناچاره شي، نو له هلاکت نه د ځان ژغورلو لپاره له همدې حرامو شيانو څخه گټه اخيستلی شي، په دې شرط چې د دې حرامو شيانو په خوړلو کې يې د خپل نفس لذت او خوشحالي مراد نه وي او يا دې حرامو ته په حلالو شيانو غوره والی ور نه کړي. همدارنگه دا حرام خواړه د ضرورت له اندازې زيات ونه خوري، بلکې دومره وخورې چې خپل ځان له هلاکته وژغوري.

په دويم آيت کې الله پاک ځيني شيان حرام کړي دي او مسلمان مکلف دی چې له خوړلو يې ځان وساتي. له شک پرته د نوموړو شيانو په حراموالي کې زياتې گټې او حکمتونه شته، ځکه علیم او حکيم خداى په خپل ازلي علم او حکمت سره ښه پوهیږي چې کوم شيان انسانانو ته گټور او کوم ورته زیانمن دي. نن چې د قرآن مجيد له نزول څخه څه د پاسه څوارلس سوه کاله تېر شوي دي، علمي تخنيزې ښیې د هغو شيانو خوړل چې اسلام منع کړي دي، لکه د خوگ غوښه، مرداره، شراب، مخدره توکي، او داسې نور د انسان روغتيا ته په زیان رسولو سربېره د نورو زياتو اقتصادي او ټولنيزو زيانونو لامل هم کېږي.

د هغو څارويو د غوښې خوړلو تحريم د آيت بله غوښتنه ده چې له الله پاک څخه پرته د بل چا په نامه ذبحه يا نذر شوي وي. پرته له شبکه ذبحه او نذر د لمانځه، روژې، زکات، دعا، رکوع او سجدي په څېر د عبادت له ډولونو څخه دي او له الله ﷻ پرته د بل چا عبادت کول شرک او ناروا عمل دی، ځکه عبادت يوازې او يوازې د الله ﷻ لپاره خاص

دی. مسلمانان په هر لمانځه کې په وار وار سره د دې آیت په لوستلو ﴿إِيَّكَ نُعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ [الفتح: ۱۶] د یو خدای سره ژمنه کوي چې یوازې د هغه عبادت به کوي او د هغه سره به هیڅوک په عبادت کې نه شریکوي. الله تعالی د آیت په آخر کې په مومنانو احسان کړی، عفو او ببښنه یې ورته اعلان کړې او د خپل دین په آسانی یې ټینګار کړی.

فعالیت

زده کوونکي دې د خپل ښوونکي په لارښوونه د ﴿خَيْرٌ نَّابِغٌ وَلَا عَادٌ﴾ د مفهوم په هکله بحث او څیړنه وکړي.

د لوست گټې او لارښوونې

- ❖ الله تعالی په خپلو بندګانو نعمتونه پیرزو کړي دي چې له هغو څخه د حلالې او پاکې روزۍ په توګه ګټه واخلي او د الله ﷻ شکر او ستاینه وکړي.
- ❖ په مبارک آیت کې حلال شیان د خپل عاموالي او زیاتوالي له مخې شمیرل شوي نه دي، یوازې حرام شیان شمیرل شوي او نومونه یې یاد شوي دي.
- ❖ میته (مردار) هغه حیوان دی چې پرته له ذبحې یې سا ونلې وي.
- په مړو حیواناتو کې ټول هغه حیوانات شامل دي، چې زندۍ شوي وي، وهل شوي وي، له کوم لوړو ځای څخه لوړېدلې وي، په ښکر وهل شوي وي یا څیروونکو حیواناتو نیم خوړلي وي او یا د ژوندي حیوان له بدن څخه کومه ټوټه غوښه پرې شوې وي.
- ❖ همدارنګه خورډ پیغمبر ﷺ په صحیح حدیث کې د څیروونکو حیواناتو او پنځې لرونکو مرغانو له خوړلو منع کړې او هغه یې حرام ګرځولي دي.
- ❖ ماهی (کب) او ملخ د پیغمبر ﷺ د دې حدیث پر بنسټ د مردار حیوان له حکم څخه خارج دي، چې فرمایي: "أَحَلَّتْ لَنَا مَيْتَانِ وَدَمَانِ: الدَّمَكُ وَالْجُرَادُ وَالطَّحَالُ" یعنې مړه ټه دوه مړه او دوه وینې حلالې شوي دي: ماهی او ملخ، پنه او توری.
- ❖ حرامه وینه هغه ده چې له ژوندي حیوان څخه یا د حیوان د ذبحې په وخت کې جاري شوي وي، خو کومه وینه چې له غوښې سره ګډه ده، هغه حرامه نه ده، خوړل یې پاک نه لري.

❖ د خوځک غوښنه، غوړي، پوستکي او ټول اجزاء يې په حرمت کې شامل دي.

❖ الله تعالی د ذکر شویو حرامو شیانو خوړل د ضرورت او ناچارۍ یعنې د نفس د هلاکت له ویرې په دې شرط روا کړي، چې په آیت کې راغلي استثناګانې مراعات شي.

پوښتنې

1. د لاندې کلمو او لغاتو معنا روښانه کړئ:
(الْمَيْتَةَ، وَالذَّمَّ، أَهْلٌ بِهِ لِيُغَيَّرَ اللَّهُ، اضْطُرَّ، غَيْرَ بَاغٍ، عَادٍ)
2. کوم شیان دي چې په آیت کې حرام ګڼل شوي دي؟
3. د مردارو حیواناتو له ډلې څخه کوم حیوانات مستثنی دي؟ په نوي حدیث یې ثابت کړئ.
4. حرامه وینه کومه ده؟ واضحه یې کړئ.
5. له ﴿وَمَا أَهْلٌ بِهِ لِيُغَيَّرَ اللَّهُ﴾ څخه مراد څه شی او ولې د محرمانو په ډله کې راغلي دي؟
6. مسلمان په کوم حالت او د کومو شرطونو لاندې کولای شي له حرامو شیانو ګټه واخلي؟

زده کوونکي دې د بېلابېلو حرامو خوړو د صحې او ټولنيزو زيانونو په اړه شل کړښي مقاله وليکي.

د الله ﷻ په لار کې اتفاق (مال لگول)

قال الله تعالى: ﴿مَثَل الَّذِينَ يُبْذِرُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَا تَمِثِلُ جِبَّةَ آثَيْتِ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۶۱﴾ الَّذِينَ يُبْذِرُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَتًّا وَلَا أَدَىٰ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۲۶۲﴾ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعُهَا أَذَىٰ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿۲۶۳﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ ثُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَ صَدَقًا لَا يَفْذِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿۲۶۴﴾ [البقرة: ۲۶۱-۲۶۴]

د ځينو کلمو معناوي

زياتوي، خو برابره کوي بڼې.

يُضَاعِفُ:

احسان بارول، د خيراتونو يادونه د فخر، وياړ او غوره والي غوښتلو په نيت.

مَتًّا:

آزار ورکول په بله او ناوړه خبره چې عزت ته يې زيان ورسيري.

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ:

ښکته او ښه وينا.

مَغْفِرَةٌ:

ښينه د فقير او درويزه هر له بد چلن څخه تېرېدنه.

غَنِيٌّ:

ذاتي بډای چې هيڅکله نه محتاجيږي.

حَلِيمٌ:

عفو کوونکی، جزا ورکولو ته پوره نه کوونکی.

صَفْوَانٌ:

ښو په تيره.

وَابِلٌ:

سخت باران.

صَدَقًا:

لغو، له خاورو پاکه.

رِيَاءٌ:

کوم خلک چې خپل مالونه د الله په لاره کې لگوي د هغو د لگښت مثال داسې دی لکه چې يوه دانه وکرله شي او له هغې نه اووه وزري زرخون شي او په هر وزري کې سل دانې وي، په همدې ډول کله چې د چا عمل ته د الله خوښه شي، زياتوالی پکې راولي هغه هم پراخوونکی او هم د علم څښتن دی.

کوم خلک چي خپل مالونه د الله په لار کي لگوي او له لگښت نه وروسته پاسلونه نه کوي (احسان نه باروي)، نه آزار ورکوي، د هغو ثواب د هغو له رب سره دی او پر هغو څه وپره، ترهه، غم او خچکان نشته.

پوه خوره خبره کول او له يوې ناوړې خبرې نه تېرېدل له هغه خيرات نه ډېر ښه دي چي ورپسې ازارول وي، الله ﷻ يې نياز نه دی او زغم د هغه صفت دی.

ای مؤمنانو! خپل خيراتونه په پاسلونه او آزار رسولو د هغه چا په څېر مه باطلوئ چي خپل مال مازي خلکو ته د ښودلو لپاره لگوي، نه يې پر خدای ايمان وي او نه د آخرت په ورځ، د هغه د لگښت مثال داسي دی لکه يوه ښويه تيره چي دوره پرې ناسته وي، کله چي سخت باران پرې وورېږي، ټوله دوره ترې يوسي او تيره هماضي ښويه سوتره پاتې شي، دې خلکو چي په خپل گومان سره د خيرات کومه نېکي گڼلې ده له هغې نه هېڅ شي، د هغو لاس ته نه ورځي او کافرانو ته الله ﷻ سمه لاره نه ښيي.

تفسير

د نازلېدلو سبب

د يو روايت له مخي دا مبارک آيت **﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُبْذِرُونَ﴾** د حضرت عثمان بن عفان او عبد الرحمن بن عوف په هکله نازل شوی. عثمان بن عفان د تبوک په غزا کي د اسلام لښکر مجhez کړ او عبدالرحمن بن عوف خپله نيمه پانگه، چي څلور زره درهمه وه، د تبوک د غزا په خاطر د اسلام پيغمبر ﷺ ته وړاندې کړه. د الله رسول ﷺ داسي دصا ورته وکړه: **«الله ﷻ دې په هغه څه کي چي خيرات او صدقه دي کړل او په هغه څه کي چي ځان ته دي وسيمول، برکت واچوي. همدارنگه د عبدالرحمن بن سمره د روايت مطابق کله چي عثمان بن عفان زر دیناره د نبی کریم ﷺ په حضور کي کېښودل، نبی کریم ﷺ د خو شحالی په حال کي دا روپۍ په خپلو مبارکو لاسونو لاندې باندې کولې، ويې فرمايل: "لويه خدايه، زه هم ترې راضي شوم او ته هم ترې راضي اوسه."**

د الله ﷻ په لار کي د مال لگولو څو برابره اجر

مفسرينو کرامو ويلي دي چي د ذکر شويو آيتونو حکم هر هغه مخلص نفقه ور کوونکي ته شامل دی چي خپل مال يې د الله ﷻ په لاره کي لگولی وي، قرآن کریم يې حالت د هغه تخم له دانې سره تشبیه کړی چي په حاصلخيزه ځمکه کي شنه شي، ښه وده وکړي او اووه وزري راوباسي چي په هر وزري کي سل دانې وي. دا ښايسته تشبیه هغه روښانه تعبير دی چي الله تعالی د خپلو مؤمنو بندگانو د سوچه او ښايسته عملونو اجر او

ثواب داسې درنوي، لکه هغه روزه دانه چې په ښه حاصل ورکونکي ځمکه کې وکرل شي او ښه زيات حاصل ورکوي.

بيا مبارک آيت بيانوي چې الله تعالی د الله په لار کې د مال لگرونکو اجر او ثواب خو برابره کوي، بلکې د صدقې او مال لگولو اجر او ثواب د انفاق کونکي حالت ته په پام سره تر اووه سوه چنده زيات ورکوي. لکه چې الله ﷻ فرمايي دي: ﴿وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَن يَشَاءُ﴾. هر کله چې صدقه په خالص نيت له سالم زړه څخه، له پاک نفس څخه او د حلال مال څخه په مناسب ځای کې ورکړل شي، په باوري توگه د هغې ثواب خو برابر، بلکې بې حسابه دی. ځکه د الله ﷻ فضل، احسان او بښنه حدود نه لري. له همدې امله مبارک آيت په دې لويه وعده ختم شوی: ﴿وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ يعنې په خپل پراخ فضل او علم سره هر انسان ته د ده د نيت او عمل برابر بدلې ورکوي.

احسان بارولو او ازار رسول صدقې باطلوي

ورپسې آيت کې پر محتاج او درويزگر باندې د صدقه کوونکي احسان بارولو او ازار رسول په سختو ټکو غندل شوي دي. دغه مبارک آيتونه ټينگار کوي لکه څرنگه چې الله تعالی د مخلصانه صدقې او د الله ﷻ په لاره کې د لگښت اجر او ثواب خو برابره کوي او خاوند بې له هر ډول ويرې او اندېښنو څخه په خپل امان کې ساتي، په همدې اندازه هغه صدقه او انفاق چې د ریا او احسان بارولو او ازار رسولو سره مل شي، باطل او بې اغيزې کيږي او څښتن بې په دنيا او آخرت کې د سخت عذاب وړ گرځي. په مبارک آيت کې د احسان بارولو او ازار رسولو څخه مقصد دا دی چې صدقه کوونکي د توهين او سپکولو په نيت صدقه اخستونکي ته خپله مرسته او صدقه وربادوي او احسان پرې اچوي او يا په بل ډول ورته ضرر او زيان رسوي. له همدې امله الله پاک فرمايي چې فقير، محتاج او درويزه گر ته ښکته خبره کول له هغې صدقې څخه غوره دي چې له ضرر او زيان سره مله وي، ځکه ښکته خبره او د درويزگر د ټينگار په مقابل کې هغه ته عفو او بښنه، له يوې خوا د درويزگر د نفس د پاکي، مينې او محبت لامل گرځي او له بلې خوا اجر او ثواب پرې حاصلېږي، خو هغه صدقه او انفاق چې له احسان او منت سره مل وي، د فقير او محتاج د زړه ماتېدو او بې عزتۍ لامل گرځي او د هغه رنج او درد زياتوي. د اسلام د پيغمبر ﷺ صحيح حديث دی چې: «الکلمة الطيبة صدقة»^(۱) يعنې: ښه خبره صدقه ده.

۱- صحيح البخاری، صحيح مسلم حديث ۱۰۰۹.

وروستې آيت د تهديد او وپروولو په لهجه مؤمنانو ته خطاب كړى او په صدقه كولو كې يې له احسان بارولو او ضرر رسولو څخه منع كړې دي. ځكه احسان بارولو او ضرر رسول د صدقې او مال لگولو ثواب د الله ﷻ په نزد له منځه وړي او صدقه كرونكي د خلكو له مننې او احسان څخه هم محرومي. له ابن عباس رضی الله عنهما څخه روايت دی چې د الله پيغمبر ﷺ فرمايي: **”لا يدخل الجنة مومن حتى، ولا عاق لوالديه، ولا ممان“**^(۱) يعنې: عادي شراب څښونكي، د مور او پلار عاق (نامنوكي) اولاد او احسان بارونكي جنت ته نه شي داخلېداى.

مبارك آيت هغه صدقه چې احسان بارول او څورول ورسره مل وي، له هغه منافق سره تشبېه كړې چې د ربا او ځان بڼودني په خاطر صدقه كوي او د الله ﷻ له اجر او ثواب څخه محروم وي. مبارك آيت مؤمنانو ته خطاب كوي چې خپلې صدقې او نفقې په احسان بارولو او څورولو مه باطلوئ، ترڅو د هغه منافق په څېر نه شئ چې ربايي او نمايشي اعمال يې له منځه تللي وي. د احسان بارولو او څورولو سره مل صدقه د هغې تيږې په څېر ده چې لږه دوره پرې پرته وي خو د سخت باران د اورېدو له امله تيږه له دوږو او ګرډ څخه پاكه شي او هيڅ حاصل نه وركوي.

د منافق د ربايي اعمالو حالت همداسي دی چې د الله ﷻ په دربار كې اجر او ثواب نه لري او نه له هغه څخه څه گټه په لاس راوړي او الله ﷻ كافرانو ته چې كفر يې پر ايمان غوره كېلى، د گټې په لوري هدايت نه كوي.

فعاليت

زده كوونكي دې د ښوونكي تر لارښوونې لاندې په صدقې او مال لگولو كې د احسان د بارولو او څورولو په هكله څو داسې نمونې، چې زمونږ په ټولنه كې رواج لري، بيان كړي.

د لوست گټې او لارښوونې

له مباركو آيتونو څخه لاندې گټې او لارښوونې ترلاسه كېږي:

- ❖ د صدقه كرونكي لپاره د صدقې اونفقې غوره والى او د هغې گټې او پايلې.
- ❖ د الله ﷻ په لار كې په مال لگولو باندې د احسان اچولو او څورولو حراموالى.
- ❖ په دنيا كې د خلكو له مننې او احسان او په آخرت كې د الله ﷻ له اجر او ثواب څخه د احسان بارونكي صدقه وركونكي يې برخېوالى.

۱- النسائي في سننه الكبرى ج ۳ ص ۱۷۶ حديث: ۶۹۲۰.

❖ محتاج او فقير ته په بڼه او نيکه خبره ځواب ورکول او درويزه کړته د نبی کریم ﷺ د حديث "الکلمة الطيبة صدقة". سره سم د سوال په ټينگار او بد خوښۍ، عفو او تېريدنه. ❖ د ربا حراموالي لکه چې پيغمبر ﷺ فرمايي: "واياکم والرباء فانه الشرك الأصغر". يعنې: له ربا څخه پرهيز وکړئ ځکه ربا وړوکی شرک دی.

۱. لاندي کلمي او لغات معنا کړئ:

(بَصَائِفُ - مَتَأ - أَدَى - مَغْفِرَةٌ - صَفْوَانٌ - وَأَبِلٌ - صَدًّا)

۲. ددي آيت ﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُبْتِغُونَ﴾ د نزول لامل شرحه کړئ؟
۳. الله پاک کوم ډول صدقي قبولي؟
۴. الله ﷻ څرنگه صدقي څو برابره کوي؟ په مبارک آيت استدلال وکړئ.
۵. له احسان او څورولو سره مل صدقه څرنگه ده؟ د مثال په ترڅ کې بې شرحه کړئ.
۶. د درويزه کړ په وړاندي نېکه خبره صدقه ده، د دې جملې معنا روښانه کړئ.
۷. الله تعالی هغه صدقه ورکونکی چې په صدقي پسې احسان اچوي او څورول کوي له جسته محروم کړی، په دې هکله حديث نقل کړئ؟
۸. مبارک آيت هغه صدقه ورکونکی چې له صدقي څخه وروسته احسان باروي او يا څورول کوي له ربا کار منافع سره تشبیه کړی. دا تشبیه شرحه کړئ.
۹. له احسان او اذيت سره مل صدقه په آخري آيت کې څرنگه تشبیه شوې ده؟ واضحته بې کړئ.

په قرآن ڪريم ڪي انساني مساوات

قال الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣٦﴾ قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِئُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٣٧﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٣٨﴾ [الصحرات: ١٣-١٥]

د ڇينو ڪلمو معناوي

- د شعب جمع، ڏپر خلائڪ چي يو واحد اصل سره جمع ڪري وي.
- شُعُوبًا:
- قَبَائِلَ:
- لِتَعَارَفُوا:
- أَكْرَمَكُمْ:
- لَا يَلِتْكُمْ:
- لَمْ يَرْتَابُوا:
- ذُبَابُهُ

اي خلائڪو مورن تاسي له يوه تاريخه او پوي بڻجي ڇڻه پيلا ڪري او پيا مو تاسي قومونه او قبيلي وگر خولي، ترخو يو تر بله وپيڙئي، په حقيقت ڪي د الله ﷺ ڪي په نزد له تاسي نه تر ٿولو زيات عزتمن هغه خوک دي چي په تاسو ڪي تر ٿولو زيات پرهيزگار وي. په باوري ڏول الله ﷺ پر هر ڇه پوهيدونڪي او باخبره دي.

اعرابو(دڪلي او بانگهي اوسيدونڪو) وويل: مورن ايمان راوري. دوي ته ووايه تاسو ايمان نه دي راوري، بلڪي داسي ووايه چي مورن اطاعت ڪوندي شو، ايمان لا تر اوسه ستاسي په زرونو ڪي داخل شوي نه دي. ڪه تاسي د الله ﷺ او د هغه د رسول فرمانبرداري غوره ڪري، نو هغه به ستاسي د عملونو په اجر ڪي ڇه ڪمالي رانه ولي. په باوري ڏول الله ﷺ غفور او رحيم دي.

په حقيقت ڪي خو مؤمنان هغه دي چي پر الله ﷺ او د هغه پر پيغمبر پي ايمان راوي. پيا هغوي ڇه شڪ ونه ڪر او په خپلو مالونو او سرونو سره پي د الله ﷺ په لاره ڪي جهاد وڪر. هغوي رينيتوني خلائڪ دي.

تفسیر

د بشریت د اصل یو والی

الله تعالی په لومړني مبارک آیت کې ټول انسانان مخاطب کړي او ټینګار یې کړی چې تاسې مې له یو واحد اصل څخه پیدا کړي یخ چې آدم او حوا دي. بیا مې تاسې د کورنیو او قبیلو او ډلو په بڼه وګرځولې ترڅو د نسب، خپلولی، قبیلو او ډلو په پېژندلو سره د یوې روځي او نیکې ټولني په منځ ته راوړلو یو له بل سره مرسته وکړئ، نه د حیواناتو په څېر چې خپل اصل او نسب نه پېژني او د عقل او پوهې له نعمت څخه محروم دي. په دې وجه قرآن کریم د داسې انساني وحدت لپاره دعوت کوي چې د عدل، مساوات، محبت او ورورګلوی پر بنسټ ولاړوی.

باید وپوهیږو چې په نړۍ کې د پرمختګونو او تمدنونو رامنځته کېدل د انسانانو له یو بل سره د پېژندګلوی نتیجه ده، ځکه پېژندګلوي تفاهم رامنځته کوي او تفاهم د تعاون لامل کېږي. همدارنګه قرآن کریم په دې مبارک آیت کې د رنگ، نژاد او جنسیت توپيرونه په پام کې له نیولو سره پرته، د انسان حقوق اعلان کړي چې ټول انسانان په نسب کې سره وروڼه دي او د دوی انساني عزت او کرامت خوندي دی، ځکه انسان د الله ﷻ عزتمن مخلوق او د ځمکې پر مخ د ده خليفه دی. ټول انسانان یو واحد اصل ته رسېږي چې آدم او حوا علیهما السلام دي، خو هغه څه چې د دوی ترمنځ د غوره والي معیار دی هغه دیني ارزښتونه او د الله او رسول اطاعت او پیروي ده. د اسلام ستر پیغمبر ﷺ فرمایلي: **«إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صَوْرَتِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ»**^(۱) یعنې الله ستاسو څېرو او سرمايو ته نظر نه کوي، بلکې ستاسو زړونو او عملونو ته ګوري.

په دې ترتیب قرآن کریم د بشریت ټول اختلافات او توپيرونه یوې خوا ته پرېښي او انسانان یې د توحید او تقوی تر بیرخ لاندې راوستلي دي، ترڅو د یو بل په مرسته او کومک د الله ﷻ عبادت وکړي او د خپلولی او عصیت له ټولو ډولونو او جاهلانه دعوو او ناندريو څخه ځانو نه لیري وساتي. لکه څرنګه چې د اسلام پیغمبر ﷺ اعلان کړی: **«لَاكُم بَنُو آدَمَ، وَأَدَمُ خَلَقَ مِنْ تَرَابٍ. وَلَيَسْتَهِنَنَّ قَوْمٌ يَفْتَحِرُونَ بِآبَائِهِمْ، أَوْ لِيَكُونَ أَهْوَنَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنْ الْجَعْلَانِ»**^(۲) یعنې تاسو ټول د آدم اولاده یاست او آدم له خاوري پیدا شوی. باید هر قوم یا ډله په اصل او نسب له ویاړ څخه ځان وژغوري، پرته له هغه څخه د الله تعالی په دربار کې به له «جعلان»^(۳) څخه هم ټیټ او بی ارزښته وي.

۱- روایت مسلم.

۲- تہذیب سنن أبي داؤد ج ۱/۷۱۸.

۳- (جعلان) د جیم په زیر هغه وړه حشره ده چی د حیواناتو د خوښایو سره ژوند کوي او خوراکی یې د حیواناتو نجاست دی او هرکله چی خوشبویی ورته ورسیري مری.

د ایمان او اسلام نعمت

وروسته له دې چې قرآن مجید دا اصل اعلان او تثبیت کړ چې ټول انسانان یوې مېلې او اصل ته راگرځي او دغوره والي او بهتری- معیار د بنیادمانو په منځ کې تقوی او نیک عمل دی، بیا مبارکو آیتونو بیان کړی چې یوازې د ایمان کلمه کافي نه ده، بلکې باید قلبی تصدیق او د اسلام د اوامرو او نواهیو ظاهري اطاعت او عملي التزام ورسره ملگری وي، ترڅو الله ﷻ ته د منلو وړ وگرځي.

په نوي پیر کې په بانه چیانو کې داسې کسان وو چې په ژبه یې د ایمان دعوه کوله، خو زړونه یې په دنیا او دنيوي گټو مشغول وو، نو ځکه الله تعالی خپل پیغمبر ته امر وکړ هغوی ته ووايي چې یوازې په ژبه د ایمان په څرگندولو تاسو حقیقي مؤمنان نه گڼل کېږئ، ترڅو زما رسالت تصدیق نه کړئ او د الله او رسول ټولو اوامرو او نواهیو ته تسلیم نشئ؛ په دې توگه مبارکو آیتونو د ایمان حقیقت بیان کړی، فرمایي: **﴿أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾** یعنی حقیقي مومنان هغه کسان دي چې پر الله او د الله پر پیغمبر ایمان راوړي او په خپلو عقیدو کې هېڅ شک او شېبه ته لاره نه ورکوي او پر باطل باندې د حق د برلاسی په لار کې ځان او مال نه سپموي، همدا رښتیني مؤمنان دي.

مفسرین وايي: دغه مبارک آیت په دې دلالت کوي چې ایمان د اسلام په نسبت خاص دی. لکه څرنگه چې د جبریل په حدیث کې لومړی د اسلام پر بنسټه شوي بیا د ایمان او وروسته د احسان. یعنې له عام څخه خاص ته ارتقا شوي ده. نو ایمان او اسلام یو بل بشپړوونکي دي او یو پرته له بله کفایت نه کوي.

د یو روایت له مخې په نهم هجري کال چې (دعام الوفود) په نامه یاد شوی، د بنی اسد د قبایلو هیئت له خپلو زیاتو وگړو سره د پیغمبر ﷺ حضور ته راضي او خپل اسلام یې اعلان کړ. د احسان بارولو په قصد یې د الله پیغمبر ته څرگنده کړه چې موږ د خپلې قبیلې له ټولو وگړو سره پرته له جنگه اسلام راوړو، په داسې حال کې چې نورو قبایلو له تاسره جنگونه وکړل. دوی په دې کلمو سره غوښتل په پیغمبر ﷺ احسان بار کړي او په عین حال کې سوغاتونه او ډالی ترلاسه کړي. په دې وخت کې د الحجرات سورت آخرې مبارک آیتونه د دوی په هکله نازل شول او امر یې وکړ چې د اسلام راوړلو په دعوه پر پیغمبر ﷺ باندي احسان مه باروئ، بلکې که تاسو په خپله دعوا کې رښتیني یاست باید د پروردگار د احسان مننه وکړئ چې تاسو یې د ایمان او اسلام په نعمت مشرف وگرځولئ، مبارکو آیتونو د دوی پټ نیتونه ښکاره کړل او د اسلام د پیغمبر ﷺ په ژبه یې دوی ته ښوونه وکړه چې یوازې په ژبه د ایمان دعوه ونه کړي، بلکې دا ایمان په زیونو تصدیق کړي او د الله او د رسول د ټولو اوامرو او نواهیو په وړاندې تسلیم او څاره کېږدي، ترڅو ایمان یې د الله ﷻ په وړاندې د قبول وړ شي.

دا مبارک آیت یولوی اصل تثبیت او تأیدوی چي، ډېر وځو نه انسانان او حتی ځینې مؤمنان هم له هغه څخه غافل او بی پروا وی. په اصل کې لوی نعمت چي الله تعالی یې د ځمکې پر مخ په کوم بنده پیرزوی کوي، د ایمان نعمت دی چي له ټولو نعمتونو څخه غوره او لوړ دی. د ایمان نعمت چي هر کله د انسان په زړه کې ځای ونیسي، نوبل هیڅ شی به له هغه څخه لوړ او ارزښتناک نه وي. انسان د ایمان په نعمت سره په خپل اصل او مبدأ څیرېږي او له خپل پیدا کوونکي او پالونکي سره اړیکې پیدا کوي.

د لوست گټې او لارښوونې

- ❖ په دې لوست کې گټې او لارښوونې په لاندې ډول دي:
- ❖ د ټولو انسانانو پېداېښت یو واحد اصل (آدم عليه السلام) ته راکړځي.
- ❖ په نسب او نژاد ویاړ کول حرام دي.
- ❖ انساني توپيرونه د پېژندنې او له یو بل سره د مرستې لپاره دي، نه دا چي یو پر بل غوره والی رامنځته کړي.
- ❖ د انسانانو په منځ کې د غوره والي او عزت معیار تقوی ده.
- ❖ له عملي مخالفت سره په ژبه د ایمان څرگندونه اسلام ته د قبول وړ نه ده.
- ❖ ایمان د اسلام په پرتله خاص دی.
- ❖ د توکم، ژبې، سیمې او سمت پر بنسټ د انسانانو تر منځ توپیر کول حرام دي.

پوښتنې

۱. قرآن کریم د انسانانو د پېداېښت اصل څرنگه ویني؟ په قرآني آیت استدلال وکړئ.
۲. د انسانانو تر منځ توپیر او اختلاف او په قیلولو او ډولو د دوی ویش څه فایده لري؟
۳. د غوره والي او بهتری معیار د قرآن کریم له نظره څه شی دی؟ د قرآني آیت په رڼا کې یې واضح کړئ؟
۴. په نسب، توکم او ژبې ویاړ کول د اسلام له نظره څه حکم لري؟ په آیتونو او نبوي احادیثو یې واضح کړئ.
۵. کورني قیلي د خپل اسلام راوړلو احسان په پیغمبر ﷺ باندې بارولو او د قرآن ځواب دوی ته څه و؟
۶. د ایمان او اسلام تر منځ توپیر څه دی؟

د انساني مساوات اصل او د انسانانو تر منځ د غوره والي معیار په نظر کې ونیستئ او په دې هکله یوه مقاله ولیکئ.

د الله ﷻ د خاصو بندگانو صفتونه

قال الله تعالى: ﴿وَجَاءَ الرَّحْمَنُ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوًّا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ وَالَّذِينَ يَسِيرُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ﴿﴾ [الفرقان: ٦٣-٦٧]

د ځينو کلمو معناوي

هَوًّا:	په عزت او آرامتيا.
قَالُوا سَلَامًا:	روغه خبره او له گناه څخه منع کورنگي.
سُجَّدًا وَقِيَامًا:	سجده کورنگي، په تهجد لمانځه کې درېدونکي.
غَرَامًا:	پېوست او ملگري.
سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا:	بد اوناوړه استوگنځي.
لَمْ يُسْرِفُوا:	اسراف اوله حده تېرېدنه يې ونه کړه.
لَمْ يَقْتُرُوا:	تنگي يې ونه کړه، بخل يې ونه کړ.
قَوَامًا:	اعتدال د اسراف او بخل ترمنځ.

ژباړه

د رحمان ذات اصلي بندگان هغه دي چې پر ځمکه باندي آرام ځي او که جاهلان يې مخي ته راشي ، نو وايي تاسي ته سلام.

هغه کسان چې د خپل پروردگار په وړاندي په سجود او قيام شپي تېروي.

هغه کسان چې دعاگانې کوي چې اي زمونږ پروردگارا! مونږ د دوزخ له عذابه وساته! بېشکه دهغه عذاب راپسي کيدونکی دی.

هغه چې پر ناکاره استوگنځي او ځای دی.

هغه کسان چې کله لگښت کوي، نو نه بېخايه لگښت کوي اونه بېخلی کوي، بلکه دهغو لگښت د دغو دواړو سرحدونو په منځ کې په منځلاريتوب (ميانه روی) ولاړ وي.

د الله ﷻ د خاصو بندگانو صفتونه

کله چې پیغمبر ﷺ مشرکان د رحمان خدای عبادت ته راوبلل، نو هغوی په انکار او جاهلانته توګه پوښتنه وکړه، رحمان څوک دی؟ الله تعالیٰ په دې مبارکو آیتونو کې خپل خاص بندګان د «رحمان د بندګانو» په نامه وستایل او د دوی صفتونه یې وشمیرل، ترڅو د هغو په واسطه رحمان خدای ښه وپېژندل شي. په دې مبارکو آیتونو کې الله تعالیٰ مؤمنانو ته، چې دوی یې خپل ځان ته منسوب کړل، د ﴿بِحَادِّ الرَّحْمَنِ﴾ د عزت او غوره والي مقام وړانښه.

دې مبارکو آیتونو د سورت ترپایه د الله ﷻ خاص بندګان په اتو مبارکو صفتونو ستایلي دي. د الله ﷻ د دې خاصو بندګانو صفتونه د دوی له نفسونوسره، د دوی له پروردګار سره، له ټولني سره او د ټولني له پاکي او پرمختګ سره چې دوی په کې ژوند کوي تړاو لري. په دې ترتیب ټول هغه صفتونه چې مبارکو آیتونو د رحمن ذات د خاصو بندګانو لپاره بیان کړي دي په څلورو محورونو کې خلاصه شوي دي.

ددې صفتونو یوه برخه په دیني او ایماني کمالاتو پورې اړه لري چې مؤمنان په دې کمالاتو ستایل شوي او په ﴿الَّذِينَ يَمِينُونَ عَلَى الْأَرْضِ هُونَ﴾ مبارک آیت کې لیدل کېږي. دویمه برخه د مشرکانو او فاسقانو ناوره او د ګمراهي، صفتونه رابښي چې مؤمنان باید له هغو څخه ځان وژغوري او دا صفتونه په ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ...﴾ اویوه نورو وروستیو آیتونو کې لیدل کېږي.

ددې صفتونو یوه بله برخه د اسلام له لارښوونو څخه عبارت ده چې رښتيني مؤمنان باید په هغو عمل وکړي او لازم یې وګڼي چې هغه: ﴿وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا﴾ او ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا﴾ او د سورت نور آیتونو دي.

د دې غوره او نیکو صفتونو بله برخه د ژوند د حالت سمون او ښه کول دي چې مؤمنان یې د الله ﷻ له درباره غواړي، ترڅو الله ﷻ یې ورپیرزو کړي چې دا مبارک آیتونه ﴿وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا...﴾ ﴿الْمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ یې رانغاړي.

له خلكو سره ښه چال چلند

د رحمان ذات د خاصو بندگانو له صفتونو څخه دا دي چې كله د ځمكې پر مخ روان وي، نو په خاكساري او تواضع سره ځي ﴿الذيين يمشون على الأرض هوناً﴾. هدف دا چې د متكبرو، مغرورو، بدكارو او مفسدينو په څېر په لاره نه درومي، بلكې په آرام، عزت او تواضع كړځي، هوا په لاره تلل د انسان شخصيت څرگندوي. لكه چې الله تعالى په قرآن كريم كې فرمايي: ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا﴾ [الإسراء: ٣٧] يعني: د ځمكې پر مخ په ناز، وياړ او نخرو مه ځه! يقيناً ته نه په خپل قدم ځمكه شلولې شي او نه به لوړوالي كې غرونو ته رسيدای شي. البته پر لارې له دروند تگ څخه دا مطلب نه دی چې سړی د عجز او كمزورۍ او يا د تظاهر په ډول پر لاره لاړ شي، پېغمبر ﷺ چې كله پر لاره تللو داسې به معلومه چې ځمكه يې تړېښو لاندې كښ كېږي. همدارنگه عمر بن خطاب ؓ يو ځوان وليد چې ډېر نرم او په مات زړه پر لاره روان دی، نو له هغه څخه يې پوښتنه وكړه: په تاڅه شوي دي؟ ايا ناروغ يې؟ ځوان وويل نه، نو دغه وخت حضرت عمر (رض) هغه ځوان پر دُره ووايه او ده ته يې امر وكړ چې پر لاره ښه تگړه او جگ و لاړ شي ^(١). اسلام د عزت او قوت دين دی او عزت او قوت له تكبر سره توپير لري، لكه څرنگه چې په غرور او تكبر پر لاره تلل حرام او ناوړه كار دی په همدې توگه په كمزورۍ، ستومانۍ او تظاهر تگ هم د اسلام له نظره بد او د منلو وړ نه دی.

همدارنگه دا د رحمان ذات بندگان چې كله په خپلو معاملو كې له ناپوهو او جاهلانو سره مخامخ كېږي له هغوي سره په بالمثل چال چلند معامله نه كوي او بلۍ ته په بلۍ ځواب نه ور كوي، بلكې د سلام په ويلو او حكيمانه خبرو د دورۍ له شرخه ځان په امن كې ساتي، البته نه د بيوسي او ويرې له امله، بلكې له دې امله چې وخت ضايع نشي او هسې په بې گټې كار بوخت نشي، نو د داسې خلكو په خبرو دې سترگې پټې او غوږونه كانه كړي.

فعاليت

پر لارې د تكبر او غرور او يا تظاهر له مخې تگ په اړه په خپلو كې خبرې اترې وكړئ او له خپل چاپيريال، ماحول او ټولني څخه څو نمونې وړاندې كړئ.

١- التفسير الوسيط للططاوى، تفسير آيت ١٣ سوره الفرقان.

د رحمان پروردگار عبادت

هغه څه چې وويل شول د الله تعالی د خاصو بندگانو صفتونه او په ورځنیو چارو کې د خلکو سره د هغوی د چلن په اړه وو، خو د شېبې له خوا د الله ﷻ په دربار کې د دوی دنده د خپل پروردگار عبادت، دعا او هغه ذات ته زاری دی: ﴿وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا﴾ د رحمان خدای خاص بندگان هغه کسان دي چې د شېبې څه برخه د سجود او قیام په حال کې د خپل پالونکي په حضور کې تېروي، ځکه شېبه د خشوع بڼه وخت او بنده په کې له ریا څخه خوندي وي. بیا مبارک آیت د رحمان «الله» د خاصو بندگانو له دعاگانو څخه یوه گوښه بیانوي او فرمایي: ﴿وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ رِيبًا اصْرَفَ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ﴾ پروردگاره د جهنم له عذاب څخه مو وساته چې سخت هلاکونکي او دردونکي عذاب دی. دا خشوع، زاری او ویره د الله ﷻ د رښتینو بندگانو د ژور ایمان او تصدیق ثمره ده.

په انفاق کې اعتدال او میانه روي

د رحمان خدای د خاصو بندگانو بل صفت، اعتدال او میانه روي ده چې له اسراف او بخل دواړو څخه پرهیز کوي او په منځنۍ لاره درومي: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا﴾. ځکه چې اسراف او بخل دواړه ناوړه خوښونه دي او دواړه خوښونه د وگړو او ټولني د فساد لامل گرځي. اسراف د افرادو او ټولني د نفسونو او مالونو فاسدوونکي دی. همدا راز بخل او سختي د ټولني د آبادۍ او سوکالي په لاره کې له مال څخه د گټې د نه اخیستلو لامل گرځي چې په دې توگه دواړه ناوړه صفتونه دي او په ټولنه کې د زیان او ستونزو د رامنځته کېدو لامل گرځي. په مال لگولو کې اعتدال او میانه روي د هوشیارانو له ځانگړتیاوو او د ایمان له صفتونو څخه شمېرل کېږي، چې ټولني ته نیکمرغي، سوکالي او آرامي راولي.

دا یوه برخه د رحمان خدای د خاصو بندگانو صفتونه دي چې قرآن کریم په پورتنیو مبارکو آیتونو او د دی سورت په وروستیو آیتونو کې ذکر کړي دي او د همدې نېکو صفتونو په خاطر قرآن کریم د الله ﷻ خاصو بندگانو ته د جنت د ډېرو لوړو درجو او تل پاتې نعمتونو زبیری ورکوي.

د لوست گټې او لارښوونې

په دې لوست کې گټې او لارښوونې په لاندې ډول دي:

- ❖ د رحمان خدای د خاصو بندگانو د صفتونو بیان چې د دوی د صفتونو د پیژندني په وسیله د رحمان پروردگار پیژندنه لازياته حاصلیږي.
- ❖ په تگ کې د وقار، اطمینان او آرامۍ فضیلت.
- ❖ په نیکۍ سره د بدۍ د ځواب ورکولو فضیلت.
- ❖ په عبادت سره د شېي په وینه تېرولو او د دوزخ له اوره د ویري فضیلت.
- ❖ د الله ﷻ په لاره کې په اعتدال اومیانه روی سره د مال لگولو فضیلت او د اسراف او بخل دواړو ناوړو خوږونو څخه ځان ساتل.

۱- دلاندې کلمو او لغاتو معناوې څرگندي کړئ:

(هُوَئَا - قَالُوا سَلَامًا - غَرَامًا - سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا - أَمْ يُسْرَفُوا - قَرَامًا)

۱. د لوست د آیتونو د نزول سبب او مناسبت شرحه کړئ؟

۲. چې په آیت کې د بندگانو نسبت رحمان ذات ته شوی، څه مفهوم افاده کوی؟

۳. په مبارک آیت کې په وقار او آرامۍ سره له تگ څخه مطلب څه دی؟ واضح یې کړئ.

۴. په ورځ او شپه کې د الله ﷻ د خاصو بندگانو صفت د مبارک آیت په رڼا کې شرحه کړئ.

۵. د الله ﷻ د خاصو بندگانو صفت په صلقه او نفعه کې څرنگه دی وضاحت ورکړئ.

د (الفرقان) سورت د وروستیو آیتونو په رڼا کې د الله ﷻ د خاصو بندگانو د صفتونو او اعمالو د نتیجې په هکله یوه مقاله ولیکئ.

د ټولني په تهذيب كې د مؤمنانو ونډه

قال الله تعالى: ﴿أَقُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾ وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُجُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا الْبِئْرَاتِهُنَّ أَوْ آبَاءَهُنَّ أَوْ أَبْنَاءَهُنَّ أَوْ إِخْوَانَهُنَّ أَوْ بُنَيَّ إِخْوَانَهُنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ الْوَالِدَاتِ الْوَالِيَّ الْأَرْبَابَ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الْوَلَدَ الْأَقْرَبَ أَوْ مَا يَشَاءُونَ اللَّهُ جَمِيعًا يَا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٠-٣١﴾

د ځينو کلمو معناوي

يَغُضُّونَ: ټټي کړي، خان وساتي.
 دُجُوبَهُنَّ: ډبره پاکه کړنلاره ده دوی ته.
 وَلَا يُبْدِينَ: نه دي ښکاره کوي.
 زِينَتَهُنَّ: خپل ښايست.
 بِخُمُرِهِنَّ: خمر د خمار جمع ده، هغې سترگې ته ويل کيږي چې ښځې پرې خپل سر او گريوان ټټوي (پورني).
 جُجُوبُهُنَّ: جيوب د جيب جمع ده، جيب گريوان ته ويل کيږي.
 ذُيُوفَهُ

ای پيغمبر! مؤمنانو ته ووايه چې خپلې سترگې ټټي او د شرم ځايونه پټ وساتي. دا د هغوی لپاره ډبره پاکه کړنلاره ده. هغوی چې څه کوي ﷻ پرې خبريږي.
 مؤمنو ښځو ته ووايه چې خپلې سترگې ټټي وساتي او د خپلو شرم ځايونو ساتنه دي وکړي او خپل ښايست او سينگار (دزينت ځايونه) دي نه ښکاره کوي، مگر هغه، چې په خپله څرگند شي او په خپلو گريوانونو دي خپل پورني واچوي، هغوی دي خپل زينت او سينگار نه ښکاره کوي، مگر خپلو ميرونو، پلرونو، د ميرونو پلرونو، خپلو زامنو، د ميرونو زامنو (نيزيانو)، ورونيو، ورورونو، خوريونو، مؤمنو ښځو، خپلو مريانو، خپلو هغو ترلاس لاندې نارينه وو ته، چې ښځو

ته حاجت ونه لري او هغه ماشومانو ته چې لا تراوسه پوري د ښځو له پټو خبرو سره اشنا شوي نه دي او هغوی دي په ځمکه باندي په زوره په داسې شان تگ نه کوي، چې دهغوی د پټ کړي سينگار خلکو ته معلومات وشي. ای مؤمنانو! ناسې ټول په گډه الله ﷻ ته توبه وباسئ ښايي چې درېه برخه شي.

تفسیر

نامحرمو ته له کتلو څخه ډډه کول

د النور مبارک سورت له اخلاقي بې لاريو او ټولنيزو مفاسدو څخه د فرد، کورنۍ او ټولني د ژغورنې په موخه ډېر احکام لري. الله ﷻ د النور سورت په لومړيو آيتونو کې زنا حرامه کړخولي او د زنا مرتکب ته يې درنه جزا ټاکلې ده. په دې مبارکو آيتونو کې الله تعالی د وقايعي درملو په توگه سپړو او ښځو ته د سترگو په ټيټولو او نامحرمو ته په نه کتلو امر کړی دی چې د گناهونو کندي ته له لوبدلو څخه خوندي شي. اسلامي ټولنه له اخلاقي مفاسدو وژغورل شي او د تهذيب او پرمختگ په لاره گامونه واخلي.

لکه چې پوهيرو انسانان گڼ حواس لري، چې د دې حواسو په وسيله مختلف شيان درک کوي؛ مثلاً په غوړونو اوري، په پوزه شيان بوږي، په ژبه خبرې کوي او مزه څکي او... خو تر ټولو مهم حس چې انسان جنسي خواهشاتو او غرايزو ته ورکاږي، هغه د باصري او ليدلو حس دی. له همدې امله الله پاک د وقايعي درمل په توگه سپړي او ښځې مخاطب کړي، نارينه مؤمنانو ته يې د سترگو اچولو او مؤمنو ښځو ته يې د نه کتلو او د خپل ښايست د نه څرگندولو امر کړی دی.

په مبارک آيت کې د سترگو په ښکته اچولو او د اندامونو د ساتلو په منځ کې جمع راغلي ده، ځکه کتل د فحشا يا زنا لامل کېږي، نو ځکه الله تعالی خپل پېغمبر ته امر وکړ مونانو ته ووايي، چې پرديو ښځو ته ونه گوري او همدارنگه خپل اندامونه په حرامو کې له واقع کيدو څخه وساتي. دا د ايمان د کمال دليل دی او د زړونو او نفوسو د پاکۍ او د دنيا او آخرت د کاميای او ښکمرغۍ سبب دی.

بيا الله تعالی خپل پېغمبر ته امر کړی مؤمنو ښځو ته ووايي، چې دوی هم پرديو سپړو ته ونه گوري او خپل ښايست ښکاره نه کړي، مگر هغه څه چې عادتاً له نا چارۍ ښکاره کېږي. مفسرين وايي: که څه هم ښځې په غالبه توگه مؤمنانو ته په امر کې شاملې دي، خو بيا هم د ټينگار لپاره ښځې جلا مخاطبې شوي دي چې سترگې ښکته واچوي او خپل اندامونه پټ کړي. بيا مبارک آيت مؤمنو او مسلمانو ښځو ته امر کړی چې خپل سر ونه، غاړې او سينې په خپلو جامو پټې کړي، ترڅو پرديو سپړو ته ښکاره نشي او د دوی د زينت او ښايست ځايونو ته ونه

گوري. علماوو ويلي دي: د جاهليت په زمانه كې بېخو خپل خاډرونه د سر (تندي) له خوا شا ته اچول، چې په دې توگه به يې غاړې او غاړې كې بېكارېدې، نو ځكه الله تعالى مؤمنې بېخې له دې طريقې څخه منع كړې. البته له زينت څخه په مبارك آيت كې هغه زينت مراد دى، چې بايد بېت وساتل شي، لكه وينبته، مېې او پناهې.

فعاليت

زده كوونكي دې د ښوونكي په لارښوونه په خپل چاپيريال كې د سترگو ښكته نه اچولو څو نمونې تر بحث لاندې ونيسي او منفي اړخونه دې څرگند كړي.

د بېخو د زينت ليدنه كومو كسانو ته جواز لري؟

مؤمنو بېخو ته روا نه ده چې خپل پوښلى زينت خلكو ته ښكاره كړي، مگر هغه كسانو ته چې مبارك آيت استثنا كړي دي او هغه دولس ډلې دي. لومړي كسان چې د مؤمنو بېخو د زينت ليدل يې ورته روا كړي، مېړونه دي. مېړونو ته د بېخو هر ډول زينت ليدل روا دي، بلكې د مؤمنو بېخو زينت اصلا د مېړونو لپاره دى، نو د مېړونو لپاره د خپلو بېخو زينت او عورت ليدنه كوم ممانعت نه لري. همدارنگه مؤمنې بېخې د خپل عزت او وقار په رعايتولو كولاى شي خپل زينت پرته له مېړونو څخه خپلو پلرونو، خسرو، زامنو، بن زيمو، وروڼو، وربرونو او خورونو ته ښكاره كړي. البته دا ذكر شوي اووه ډوله خلك له مېړه څخه وروسته هغه محارم دي چې مؤمنه بېخه ورسره نكاح نشي كولاى او مؤمنې بېخې د ناچارۍ له وجې له دوى سره مجلسونه او ناسته پاسته لري او عاداتا له فتنې څخه خوندي وي. بيا كاكا گان، ماماگان او رضاعي محارم هم له دوى سره په حكم كې يو ځاى كيږي. همدارنگه مؤمنې بېخې كولاى شي خپل زينت مسلمانو بېخو او وينځو ته ښكاره كړي. همدارنگه هغو سړو ته يې هم ښكاره كولاى شي چې د كورنۍ اتباع دي او د يوډاټوب يا نورو عواملو له وجې بېخو ته رخصت نه لري او دوى په خدمت مشغول دي يا هغه ماشومان چې د بېخو په عورتونو او محارمو خبر نه دي. هغو ته هم خپل زينت او بڼايست ښكاره كولى شي. دا دولس ډوله خلك مجاز دي، ځكه د فتنې احتمال پكې نشته، نو كه دوى د بېخو پوښلى زينت لكه سر، غاړې، پناهې او مقو ته وگوري، باك نه لري.

د زينت ښكاره كوونكو حر كونو ممانعت

وروستى مبارك آيت مؤمنې او مسلماني بېخې له هغو حر كونو څخه، چې پوښلى زينت ښكاره كوي، منع كړي دي. دوى ته يې امر كړى چې له كور څخه د وتلو په وخت كې خپل

عزت، وقار، اسلامي آداب او اخلاق رعایت کړي، ترڅو د نورو نظر ځانته را جلب نه کړي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمائي: ﴿وَلَا يَصْرَبْنَ بِأَبْزَاهِمَ لِبَعَالَمٍ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِمْ﴾ يعنې پښه دې داسې په ځمکه نه وهي، چې د پښو پټ زيورات يې معلوم شي. د دې مبارک آيت مراد دا دی، چې مؤمنه ښځه بايد پر لارې د تګ په وخت کې داسې حرکت يا عمل ونه کړي چې د نورو د پام را اړولو او د جنسي او شهواني غريزو د تحريک سبب شي، لکه پر لاره د ځان ښودنې تګ يا دصطرو استعمال، چې د نورو پام خپل لوري ته راواړوي او يا نور داسې حالتونه چې د خلکو د جنسي غريزو د تحريک سبب ګرځي.

مبارک آيت په پای کې ټول مؤمنان خدای ته رجوع او توبې ته رابللي او امر ورته کوي: ﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ يعنې: اې مؤمنو او مسلمانو سړيو او ښځو پر تاسې لازم دي چې ټول الله ته توبه وباسئ، ترڅو کامياب شئ.

په دې مبارکو آيتونو کې چې د حجاب او وقار ساتلو په اړه کومې خبرې يادې شوي، دا هغه وقايعي ګامونه دي، چې مسلمانانۀ ټولنه له اخلاقي بې لارۍ څخه ژغوري. د شرعي له نظره ښځه او سړی دواړه مکلف دي چې د حيا او وقار مخالفو کارونو څخه ډډه وکړي. همدا راز سړي هم حق نه لري چې په ناسمو جامو کې د خلکو په منځ کې ښکاره شي، خو څرنګه چې حکيم خدای په ښځه کې زياته ښکلا او جاذبه پيدا کړې، چې د مخالف جنس يعنې سړو پام زيات ځان ته را اړوي، ځکه د ستر او پردې په اړه د ښځو مسؤليت زيات دی او الله پاک په دې آيتونو کې پر ښځو پرده کول فرض کړي دي.

اسلام د فطرت د دين په توګه د ځينو منحرف ادیانو په څېر د انسان جنسي غريزه وژلې نه ده او نه انسان ته په رهبانيت امر کوي، له همدې امله يې خلک واده کولو ته هڅولي او يوازې واده يې د جنسي غريزې د اشباع کولو او د انساني نسل د بقا وسيله بللې ده. هغه خلک چې له اخلاقو، حيا او پاکۍ څخه په خالي ټولنو کې د جنسي او روحي ناروغتياوو او اخلاقي بې لاريو د خپرېدو څخه خبر دي، ښه پوهيږي چې د حجاب په فرضيت کې د ټولني لپاره څومره ستړې ګټې نغښتي دي.

فعاليت

زده کوونکي دې د يوې مسلماني ښځې د لباس اغوستلو او پر لاره تاللو د مسؤليت په هکله بحث او څېړنه وکړي او د هغه منفي اغيزې دې په خپلو کتابچو کې وليکي.

کټي او لارښوونې

دغه آيتونه د بر احکام، آداب او لارښوونې لري، خو ځينې يې دا دي:

❖ د سترگو د نظر ښکته والی او له هر ډول حرامو څخه د انسا امو نوساتنه، ځکه اسلام د بيوي پاکي او شريفې ټولني د رامنځ ته کيدو بلنه ورکړی ده او د انسان ټول ضري مسؤل گڼي: ﴿ان السمع والبصر والفؤاد كل اولئك كان عينه مستورا﴾.

❖ مؤمني ښځې ته روا نه دي چې خپل زينت پرديو ته ښکاره کړي مگر هغه چې ښکاره وي لکه مخ، لاسونه او جامې.

❖ د هغې ډلې محارمو بيان، چې مؤمنه ښځه کولای شي خپل زينت ورته خرگند کړي.

❖ د مسلمانو ښځو د ښايست ښکاره کولو جواز د کورنۍ يوډاگانو، کم عقلو ساده گگانو او

وړو هلکانو ته چې د زينت او عورت د تشخيص مرحلې ته نه وي رسيدلي. د سينگار ښکاره کولو په قصد پر ځمکه د پښو وهلو حرمت.

❖ د دنيا او آخرت د کاميابۍ لپاره د توبې او د الله ﷻ دربار ته د رجوع واجبوالی.

۱. لاندې کلمې معنا کړئ:

(يُضْمَرًا - أَرْكَى لَهْمًا - وَلَا يُبْدِينَ - بِخُمْرِهِنَّ - جُيُوبِهِنَّ):

۱. د الله ﷻ د دې امر حکمت څه شی دی، مؤمنو سړيو او ښځو ته يې امر کړی چې خپل نظر

او سترگې ښکته واچوي؟

۲. په قرآني خطاب کې مؤمن سړي او مؤمني ښځې د کومو کارونو په سرته رسولو مامور شوي دي؟

۳. پرديو خلکو ته د ښځو د زينت له خرگندولو څخه مراد څه شی دی؟

۴. مبارک آيت کوم کسان د مؤمنو ښځو د زينت له ليدلو څخه استثنا کړي دي؟

۵. کومو هلکانو ته جواز شته چې د مؤمنو ښځو پوښلي زينت ته نظر وکړي؟

۶. د دې مبارک آيت ﴿وَلَا يُضْمِرْنَ بَأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ﴾ مقصد څه دی؟ له

مثال سره يې خرگند کړئ؟

مؤمنو او مسلمانو سړيو او ښځو د کتلو د آدابو او د ټولني پر اخلاقو او تهذيب د هغې د اغيزو په اړه يوه مقاله وليکئ.

په اسلام کې د معيوبو او فقيرو مؤمنانو مرتبه

قال الله تعالى: **لَا عَيْسَ وَتَوَكَّلْ** **﴿۱﴾** أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى **﴿۲﴾** وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى **﴿۳﴾** أَوْ يَسْتَكْفِرُ **﴿۴﴾** فَتَنْفَعَهُ اللَّهُ كِرَى **﴿۵﴾** أَمَا مَنْ اسْتَعْتَى **﴿۶﴾** فَأَنْتَ لَهُ كَصَلَاتِي **﴿۷﴾** وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّى **﴿۸﴾** وَأَمَا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى **﴿۹﴾** وَهُوَ يَخْشَى **﴿۱۰﴾** فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى **﴿۱۱﴾** كَلَّا أَيُّهَا تُذَكِّرَةٌ **﴿۱۲﴾** فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ **﴿۱۳﴾** فِي صُحُفٍ مُكَرَّمَةٍ **﴿۱۴﴾** مَرْفُوعَةٍ مُطَهَّرَةٍ **﴿۱۵﴾** بِأَيْدِي سَفَرَةٍ **﴿۱۶﴾** كِرَامٍ بَرَرَةٍ **﴿۱۷﴾** [عبس: ۱-۱۶]

د ځينو کلمو معناوي

تندی بې تربو کې.	عَيْسٍ:
مخ بې وګرځاوه.	تَوَكَّلْ:
له ګناهونو پاک شي.	يَزَّكَّى:
پنډ واخلي. نصيحت واورې.	يُدْرِي:
بې پروا شو، له ايمان، دين او علم څخه بې مخ وګرځاوه.	اسْتَعْتَى:
توجه کوي.	تَصَلَاتِي:
په بل څه مشغولېږي.	تَلَهَّى:
داسې نه ده، بيا دې کار ته مه را ګرځه.	كَلَّا:

ژباړه

تندی بې تربو او مخ بې وګرځاوه، په دې خبره چې هغه ږوند ورتنه راغی. ته څه خبرې، کېدای شي چې هغه پاک شي، يا نصيحت ته څیر شي او نصيحت هغه ته ګټه ورسوي. مګر کوم سړي چې بې پروايي غوره کړه. دهغه لوري ته خو تا پاملرنه وکړه. په داسې حال کې چې که هغه پاک نشي، نو پر تا بې څه ضمانت دی؟ او څوک چې په خپله تاته په منډه راغی او هغه ویرېده. له هغه سره تا بې پروايي وکړه. هېڅکله نه، دا خو يو نصيحت دی. د چا زړه چې خواړي هغه دي ومني، دا په داسې صحیفو کې نغښتی دی چې مبارکې دي. لږه مرتبه لرونکې دي، پاکې دي. د عزتمندو پر بنسټ په لاسونو کې دي. د غوره او نیکو لیکونکو.

د نازلېدلو سبب

مفسرينو د مبارکو آيتونو د نزول په هکله څه روايتونه نقل کړي چې لنډيز يې په لاندې ډول دی: يوه ورځ رسول الله ﷺ د قریشو له يوې ډلې مشرانو، لکه عبته بن ربیع، ابو جهل، عباس بن عبد المطلب، ابي بن خلف، شيبه بن ربیع او وليد بن مغیره سره ناست و او دوی يې اسلام ته رابل او د اسلام د مقدس دين لارښوونې يې دوی ته شرحه کولې. په دې وخت کې عبدالله بن ام مکتوم چې يو نابينا(ړوند) شخص و او د اسلام د پیغمبر ﷺ د مجلس په حالت نه پوهېده، مجلس ته راغی او ويي ويل: ای د الله رسوله له هغه څه چې الله درښودلې ماته يې ونښه او ماته تعليم راکړه. عبدالله بن ام مکتوم خپله غوښتنه خو، څو ځله تکرار کړه. رسول الله ﷺ ورڅخه مخ واړاوه او د قریشو د مشرانو په دعوت او بلنه مشغول و او د دې نابينا صحابي خبرو ته يې پاملرنه ونه کړه. په دې وخت کې مبارک آيتونه نازل شول او الله تعالی خپل پیغمبر د ملائمتیا مورد وگرځاوه.

عبدالله ابن ام مکتوم څوک و؟

اصلي نوم يې عمرو بن قيس او ام مکتوم يې کينه او لقب و، مور يې عاتکه بنت عبدالله مخزومي وه. عبدالله ابن ام مکتوم د رسول الله ﷺ د مېرمنې بي بي خديجې بنت خويلد د ماما زوی و.

هغه له لومړنيو مهاجرو څخه دی. عبدالله ابن ام مکتوم او بلال د رسول الله ﷺ له مؤذنانو څخه وو. رسول الله ﷺ ته ډېر گران و او ديارلس ځله يې په مدينه منوره کې د خپل ځان خليفه ټاکلی دی. دا جليل القدر صحابي، سره له دې چې ډوند و، په فزراگانو کې يې برخه اخيستي ده. روايت شوی چې دی د عمر بن الخطاب ؓ په خلافت کې د قاديسي په جنگ کې د مائین د فتحي په مهال د شهادت لوړې درجې ته ورسيد.

تفسير

اسماني او ځمکني معيارونه

د العيس سورت په لومړيو مبارکو آيتونو کې الله تعالی د يوې شخصي پېښې په بڼه يوه لويه لارښوونه، يو مهم اصل او مبدأ بيان کړې چې دا اصل په خپل ذات کې نه يوازې د اسلام حقيقت، بلکې د اسلام يوه لويه معجزه رانښيي. يوه داسې معجزه چې انسانان په ديني اسماني معيارونو او ارزښتونو ارزول کېږي، نه په ځمکنيو بشري تلو او معيارونو. داسې حقيقت چې الله تعالی حتی خپل غوره کړای شوی محبوب او دوست د دې حقيقت په هکله تر ملائمتيا لاندې

و ښو او د ده ستر شخصیت ته ښي لارښوونه وکړه. دا الهی حقیقت یوازې د تقوی په اساس د انسانانو د ارزولو او تلو معیار دی چې له ځمکینو او انساني ارزولو سره بشپړ توپیر لري **﴿ان اکر مکم عبد الله اتقاکم﴾**.

په اسلام کې د فقيرانو او ښوولانو مرتبه

د سورت په پیل کې د حکایت په ژبه او په غایبه صیغه د موضح مطرح کول په دې دلالت کوي چې الله تعالی په خپل رسول باندې مهرباني، لطف او مرحمت درلود، نودی یې مخاطب نه کړ، لکه څرنگه چې د عبد الله ابن ام مکتوم ذکر د **﴿الاعمی﴾** په صیغه د ده د شان د کمې لپاره نه دی بلکه د ده د پېژندنې او همدارنگه د ده د معذور گڼلو لپاره دی چې د رسول الله ﷺ حالت او مشغولتیا یې نه وه درک کړې. کله چې دا ږوند صحابي د رسول الله ﷺ حضور ته راغی او په تکرار یې له ده څخه د لارښوونې غوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ په تریو تندي له ده څخه مخ واړاوه او د قریشو د مشرانو په بلنه مشغول شو، نو په دې توگه د الله تعالی د ملامتیا مورد وگرځید، چې نه ښايي د بیوزلی او فقر او یا د نه لیدو په خاطر له ده څخه مخ وگرځول شي. ځکه هغه په پاک او ویش زړه د علم او پوهې په لټه کې و، ترڅو خپل نفس پاک کړي.

خو دوی (د قریشو سرداران) چې د ایمان او ښوي لارښوونو څخه ښي پروایي کوي ته دوی ته پاملرنه کوي او د دوی د هدایت لپاره زیار باسي. حال دا چې په کفر او گمراهی کې پاتې کېدل د همدوی په ضرر دی او نه پرې مسؤول نه یې. ستا دنده یوازې رسول (بلاغ) دی او د دوی ستنېدنه او حساب پرموز دی او هدایت یې د الله ﷻ په لاس کې دی: **﴿قال تعالی: لا تهدي من اجمیت ولكن الله يهدي من یشاء﴾**. [القصص: ۵۶] ترجمه: «ای پیغمبر! ته چې چاته وخواړې او خوښ دي؟ وي هغه ته هدایت نشي ورکولای، مگر الله چې چاته وخواړې هدایت کوي.»

بیا وروسته د آیتونو د صتاب او ملامتیا لهجه سخته شوې او پیغمبر ﷺ ته یې داسې خطاب کړی: خو هغه کس چې له ږوندوالي او ستونزو سره سره په اخلاص، محبت او د الله ﷻ له ویرې ستا لوري ته په منډه راځي، ترڅو علم او پوهه حاصله کړي او خپل دین کامل کړي، ته له هغه څخه مخ اړوي او خپله ټوله پاملرنه د قریشو مشرانو ته را اړوي چې ایمان راوړي. ای زما گرانه استازیه! داسې کار وړ او مناسب نه دی؛ بلکه دا قرآني آیتونه د پند او عبرت لپاره

دي، چي هر څو ګ و غواړي پند تري اخلي. الهي آيتونه په عزمننو صحيفو کې ليکل شوي دي چې د ا صحيفې ډبرې باکې او لوړې مرتبې لري او د مقربو عالي رتبه برښتو په لاسونو کې دي، چې د درناوي څخه برخمنې او د هر معترض او ناشکره له ضرر څخه خوندي دي.

د فضيلت او غوره والي معيار

مبارک آيتونو د انسانانو ترمنځ د بهترۍ او غوره والي معيار ايمان او تقوى ګڼلې، سره له دې چې رسول الله ﷺ اسلام ته د قرشو د مشرانو د بڼې له امله، چې هغه مهال د دعوت د لارې خنډ وو، د عبد الله بن ام مکتوم پرښتو ته پاملرنه ونه کړه، په دې هيله چې د قرشو مشران د اسلام دين ته را وګرځي. بيا هم الله تعالى خپل رسول د عتاب مورد ګرځوي چې د خدای په وړاندې مقبول ارزښتونه دين، ايمان او تقوى ده، نه هغه مادي ارزښتونه چې د انسانانو په وړاندې پيژندل شوي دي.

له همدې امله د اسلام خورښتمن ﷺ د دې آيتونو له نازلېدو وروسته هميشه د عبد الله بن ام مکتوم عزت او درناوى کاوه او هر کله به چې له هغه سره مخامخ کېده خپل ځادر به يې ده ته د کيناستو لپاره غوراوه او فرمايل به يې: "مرحبا بين عابدين فيه ربي"

يعني: ښه راغلاست هغه چاته چې د هغه په سبب الله تعالى زه ملامت کړى ېم. په دې توګه د الله پيغمبر ټول دينوي معيارونه يو په بل پسې له منځه يوړل او د ژوند په ټولو چارو کې يې فضيلت او تقوى دغوره والي معيار وګرځاوه. په داسې توګه چې له هجرت څخه وروسته يې د مسلمانانو ترمنځ "مواخات" يعنې وروګلوي قايمه کړه او خپل تره، حضرت حمزه بن عبدالمطلب او خپل آزاد شوى غلام، زيدبن حارثه يې وروڼه وګرځول. لکه څرنگه چې يې د خالدبن رواحه څخمې او حبشي بلال ترمنځ وروړګلوي قايمه کړه. زيد بن حارثه آزاد شوى غلام يې د "مؤته" په جنگ کې په داسې حال کې د درې زيز لښکر قوماندان وټاکه چې د خالدبن وليد په شمول د مهاجرينو او انصارو يو زيات شمير مشران د ده تر قيادت لاندې وو. په دې جنگ کې زيد بن حارثه د اميره توګه وټاکل شو. بيا د ده له شهادت څخه وروسته جعفر بن ابى طالب او بيا عبد الله بن رواحه انصارى په ترتيب سره د لښکر قومانداني په غاړه واخيسته. همدارنگه د اسلام خورښتمن ﷺ د ژوند په وروستيو ورځو کې اسامه د زيد بن حارثه اتلس کلن ځوان زوى رضی الله عنهما له روميانو سره په جنگ کې د اسلام د لښکر قوماندان وټاکه او لوى لوى شخصيتونه لکه ابوبکر صديق، عمر فاروق، سعد بن ابى وقاص

او داسې نورو په دې لښکر کې حضور درلود. همدارنگه د اسلام پيغمبر ﷺ د سلمان فارسي په هکله اعلان و کړ: "سلمان منا أهل البيت" يعنې سلمان زما د اهل بيت څخه دی. دا او لسگونې نورې واقعي د مسلمانانو د برابري او د ايمان او تقوی له مخې د ارزښت او غوره والي نمونې دي، چې د اسلام پيغمبر او راشدو خلفاوو او اصحابو کرامو پلي کړي دي.

د لوست گټې او لارښوونې

- ❖ د فضيلت او غوره والي اساس او معيار ايمان او تقوی ده.
- ❖ په دې آيتونو کې د پروردگار په نزد د نبي کریم ﷺ مقام او مرتبه بيان شوي ده او الله تعالی په خپل غوره شوي رسول د غايب په صيغه ملائتا ويلي ده.
- ❖ د نبرت د عالي ادب بيان، له دې واقعي وروسته به چې کله عبد الله بن ام مکتوم د رسول الله ﷺ حضور ته شريف راوړ، هغه به ورته ځای چمتو کاوه او خپل مبارک ځادر به يې د هغه د کيناستلو لپاره غوړولو او د هغه درناوی به يې کاوه.

❖ پيغمبر ﷺ د الهی وحی د تبليغ امين و. ام المومنين عايشې رضی الله عنها فرمايلي دي: که چېرې د الله رسول له وحی څخه څه پټولی، نو پر ځان به يې الهی ملائتا د العيس په سورت کې پټه کړې وای.

۱. د لاندې کلمو معنا واضحه کړئ:
 - (حَسَّ - تَوَلَّى - يَزُكِّي - يَدَّكُرُ - اسْتَعْفَى - تَصَدَّى - تَأَهَّى)
۲. د العيس سورت د لومړنيو آيتونو د نزول لامل په لنډه توگه واضح کړئ.
۳. عبدالله بن ام مکتوم څوک و؟
۴. پيغمبر ﷺ د عبد الله بن ام مکتوم پوښتنو ته ولې ځواب ورته کړ او له ده څخه يې مخ وگرځاوه؟
۵. له دې واقعي وروسته پيغمبر ﷺ له عبدالله بن ام مکتوم سره څرنگه چلند کاوه او څه به يې ورته ويل؟
۶. د عيس سورت د آيتونو د نازلیدو واقعه د اسلام په مقدس دين کې کوم اصل ثابتوي؟
۷. د مسلمانانو ترمنځ مساوات او د غوره والي معيار د تقوی پر اساس دی، د دې اصل د پلي کېدو څو نمونې د اسلام له تاريخ څخه بيان کړئ؟

شلم لوست

د مؤمنانو یووالی

قال الله تعالى: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ آمِنُوا أَنْ تُطِغُوا قُرَيْشًا مِنْ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ﴾ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُنْفَلِي عَلَيْنَا آيَاتِ اللَّهِ وَقِيْلِكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمِ بِاللَّهِ فَقَدْ هَدَىٰ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۱﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۲﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۳﴾ وَلَنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۴﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۵﴾ [آل عمران: ۱۰۲-۱۰۵]

د ځينو کلمو معناوي

قُرَيْشًا: دله، طايفه، دله

يُرُدُّوكُمْ: بېرته گرځوي

يَعْتَصِمُ: په قوت سره منگولې نښلوي

حَقَّ تَقَاتِهِ: حقيقي تقوى، د الله په اوامرو اونواهيو کې خپل وس لگوي.

بِحَبْلِ اللَّهِ: د خدای په رسی، يعنې قرآن او اسلام.

شَفَا حُفْرَةٍ: د ژور ځای (کندي) څاړه او څنډه چې سړی په لږ غفلت کولو سره پکې لوېږي.

دُباړه

ای مؤمنانو، که تاسې ددې اهل کتابو ديوي ډلې خبره ومنئ، نو دوی به تاسې له ایمان نه بیرته د کفر لوري ته واړوي، ستاسې لپاره د کفر لوري ته دراتگ اوس څه ځای پاتې دی چې تاسې ته د الله آیتونه لوستل کيږي اوستاسې په منځ کې دهغه رسول موجود دی؟ څوک چې د الله ددین لمنه کلکه ونیسي، هغه به هرومرو سمه لار ومومي.

ای مؤمنانو له الله نه داسې وویریرئ لکه څرنګه چې له هغه څخه د ویریدو حق دی، تاسې ته دې مرګ راشي مګر په داسې حال کې چې مسلمان اوسئ.

ټول یوځای د الله رسی، کلکه ونیسی او تبت پرک کيږئ مه، د الله هغه بیرزوپینه درياده کړئ چې تاسې یو د بل دښمنان وئ، هغه ستاسې په زورنو کې مینه واچوله او د هغه په مهرباني، او

لورینه تاسې سره وروپه شوی، تاسې یوې له اوره ډکې کسدي پر خاړه ولاړ وی، الله تاسې ور څخه وژغورلی، په دغه شان الله خپلې نښانې تاسې ته څرگندوي چې په سمه لاره شئ. په تاسې کې باید څه خلک هرومرو داسې وي چې د نیکی لوري ته بلنه، په ښو امر او له بدو منع وکړي. کوم خلک چې دا کار کوي همدوی بریالي دي.

او تاسې د هغو خلکو غوندې نشئ چې په ډلو ووېشل شول او له روښانه او څرگندو لارښوونو مینلو نه وروسته په شخړو کې اخته شول او د همدوی لپاره ستر عذاب دی.

د نازلېدلو سبب

مفسرینو کرامو ويلي دي چې ذکر شوي مبارک آیتونه د دوو تنو مسلمانو انصارو په باره کې نازل شوي دي چې یو یې اوس بن قیظی د اوس له قبیلې څخه او بل یې جبار بن صخر د خزرج له قبیلې څخه و. د دوی د واقعي لښکر داسې دی: یوه ورځ د اوس او خزرج د انصارو مسلمانانو یوه ډله خلک په مدینه منوره کې د مینې او محبت په فضا کې په خبرو مشغول وو. په دې وخت کې د یهودو یو پوځی سر د شاس بن قیس په نامه پردوی تېریده. شاس چې د اسلام او مسلمانانو په نسبت یې ډېره بدبیني او کرکه درلوده، نو د دې ډلې مسلمانانو ترمنځ مینې او محبت لا ډېر کرکجن او غوسه کړ او دا یې انگیرله چې که دا مینه او محبت د مسلمانانو ترمنځ دوام ومومي، نو زموږ سوکالي به له خطر سره مخ شي. په دې وجه ده یوه ځوان یهودي ته امر وکړ چې د مسلمانانو ډلې ته ورشي او د اوس او خزرج ترمنځ د پخوانیو جنګونو خبرې رامنځ ته کړي او د بغاوت له جنګه خو شعرونه زمزمه کړي. ځوان یهودي د ده د امر موافق عمل وکړ او وتوانیده چې د انصارو د محبت او مینې ډک مجلس د عصبيت او ترېګني او د اوس او خزرج ترمنځ په فخر او ویاړنو او یو په بل ځان غوره ګڼلو بدل کړي. په نتیجه کې دواړو قومونو توري راوايستي او جګړې ته چمتو شول. په دې وخت کې د اسلام پیغمبر ﷺ ته خبر ورسید. هغه له یوې ډلې مهاجرو صحابه وو سره راځی او دوی ته یې داسې خطاب وکړ: ای د مسلمانانو ټولیه! له الله ﷻ څخه وروبریرئ! ایا په داسې حال کې چې زه ستاسو په منځ کې موجود یم، تاسو د جاهلیت شعارونو ته مخه کوئ؟ وروسته له دې چې الله ﷻ تاسې ته د اسلام هدایت در په برخه کړ او په هغه سره یې تاسو ته عزت درکړ او جهالت یې درڅخه لرې کړ، له کفر څخه یې وژغورلی او ستاسو ترمنځ یې مینه او محبت پیدا کړ. ددې اغېزناکو خبرو په اړیدو ټولو وسله پر ځمکه وغورځوله، په ژبا او زاریو یې یو بل په غیر کې ونیول او له پیغمبر ﷺ سره خپلو کورونو ته ولاړل. په دې توګه یې د الله ﷻ د دښمن شاس فتنه او دسیسه شنه کړه او دا مبارک آیتونه نازل شول چې دا ورځ په (بدترین پیل او بهترین پای) ونومول شوه.^(۱)

۱- التفسیر الوسیط للعطاءوی ، تفسیر آیت ۱۰۲ سوره آل عمران.

د دینمن له دسیسو او تدبیرونو څخه خبر تیا
 په دې مبارکو آیتونو کې الله تعالی مو منانو ته خطاب کوي چې هر کله تاسې د اهل کتابو
 څینو خبرو او غوښتنو ته غوره ونیسئ او هغو ته تسلیم شی، نو نه یوازې ستاسې ترمنځ تفرقه او
 دښمني پیدا کوي بلکې زیار باسي چې تاسې له ایمان څخه بیرته کفر ته وگرځوي.
 بیا قرآن کریم بیانوي چې اصلاً د مؤمن لپاره معقوله او ښه خبره نه ده چې له داسې ډلو تپلو
 څخه پیروي وکړي، یا دا چې پس له ایمانه کافر شي او له یووالي وروسته اختلافاتو او بی
 اتفاقیو ته لمن ووهي. مبارکو آیتونو د انکار په صیغه بیان کړی چې څرنگه ممکنه ده تاسو
 مؤمنان داسې کار ته اقدام وکړئ؟ په داسې حال کې چې د الله ﷻ آیتونه نوي او تازه تاسو ته
 نازلېږي او د الله رسول ستاسو په منځ کې شتون لري چې که چېرې په غلطه لاره ولاړ شی د
 حق لارې ته مو راگرځوي او ستاسو شکونه او شهبې له منځه وړي.

وروستیو آیتونو لارښوونه کړې چې د پیغمبر ﷺ له رحلت څخه وروسته د یهودو او دینمنانو له
 مکرونو او چلونو څخه د ځان ژغورنې یوازنی وسیله الله تعالی ته ستیندنه، په هغه توکل او د
 هغه په دین منگولې لگول دي چې انحراف او کوروالی پکې نشته ﴿وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾. په دې مبارک آیت کې دې ته اشاره ده کومو مؤمنانو چې
 پیغمبر ﷺ نه وي لیدلای، هر کله چې د الله ﷻ په دین او کتاب منگولې ولگوي او په هغه ځان
 ملزم وکړي، نو د دینمنانو له چلونو او غولونو څخه به په امن کې وي. له دې امله الله تعالی
 بیا هم مؤمنانو ته امر کوي چې خاص له الله تعالی څخه ورپرېږي او د اسلام د دین پابند وایسي
 او ترمرگه د اسلام له دین او ملت څخه پرته بل دین او ملت ته مخه ونه کړي.

د خلاصون او کامیابۍ رسی

وروسته له دې، چې قرآني آیتونو مؤمنانو ته د تقوی او د الله ﷻ د ویرې او د الله ﷻ د امر مننې
 او پیروی کې د ژوند تېرولو امر وکړ، دوی یې په اسلام او قرآن باندې التزام کولو او په هغه
 باندې منگولو ښخولو ته راوبلل، فرمایي: ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾ یعنی ټول د
 الله ﷻ په رسی منگولې ښځې کړئ او په خورو ورو لارو مه درومی. د جبل (رسی) کلمه هغه
 وسیله ده چې د هغې ټینګ نیول د پورته کېدو او ښکته کېدو، له غرقېدو څخه د ژغورنې او
 نورو موخو د لاس ته راوړلو لپاره کارول کېږي.

دلته د الله ﷻ له رسی څخه مراد د الله ﷻ دین، د الله ﷻ ژمنه او د الله ﷻ کتاب دی چې په هر
 یوه منگولې ټینګول انسان خلاصون او بریا ته رسوي. په دې مبارک آیت کې د مؤمنانو
 یووالی او د الله ﷻ په دین او کتاب باندې منگولې لگول د هغې ډلې سره تشبیه شوي دي

چي په يوې قورې او ټينگه رسۍ بې منگولې لگولې وي او له هر ډول خطر، غورځېدو، غرقيدو او هلاکت څخه خوندي او په امن کې وي.

امام فخرالدین رازی ددې آيت په تفسير کې فرمايي: که خوځک په يوه نړۍ لا حرکت کوي او له نبويدو او غورځېدو څخه وپرېږي، نو د ناچارۍ له وجې په يوه داسې رسۍ منگولې نېلوي چې له دواړو خواوو څخه ټينگه تړل شوې وي، ترڅو خپل ځان خوندي وساتي. د حق لاره نړۍ او بارېکه ده او ډېر ځله ورڅخه پښې بنوېږي، نو هر چا چې د الله ﷻ په نښو او لارښوونو منگولې ټينگې کړي، ځان يې د نبويدو او غورځېدو له خطر څخه خوندي کړ^(۱) بيا قرآني آيتونو مؤمنانو ته د يووالي، مينې، محبت، او ايمانې ورورگلوۍ د نعمت په يادولو امر کړی چې تاسو محکمې له اسلامه يو د بل د بنېمان وي او يو د بل په له منځه وړلو بوخت وي، خو د الله تعالی فضل او مهرباني پرتاسو وشوه او په تاسو کې يې اسلامي ورورولي، مينه، محبت، دوستي او مرسته پيدا کړه، نو بايد د دې لوی نعمت شکر په ځای کړئ.

د لوست گټې او لارښوونې

❖ د مخکښې لوست په آيتونو کې الله تعالی پيغمبر ﷺ ته امر کړ چې يهودو ته خطاب وکړي خو په دې آيتونو کې يې مومنان په خپله مخاطب کړل چې دا کار د مؤمنانو په قدر او عزت دلالت کوي.

❖ په مبارک آيت کې يې د مسلمانانو ترمنځ په تفرقه او دسيسه پيدا کولو کې د اهل کتابو يوه ډله ياده کړه، ترڅو ټول اهل کتاب په دې کار کې شامل نشي. دا کار په خپله د قرآن کریم د آيتونو په حقايق او انصاف دلالت کوي.

❖ مبارک آيتونه د مؤمنانو په قدر او درناوي او د فتنه اچوونکو يهودو په نا امليۍ دلالت کوي او داېې واضحه کړې چې، ترڅو د الله ﷻ کتاب او د هغه پيغمبر د مسلمانانو په منځ کې موجود وي، دوی نشي کولای خپلو ناورو غوښتنو ته ورسېږي.

❖ د يهودو او نصاراوو يهودي او امر مننه او د دوی د مشرانو په پلانونو عمل کول مسلمانان کفر ته راکاږي، نو مسلمانان بايد ځان د دوی له دسيسو څخه وساتي.

❖ خلاصون او کاميابي د الله ﷻ په کتاب او د رسول په ستو باندې په منگولو لگولو او پابندۍ کې نغښتې ده، نو هرڅوک چې پر هغو منگولې ټينگې کړي له گمراهۍ او هلاکت څخه نجات مومي.

❖ د اسلام په دين منگولې ټينگول او ځان د هغه په احکامو پابند گڼل واجب او اختلاف او تفرق حرام دی.

۱- تفسير مفاتيح الغيب (تفسير کبير) ج ۸/ ۱۳۷.

❖ د شرک او ګناهونو ارتکاب انسان د جهنم کډې ته غورځوي، که څوک په دې حالت کې ومري د الله ﷻ په حکم او فیصله حتماً جهنم ته داخلېږي.

❖ له اسلامي امت څخه د یوې داسې ډلې شتون چې نور خلک او ملتونه اسلام ته راوبولي او د اسلام د دینمانو په وړاندې د الله ﷻ د دین له حریم څخه دفاع وکړي او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر فریضه ادا کړي، یوه اړینه خبره ده.

۱- د لاندې کلمو معناوې وړیاست:

(يَهْتَصِمُ) - حَقٌّ ثَقَاتِيهِ - يَجِبُ اللَّهُ - شَقَاءٌ - حُفْرَةٌ

۲- ددې مبارک آیت ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا نُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ﴾ د نزول لامل په لنډه توګه وړیاست؟

۳- د اوس او خراج قبیلو چیرته ژوند درلود؟ له اسلام نه مخکې او وروسته له اسلامه د دوی د اړیکو په هکله لنډه معلومات راګرځو.

۴- په مبارک آیت کې له رسی څخه مراد څه دی او څرنگه په هغې منګولې ټینګول د خلاصون او بریا سبب کېږي؟

۵- د اهل کتابو د مشرانو پیروي څه حکم لري او د مسلمان برخلیک کوم ځای ته رسوي؟

۶- مبارک آیت ﴿وَلَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ...﴾ په څه دلالت کوي؟

(په اوسني وخت کې د اسلامي امت یووالي ته اړتیا) تر سرلیک لاندې دوه مخه مقاله ولیکي.

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وعلی آله و أصحابه أجمعین، و آخر دعوانا
أن الحمد لله رب العالمین

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**